TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ERGENLERDE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIĞIN AİLESEL RİSK FAKTÖRLERİ VE KORUYUCU FAKTÖRLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zülal TANRITANIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ERGENLERDE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIĞIN AİLESEL RİSK FAKTÖRLERİ VE KORUYUCU FAKTÖRLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zülal TANRITANIR

Danışman: Prof. Dr. Meral ATICI
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ÇAM
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Feyruz USLUOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2020

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Meral ATICI
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ÇAM

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Feyruz USLUOĞLU

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım
…/…/2020

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. ….. / ….. / 2020

Zülal TANRITANIR

ÖZET

ERGENLERDE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIĞIN AİLESEL RİSK FAKTÖRLERİ VE KORUYUCU FAKTÖRLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Zülal TANRITANIR

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Meral ATICI
Temmuz 2020, 90 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı ergenlerde psikolojik dayanıklılığın ailesel risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından incelenmesidir.

Araştırmanın örneklemini Van ilinin İpekyolu ilçesinde yer alan Anadolu liselerinde örgün eğitime devam eden 9, 10 ve 11. sınıf düzeyinde 291 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya ait veriler, "Kişisel Bilgi Formu", "Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği", "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılarak toplanmıştır. Görüşme için Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan toplam 14 öğrenci rast gele seçilmiştir. Psikolojik dayanıklılık puanlarının; cinsiyet, üç ya da daha fazla kardeşe sahip olma ve kardeşleri ile yaş farkının iki yaştan az olması değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için t testi analizi yapılmıştır. Psikolojik dayanıklılık puanının; tek ebeveynle yaşama, ailenin ekonomik zorluk yaşaması, ebeveynlerinden en az birinin bedensel hastalığı/engeli olması değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi yoluyla analiz edilmiş ve bulgular kategoriler halinde sunulmuştur.

Araştırma sonucuna göre psikolojik dayanıklılık puanlarının cinsiyete ve risk durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Araştırmanın nitel bulgularına göre yüksek ve düşük dayanıklılığa sahip öğrencilerin ailelerinin genel olarak farklı özelliklere sahip olmakla birlikte bazı alanlarda benzer özellikler gösterdiği görülmüştür.

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin neredeyse tamamı yaşadıkları bir olumsuzluk karşısında ebeveynlerinden, kardeşlerinden ve geniş aile üyelerinden ilgi ve destek görmekteyken; dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin çoğu bu tür durumlarda ilgi görmemektedirler.

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin çoğunun ebeveynleri mesleki; dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin çoğunun ebeveynleri ise çocuklarından eğitsel ve mesleki beklentilere sahiptir. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin çoğu ebeveynlerinin beklentilerinin olumlu ve özelliklerine uygun olduğunu düşünürken dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin çoğu ebeveynlerinin beklentilerinin olumsuz ve özelliklerine uygun olmadığını düşünmektedir. Dayanıklılığı yüksek öğrencilerin çoğu ebeveynlerini demokratik olarak tanımlarken düşük olan öğrencilerin çoğu ebeveynlerini otoriter olarak tanımlamaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Psikolojik dayanıklılık, ergenler, risk faktörleri, ailesel risk faktörleri, ailesel koruyucu faktörler

ABSTRACT

ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE ON ADOLESCENTS IN TERMS OF FAMILIAL RISK FACTORS AND PROTECTIVE FACTORS

Zülal TANRITANIR

Master Thesis, Department of Educational Sciences
Supervisor: Prof. Dr. Meral ATICI
July 2020, 90 pages

The main purpose of this study is to examine psychological resilience of adolescents in terms of familial risk factors and protective factors.

The study group of this research consists of 291 students at the 9th , 10th and 11th grade levels, who continue their formal education in Anatolian high schools in İpekyolu district of Van. The data of the research were collected using “Personal Information Form”, “Adolescent Psychological Resilience Scale”, "Semi-Structured Interview Form".

The total 14 students who scored low and high on the “Adolescent Psychological Resilience Scale” were selected randomly. T-test analysis was conducted to examine if the scores of psychological resilience is changed in terms of the variants like gender, having three or more siblings and age difference less than two years with siblings.; Mann Whitney U analysis was implemented from non-parametric tests to examine whether the total scores of psychological resilience differ according to the variables like living with a single parent, having financial difficulties in the family, and having at least one of his parents with a physical illness / disability. In the interpretation of the analysis results, 0.05 significance level was taken as a criterion. The data obtained from the interviews were analyzed through content analysis which is one of the qualitative data analysis methods, and the findings were presented in categories.

According to the results of the research, the scores of psychological resilience did not differ significantly according to gender and risk conditions.

When the qualitative findings of the research were examined, it was seen that the families of students with high and low endurance participating in the interview generally had similar characteristics in some areas besides having different characteristics.

It is found out that while almost all of the students with high resilience receive attention and support from their parents, siblings and members of their extended families in the face of a negativity they experience; Most of the students with low resilience are not interested in such situations.

Most students' parents with high resilience have professional expectations whereas the parents of most students with low resilience have both educational and professional expectations. Most of the students with high resilience think that expectations of their parents are positive and appropriate for their characteristics. On the other hand, most of the students with low endurance think that their expectations of their parents are not negative and that they do not match their characteristics. While most of the students with high resilience define their parents as democratic, most of the students with low resilience define their parents as authoritarian.

Keywords: Psychological Resilience, adolescents, risk factors, familial risk factors, familial protective factors

ÖN SÖZ

Bu çalışmada ergenlerde psikolojik dayanıklılık kavramı mümkün olduğunca çok yönlü bir biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın merkezinde dayanıklılık olgusu yer alsa da, asıl çıkış noktası ve güçlü yanı aile değişkenidir.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde ve lisansüstü eğitimim boyunca bir çok kişinin yardımı ve desteği olmuştur. Öncelikle lisans, yüksek lisans eğitimim ve araştırma süreci boyunca akademik ve sosyal alanda güçlü desteğini hissettiren, araştırmacı ve psikolojik danışman kimliğinde profesyonelliği ile her zaman model olan, yakından ilgilenen, cesaretlendiren, öğrencisi olmak ve beraber çalışmaktan mutluluk duyduğum sevgili hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Meral ATICI'ya içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimi titizlikle inceleyerek yapıcı geri bildirimlerini sunan, ders dönemindeki sınıf rehberliği uygulamalarında yeterlilik kazanmamda büyük etkisi olan savunma jürisinde yer alan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ÇAM'a ve yine savunma jürisinde yer alan, tezimi okuyarak çok değerli önerilerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Feyruz Usluoğlu'na,

Lisansüstü eğitimime başlamaya karar verdiğim günden beri akademik alanda sıklıkla görüşlerine başvurduğum, mesleğine ve araştırmalarına gösterdiği özen ve sağduyusu ile örnek olan, desteğini esirgemeyen değerli hocam Arş. Gör. Ahmet TOGAY'a,

Bilimsel araştırmaya olan ilgimin artmasını sağlayan ve sunduğu farklı bakış açıları ile cesaretlendiren, derslerine katılmaktan oldukça keyif aldığım değerli hocam Doç. Dr. İsmail Sanberk'e,

Bilgileri pratikleştirme ve yaşama aktarabilme konusundaki yetkinliği ile eğitim ve araştırma sürecimde büyük katkılar sağlayan, yapıcı ve özenli yaklaşımı ile örnek olan değerli hocam Doç. Dr. Oğuzhan KIRDÖK'e,

Son olarak azmi, yapıcılığı ve nezaketi ile örnek olan, çalışma alışkanlığı kazandıran sevgili annem Zeynep TANRITANIR'a, çocukluğumda bilimsel çalışmalar ile tanışmamı sağlayan, çalışma ve araştırma etiği konusundaki prensipleri öğreten, eğitime olan inancıyla yol gösteren sevgili babam Bülent TANRITANIR'a ve duygusal destekleri için sevgili kardeşlerime gönülden teşekkürlerimi iletmek isterim.

Zülal TANRITANIR

Adana / 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖN SÖZ ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **xiii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiv**
EKLER LİSTESİ ..... **xvi**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Problem 1
1.2. Araştırmanın Amacı 4
1.2.1. Araştırma Soruları 4
1.3. Araştırmanın Önemi 5
1.4. Sınırlılıklar 7
1.5. Sayıltılar 8
1.6. Tanımlar 8

BÖLÜM II
KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Psikolojik Dayanıklılık 9
2.1.1. Risk Faktörleri 13
2.1.2. Olumlu Sonuçlar 16
2.1.3. Koruyucu Faktörler 16
2.2. İlgili Araştırmalar 20
2.2.1. Psikolojik Dayanıklılık İle İlgili Araştırmalar 20
2.2.1.1. Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar 20
2.2.1.2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar 23

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli 27
3.2. Evren ve Örneklem 27
3.3. Veri Toplama Araçları 30
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu 31
3.3.2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (EPDÖ) 31
3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 31
3.4. Verilerin Toplanması 32
3.5. Verilerin Analizi 32

BÖLÜM IV
BULGULAR

4.1. Nicel Bulgular 36
4.1.1. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular 36
4.1.2.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Üç veya Daha Fazla Kardeşe Sahip Olma Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular 37
4.1.3.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Kardeşlerinden En Az Biriyle Yaş Farkının İki Yaştan Az Olması Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular 38
4.1.4.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Tek Ebeveynle Yaşama Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular 39
4.1.5.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşaması Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular 40
4.1.6. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olması Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular 41

4.2. Nitel Bulgular 42
4.2.1. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ailelerinin Temel Yapısına İlişkin Bilgiler 42
4.2.2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ebeveynlerinin Eğitim Düzeyine İlişkin Bilgiler 43
4.2.3. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Çekirdek Aile Üyeleri ile İlişkilerine İlişkin Görüşleri 43
4.2.4. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Geniş Aile Üyeleri ile İlişkilerine İlişkin Görüşleri 47
4.2.5. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Model Aldıkları Aile Üyelerine İlişkin Bulgular 50
4.2.6. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Yaşanan Bir Olumsuzluk Karşısında Aile Üyelerinden Gördükleri Tepkilere İlişkin Görüşleri 51
4.2.7. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ailelerinin Beklentilerine İlişkin Görüşleri 54
4.2.8. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Önemli Durumları Danıştıkları Aile Üyelerine İlişkin Bulgular . 57
4.2.9. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ebeveynlerinin Benimsediği Ebeveyn Tutumlarına İlişkin Görüşleri 59

BÖLÜM V
TARTIŞMA VE YORUM

5.1. Nicel Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 61
5.1.1. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 61
5.1.2. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Ailesel Risk Durumlarına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 61
5.2. Nitel Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 63

5.2.1. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Ailelerinin Temel Yapısına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 63
5.2.2. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Çekirdek ve Geniş Aile Üyeleri ile İlişkilerinin Niteliğine Yönelik Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 64
5.2.3. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Model Aldıkları ve Önemli Konularda Danıştıkları Aile Üyelerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 65
5.2.4. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Karşılaştıkları Olumsuzluklarda Ailelerinin Benimsediği Yaklaşımlara İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 67
5.2.5. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Ebeveynlerinin Beklentilerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 67
5.2.6. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Ebeveynlerinin Tutumlarına İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması 68

BÖLÜM VI
SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç 69
6.1.1. Nicel Bulgulara İlişkin Sonuçlar 69
6.1.2. Nitel Bulgulara İlişkin Sonuçlar 69
6.2. Öneriler 70
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler 70
6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler 70

KAYNAKÇA 71
EKLER 84
ÖZGEÇMİŞ 90

KISALTMALAR

EPDÖ: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyetlerinin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı ve Yüzdeleri . 28
Tablo 2. Öğrencilerim Sahip Oldukları Ailesel Risk Durumlarına Göre Dağılımı ve Yüzdeleri..... 28
Tablo 3. Görüşmeye Dahil Edilen Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler..... 29
Tablo 4. Görüşmeye Dahil Edilen Öğrencilerin Sınıf Düzeyi ve Cinsiyete Göre Dağılımları..... 30
Tablo 5. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin t Testi Sonuçları ..... **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**7
Tablo 6. Öğrencilerin Üç ve ya Daha Fazla Kardeşe Sahip Olmaya Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin T Testi Sonuçları..... 38
Tablo 7. Öğrencilerin Kardeşlerinden En Az Biriyle Yaş Farkının İki (2) Yaştan Az Olmasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin t Testi Sonuçları..... 39
Tablo 8. Öğrencilerin Tek Ebeveynle Yaşamaya Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Maximum ve Minimum Puan Değerleri..... 38
Tablo 9. Öğrencilerin Tek Ebeveynle Yaşamaya Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları 40
Tablo 10. Öğrencilerin Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşamasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Maximum ve Minimum Puan Değerleri 41
Tablo 11. Öğrencilerin Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşamasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları..... 41
Tablo 12. Öğrencilerin Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olmasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Maximum ve Minimum Puan Değerleri..... 42

Tablo 13. Öğrencilerin Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olmasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları 42
Tablo 14. Ailenin Temel Yapısı 442
Tablo 15. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi 44
Tablo 16. Ebeveynlerle İlişkinin Niteliği 44
Tablo 17. Ebeveynlerin Birbiriyle İlişkisinin Niteliği 45
Tablo 18. Kardeşlerle İlişkinin Niteliği 46
Tablo 19. Geniş Aile Üyeleriyle İlişkinin Niteliği (Annenin ailesi ile) 48
Tablo 20. Geniş Aile Üyeleri ile İlişkinin Niteliği (Babanın ailesi ile) 49
Tablo 21. Model Alınan Aile Üyeleri 50
Tablo 22. Olumsuz Bir Duruma İlişkin Ebeveyn Yaklaşımları 51
Tablo 23. Olumsuz Bir Duruma İlişkin Kardeş Yaklaşımları 52
Tablo 24. Olumsuz Bir Duruma İlişkin Geniş Aile Üyelerinin Yaklaşımları 552
Tablo 25. Öğrencilerin Ebeveyn Beklentilerinin Niteliği 54
Tablo 26. Öğrencilerin Ebeveyn Beklentilerine Yönelik Düşünceleri ve Duyguları 55
Tablo 27. Öğrencilerin Ebeveynlerin Beklentilerinin Etkisi Konusundaki Görüşleri ... 56
Tablo 28. Önemli Bir Konuda Danışılan Aile Üyeleri 57
Tablo 29. Öğrencilerin Ebeveyn Tutumları Konusundaki Görüşleri 58

EKLER LİSTESİ

Sayfa

EK 1. Bilgilendirilmiş Onay Formu 84
EK 2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği 85
EK 3. Kişisel Bilgi Formu 86
EK 4. Görüşme Formu 87
EK 5. İzin Belgesi 88
EK 6. Ölçek İzinleri 89

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Ergenlik dönemi ve bu dönemindeki psikolojik gelişim ve değişimler uzun yıllardan beri birçok araştırmaya konu olmuştur. Rutter (1976) ergenliği stresli ve fırtınalı bir dönem olarak tanımlayarak ergenin sessiz bir çalkantı içinde olduğunu ifade eder. Bu görüşe göre; ergen kendi iç dünyasında, dışarıya yansımayan, ebeveyn ya da öğretmenlerin fark etmediği öznel bazı duygusal rahatsızlıklar ve toplumsal kuşkular yaşamaktadır.

Ergenlik dönemi gelişim dönemleri arasında büyük öneme sahiptir. Bu döneminin sıkıntısız geçmesi, bireyin yetişkinlik dönemini de etkilemekte, bireyin sağlıklı bir yetişkin olarak hayatını devam ettirmesinde de önemli olmaktadır (Dinçel, 2006).

Ergenlik döneminde bireyden hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelere uyum sağlaması ve gelişim görevlerini başarıyla yerine getirmesi beklenir (Kulaksızoğlu, 1998).

Ergenlik döneminde Havighurst'ın (1952) bireyin yaşamının belirli bir döneminde meydana gelen, başarılması halinde mutluluk getiren, kişiyi sonraki basamağa taşıyan; başarılamaması ise üzüntü, kınama ve bir sonraki basamakta zorlanmak anlamını taşıyan görevler olarak tanımladığı sekiz gelişim görevi bulunmaktadır. Bu görevler; fiziksel görünüşünü kabul etmek ve bedenini etkili bir şekilde kullanmak, kadın ya da erkek olarak toplumsal cinsiyet rolünü başarmak, her iki cinsten yaşıtlarıyla yeni ve olgun ilişkiler kurmak, ebeveyn ya da başka yetişkinlerden duygusal olarak bağımsız olmak, bir meslek seçip bunun için hazırlanmak ve ekonomik özgürlüğe kavuşabilmek, evlilik ve aile yaşantısına hazırlanmak, toplumsal olarak sorumlu davranışlar sergilemeyi istemek ve bunu başarmak, bir ideoloji edinmek ve davranışlarına yol gösterecek bir takım değerleri ve ahlaki sistemi oluşturmaktır (Akt., Dacey & Kenny, 1994).

Duru ve Arslan' a (2014) göre ise ergenlik döneminde birey büyüme, olgunlaşma ve gelişme için yeni fırsat ve yaşantılar kazanırken aynı zamanda akademik, sosyal ve kişisel uyumunu etkileyecek bir takım risk veya olumsuz yaşantılar ile de karşı karşıya kalmaktadır.

Araştırmalar sonucunda bazı insanların yaşamda karşılaşılabilecek zorluklar karşısında diğerlerine kıyasla daha dezavantajlı konumda olmasına temel oluşturan çeşitli

faktörler açıklanmış ve bu durumlar “risk” veya “risk faktörleri” olarak tanımlanmıştır (Ruther, 1987; Hetherington ve Hagan, 1999; Blocher, 2000; Dwyer, 2000; Carlson, 2001; Campbell ve ark., 2006). Kaplan’a (1999) gire risk, bireyin henüz karşılaşmadığı her türlü olumsuz sonucu ifade etmektedir. Risk faktörleri, bireylerin çocukluk yıllarından itibaren gelişim ödevlerini tamamlamalarını güçleştiren, yetişkinlik yıllarında ise davranış problemleri geliştirmelerine yol açabilen koşullar olarak ifade edilmektedir (Armstrong, Birnie-Lefcovitch ve Ungar, 2005). Erken doğum, olumsuz yaşam olayları, kronik hastalıklar, ailesel risk faktörleri, ebeveynlerin hastalığı ya da psikopatolojisi, ebeveynlerin boşanması, ölümü ya da tek ebeveyn ile yaşamak, ergenlik döneminde anne olmak, ekonomik zorluklar ve yoksulluk, çocuk ihmali ve istismarı, savaş ve doğal afetler gibi toplumsal travmalar ve evsizlik alan yazında tanımlanan önemli risk faktörlerine örnek verilebilir (Gizir, 2007). Görüldüğü üzere risk faktörleri; kişisel özelliklerden, bireyin sahip olduğu ailenin özelliklerinden ve çevresel koşullardan etkilenmektedir. Lerner’ a (1999) göre risk faktörleri her zaman vardır ve kaçınılmazdır. Bireylere bu güçlüklerin üstesinden gelmeleri için güçlerini ve kaynaklarını geliştirmeleri konusunda yardım etmek en akılcı ve etkili yaklaşım olacaktır. Ayrıca risk faktörleri daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan gelişim problemlerinin yordayıcısı olarak görülmektedir (Werner, 1989). Risk faktörlerine sahip ergenler, hızlı değişen duygu-durumlarına, fiziksel özelliklerine adapte olmaya ve özgün bir kimlik oluşturmaya çalışırken akranlarına göre yani risk altında olmayan diğer ergenlere göre daha fazla zorlanırlar (Conger ve Conger, 2002). Ancak yapılan araştırmalar dezavantajlı sayılabilecek durumlara sahip ergenlerin karşılaştıkları zorluklar karşısında psikolojik olarak daha güçlü kalabildiğini ve zorluklarla yapıcı şekilde başa çıkabildiğini göstermektedir (Masten ve ark, 1990).

Peki, bazı bireyler içinde bulunduğu koşullar elverişli iken bile zorluklar karşısında güçlü kalamıyorken, bazılarının elverişsiz koşullara sahipken güçlü kalmayı başarabilmesinin sebebi nedir? Bu soru literatürde “psikolojik dayanıklılık” kavramı ile cevap bulmaktadır. Psikolojik dayanıklılık hayatta yaşanan, stres oluşturan unsurlara rağmen kişinin bu stres yaratan unsurlara sabır gösterebilme, baş edebilme ve gelişimini devam ettirebilme yeteneği olarak ifade edilmiştir (Mandleco ve Peery, 2000). Sosyal etkileşimde rahat olmak, arkadaş canlısı olmak, insanlarla başarılı iletişim kurabilmek, empati kurabilmek, sevecen olmak, kendiyle ilgili espri yapabilmek, kendi kararlarını verebilmek, bağımsız olmak, kendine zarar verebilecek bireylerden ve ortamlardan uzak durabilmek, hedeflerini belirleyebilmek ve geleceğini planlayabilmek psikolojik olarak

sağlam bireylerin özellikleri olarak tanımlanmaktadır (Connor, 2003; Gürgan, 2006; Bernard, 1991; Werner ve Smith, 1982).

Diğer gelişim evrelerinde olduğu gibi, gelişim dönemleri içinde yetişkinlikten önceki kilit noktası sayılabilecek ve kişiliğin şekillenmesinin en yoğun olduğu ergenlik dönemi için de görevlerin başarı ile yerine getirilmesi oldukça önemlidir. Gelişim görevlerinin tamamlanması bireyin genç yetişkinlik döneminde önüne sunulacak yeni gelişim görevleri ile başa çıkmadaki hazırlık düzeyini etkileyecektir (Grotevant, 1995).

Ergenin görevlerini başarı ile yerine getirmesi ve süreç içinde karşılaştığı zorlukları yapıcı şekilde göğüsleyebilmesi için öncelikle psikolojik açıdan güçlenmesi ve dayanıklı hale gelmesi gerekmektedir.

Bireyin sahip olduğu kişisel özellikler, ailesinin özellikleri ve içinde bulunduğu çevrenin özellikleri bireyi dezavantajlı hale getirebildiği gibi psikolojik açıdan daha dayanıklı olmasında da etkili olabilmektedir (Masten, Best ve Garmezy, 1990).

Ailenin bireyin yaşantısının her evresinde önemli bir yeri vardır. Çocuğun temel fiziki, duygusal, sosyal gereksinimleri ilk olarak aile içerisinde karşılanmaktadır. Çocuğun psiko-sosyal gereksinimlere yönelebilmesi ve duygusal yönden gelişme gösterebilmesi için ilk olarak temel gereksinimlerinin sıcak bir ortamda karşılanması gerekir (Dönmezer, 1999). Ailenin ergenin davranış tutum ve başarılarındaki, hatta sahip olduğu psikolojik rahatsızlıklar üzerindeki etkisi ve rolü çeşitli araştırmalara konu olmuştur. (Yörükoğlu, 2000; Şerefli, 2003). Birey aile fertlerinin özellikleri ve tutumlarına göre karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmekte veya birtakım sorunlar yaşamaktadır. İşlevleri sağlıklı, birbirleriyle etkileşim halinde olan, sorunlarını ve mutluluklarını paylaşan, birbirlerini dinleyen, anlayan ve mutlu aile ortamında yetişen çocuklar, güvenli, benlik saygısı ve kişiliği olumlu yönde gelişmiş, saygılı, cesaretli, kendini ifade edebilen, olgun ve mutlu bir birey olmaktadırlar (Çakıcı, 2006).

Aile ergenin karşılaştığı problemlerin üstesinden gelmesinde kolaylaştırıcı, güçlendirici etkiye sahip ise bu "koruyucu faktör" olarak değerlendirilmektedir. Koruyucu faktör psikolojik dayanıklılığın tanımlanan üç temel boyutundan biridir. Koruyucu faktörler, risk faktörlerinin bireyler üzerinde psikolojik ve biyolojik açıdan olumsuz sonuçlar doğurma olasılığını azaltan olumlu özellikler olarak tanımlanmaktadır (Garmezy, 1991).

Dolayısı ile ergenin karşılaştığı zorluklara karşı tutumunu, duygularını, bakış açısını anlamak ve destek olmak için sahip olduğu ailenin temel yapısını, aile üyeleri ile kurduğu iletişimin niteliğini hatta ailedeki diğer üyelerin birbirleri ile kurdukları

iletişimin niteliğini ortaya koymak büyük önem arz etmektedir. Ergenlik döneminde aile içi yaşantıları çocuğun hâlihazırda ya da gelecekte hissedeceği duygular, algılar, düşünceler ve davranışlar üzerinde büyük etkiye sahiptir (Yeşilyaprak, 2002).

Görüldüğü üzere ergenlerin dayanıklı olmaları yaşamda deneyimleyebilecekleri zorluklar karşısında sağlıklı bir tavır ve başa çıkma yöntemi geliştirmelerini kolaylaştırabilmektedir.

Dolayısı ile ergenlerde psikolojik dayanıklılık ve dayanıklılığı oluşturan boyutları birlikte incelemek bu araştırmanın temel amaçlarından biridir. Ergenlik döneminde çeşitli stres kaynakları ile karşılaşma olasılığı ve risk faktörlerinin ergenin dayanıklılığı ile ilişkili olup olmadığının incelenmesinin bir ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca psikolojik dayanıklılık ile ilgili literatür incelendiğinde araştırmaların çoğunlukla nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak bireysel ve çevresel özelliklerin dayanıklılık ile ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Alan yazında psikolojik dayanıklılık ile ilişkisi incelenen bireysel ve çevresel özelliklere; kendini toparlama gücü (Aktay, 2010, benlik kurgusu (Yıldırım 2014), bireysel koruyucu faktörlerin rolü (Arslan, 2015), benlik saygısı (Sarıkaya, 2015), benlik imgesi (Purmut, 2016), öfke ifade tarzları (Dündar, 2016), anksiyete düzeyleri (Özdemir, 2018), yalnızlık, algılanan sosyal destek, sosyal görünüş kaygısı (Tuğral, 2020), önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı (Turgut, 2015) ve siber zorbalığa maruz kalma (Güçlü, 2019) örnek verilebilir.

Mevcut durum ışığında ailenin bireyin yaşantısındaki yeri ve önemi de göz önünde bulundurulduğunda, ergenin dayanıklılığını hem risk faktörü hem de koruyucu faktör olan aile değişkeni açısından nitel yöntemle inceleyerek alan yazına önemli katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ergenlerde psikolojik dayanıklılığın cinsiyet ve ailesel risk faktörlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak ve koruyucu faktör olarak ailenin dayanıklılık üzerindeki yerini incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1.2.1. Araştırma Soruları

1. Ergenlerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden aldıkları puanlar:

1.a. Cinsiyet,

1.b. Tek ebeveynle yaşama durumu,

1.c. Üç veya daha fazla kardeşe sahip olma durumu,

1.d. Ailenin ekonomik zorluk yaşaması durumu,

1.e. Ebeveynlerinden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığı/engeli olması durumu ve

1.f. Kardeşlerinden en az biriyle yaş farkının iki (2) yaştan az olması durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan ergenlerin aile üyeleri arasındaki ilişkiler nasıldır?
3. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan ergenler hangi aile üyelerini model almaktadırlar?
4. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan ergenlerin yaşadıkları olumsuz bir durum karşısında aile üyelerinin yaklaşımları nasıldır?
5. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan ergenlerin ebeveynlerinin kendilerinden beklentileri nelerdir?
6. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan ergenler önemli konularda hangi aile üyelerine danışmaktadırlar?
7. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden düşük ve yüksek puan alan ergenlerin ebeveynlerinin benimsediği ebeveyn tutumu nedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Psikolojik sağlamlığın ortaya çıkabilmesi için sevilen birinin kaybı, boşanma, hastalık, yoksulluk, doğal afetler gibi travmatik yaşantıların oluşturduğu risk durumlarında bireyin koruyucu faktörleri harekete geçirmesi gerekmektedir (Sameroff, 2005). Öyle ki bireyin "yetkin" ya da "dayanıklı" olarak tanımlanması arasındaki fark bir ya da birçok risk durumuna maruz kalmasına göre belirlenmektedir. Dayanıklılıktan söz edebilmek için risk bir önkoşuldur (Masten ve Reed, 2002)

Masten'a göre (1994) psikolojik dayanıklılık kavramını anlamak için bireyin dayanıklılığını oluşturan; risk faktörü, olumlu sonuç ve koruyucu faktör olmak üzere tüm parçaların birlikte incelenmesi ve anlaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu görüşten hareketle araştırmada dayanıklılığı oluşturan üç temel boyutundan ikisinin birlikte

incelenmesinin faydalı olacağına karar verilmiş ve aile özellikleri risk faktörü ve koruyucu faktör olarak incelenmiştir.

İlgili alan yazın incelendiğinde hem risk faktörlerinin hem de koruyucu faktörlerin; bireysel, ailesel ve çevresel olmak üzere üç kategoride ele alındığı görülmektedir. (Rutter, 2006)

Ailenin ergenin yaşamındaki çok yönlü etkisi dikkate alındığından bu çalışmada ailenin dayanıklılık ile ilişkisi risk faktörü ve aynı zamanda koruyucu faktör açısından ele alınmıştır. Burada amaç; ailenin ergenin yaşamında koruyucu ve dezavantajlı etki yaratabilecek potansiyeline dikkat çekmek ve psikolojik dayanıklılığı tüm parçaları ile mümkün olduğu kadar bütün olarak inceleyebilmektir.

Bu çalışmada ailesel risk faktörlerinden; ebeveyn kaybı, ebeveyn hastalığı, ailenin ekonomik zorluk yaşaması, ebeveynlerin boşanması, tek ebeveynle yaşama, ebeveynlerin ayrı yaşaması, kardeşlerle arasındaki yaş farkının iki yaştan az olması, üçten fazla kardeşe sahip olma durumları incelenmiştir. Ayrıca; temel aile yapısı, ebeveynlerin eğitim düzeyi, çekirdek aile ve geniş aile üyeleri ile ilişkiler, ailede model alınan kişi, yaşanan bir olumsuzlukta çekirdek ve geniş aile üyelerinin yaklaşımları, ebeveynlerin sahip olduğu beklentiler ve benimsedikleri ebeveyn tutumları ailenin ergenin psikolojik dayanıklılığı üzerindeki koruyucu etkisi bağlamında incelenmiştir.

Masten ve Reed (2002) psikolojik sağlamlık araştırmalarında koruyucu bireysel ve çevresel özelliklerin incelenmesinin risk altındaki bazı bireylerin diğerlerine göre neden daha sağlıklı bir uyum gösterdiklerinin ve yaşamda başarılı olduklarının açıklanabilmesi yönünden büyük önem taşıdığını ifade etmiştir (Akt. Gizir, 2006) İlgili literatür incelendiğinde bireylerin üzerindeki bireysel ve çevresel koruyucu faktörlerin etkisini araştıran çalışmaların yoğunlukta olduğu ve çalışmaların çoğunlukla nicel analiz teknikleri ile gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır. Örneğin Arslan (2015) psikolojik dayanıklılığın öz-yeterlik, benlik saygısı ve olumlu duygular ile ilişkisini; Toprak (2014) mutluluk ve yaşam doyumu ile ilişkisini; Sarıkaya (2015) benlik saygısı ile ilişkisini; Turgut (2015) algılanan sosyal destek ile ilişkisini; Oktan (2008) yaşam doyumu ve problem çözme becerileri ile ilişkisini incelemiştir. Açıkça görülmektedir ki, ilgili alan yazındaki araştırmalarda dayanıklılık üzerinde etkili olan bireysel ve çevresel etkiler sıklıkla incelenmiştir. Bu sayede literatürde bireysel ve çevresel özelliklerin dayanıklılık üzerindeki etkisine yönelik zengin bir bilgi birikimi oluştuğu görülmektedir. Ancak ailesel özellikler için aynı durumun söz konusu olmadığı, araştırmalarda ailesel özelliklerin dayanıklılık üzerindeki etkisine daha az yer verildiği görülmektedir.

Bu çalışma ile alan yazına birkaç farklı yönden katkı sunulması amaçlanmaktadır. Öncelikle risk faktörleri ve koruyucu faktörler mümkün olduğu kadar bir bütün halinde incelenerek dayanıklılık kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlanmak istenmiştir. Gordon ve Song (1994) herhangi bir değişkeni risk faktörü veya koruyucu faktör olarak tanımlarken kullanılabilecek kesin bir ölçüt olmadığını ifade etmiştir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, dayanıklılık açısından hem risk hem de koruyucu unsur olabilecek boyutların bir arada incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Böylece bu çalışmayla alan yazına özgün katkı sunulması düşünülmektedir.

İkinci olarak "aile" olgusunun hem koruyucu hem risk unsuru olarak iki yönlü işleyişini inceleyerek ailenin dayanıklılık açısından birey üzerindeki olumlu ve olumsuz olabilecek etkilerine dikkat çekmek ve alan yazındaki eksiği gidermek, bunu yaparken de ergenlerin aile yaşantıları ile ilgili kendi görüşlerine önemli ölçüde yer vermek amaçlanmıştır.

Son olarak, nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı karma desene sahip olması araştırmanın güçlü yanlarından biri olarak düşünülmektedir. Nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak ailesel risk faktörlerinin dayanıklılık üzerindeki etkilerine yönelik veriler elde edilirken, nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi ile ailenin ergenin dayanıklılığı üzerindeki etkisine ilişkin kapsamlı ve derinliği olan verilere ulaşılması planlanmıştır.

Araştırmadan elde edilecek sonuçların psikolojik danışmanlara okullarda ergenlerle yapılacak olan psikolojik dayanıklılık geliştirme uygulamalarında ve psikolojik danışmada ailenin ergen üzerindeki etkisini değerlendirmelerine yardımcı olacak bilgiler ortaya koyacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

- Bu araştırmanın verileri "Ergen Psikolojik Sağlamlık Ölçeği", kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilen verilerle sınırlıdır.
- Bu araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Van ili İpekyolu ilçesine bağlı liselerin 9, 10 ve 11. sınıflarında öğrenim gören lise öğrencileri ile sınırlıdır. Yapılabilecek genellemeler benzer özellikteki gruplar için geçerli olabilir.
- Araştırmada incelenen risk faktörleri; ebeveynlerin hayatta olmaması, boşanmış olması, ayrı yaşaması, üç veya daha fazla kardeşe sahip olma, tek ebeveynle

yaşama, ekonomik zorluk yaşama, ebeveynlerin bedensel hastalık ya da engele sahip olması, kardeşlerden en az biriyle en az iki yaş farkının olması ile sınırlıdır.

1.5. Sayıltılar

- Araştırmaya katılan ergenlerin kullanılan ölçek, kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara samimi ve doğru yanıtlar verdikleri kabul edilmektir.
- Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının bu çalışmada beklenilen amaca hizmet edebilecek yapıları ölçtüğü varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Psikolojik Dayanıklılık: "Birçok etken tarafından belirlenen ve değişmez olmayan önemli tehdit, ağır güçlük veya travma koşullarında uyum sağlama becerisini içeren, devingen gelişimsel süreç" (Cicchetti, 2010)

Risk Faktörü: "Bireylerin çocukluk yıllarından itibaren gelişim ödevlerini tamamlamalarını güçleştiren, yetişkinlik yıllarında ise ruh sağlığı bozuklukları ve davranış problemleri geliştirmelerine yol açabilen koşullar" (Armstrong, Birnie-Lefcovitch ve Ungar, 2005).

Koruyucu Faktör: "Riskin etkisini azaltan ya da ortadan kaldıran, uyumsuz sonuçların doğma olasılığını azaltan, sağlıklı uyumu ve bireyin yeterliklerini geliştiren durumlar" (Masten, 1994; Iwaniec, 2006).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde psikolojik dayanıklılık ile ilgili kuramsal açıklamalara, yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Psikolojik Dayanıklılık

Psikolojik dayanıklılık (resilience) literatürde ilk olarak 1950'li yılların başlarında Block (1950) tarafından kullanılmıştır (Akt: Karaırmak, 2006). 'Resilience', Latince 'resiliens' kelimesinden türemiştir ve bir maddenin elastik olması, aslına kolayca dönebilmesi demektir (Greene, 2002). Benzer şekilde yıllar içerisinde Garmezy (1993a), Kumpfer (1999) ve Ramirez (2007) de psikolojik dayanıklılığı hastalıktan, depresyondan veya stres verici olumsuz durumdan sonra bireyin stres ile baş ederek hızlıca iyileşme, kendini toparlayabilme yeteneği, incindikten sonra eski haline kolayca dönebilme gücü olarak ifade etmişlerdir. Terzi (2008) "resilience" kelimesinin karşılığı olarak "kendini toparlama gücü" kavramını tercih etmiştir.

Stres altındayken bile sağlıklı kalabilen insanları diğerlerinden ayıran özellikleri Kobasa (1979) "psikolojik dayanıklılık" olarak adlandırmıştır. Kobasa'ya (1979) göre psikolojik dayanıklılık bir kişilik özelliğidir ve stresli yaşam olayları karşısında direnç kaynağı olarak çalışır. Dayanıklı kişiler yaşamlarında ne yapmak istediklerini kolayca bilir, problemlerin ortaya çıkmasını engelleyebileceklerine inanır ve var olan durumları düzeltmede geçmişe göre daha iyi olabilme gücüne sahiptir. Kobasa'nın dayanıklı kişilerin özellikleri olarak tanımladığı bu özellikler varoluşçu yaklaşımın görüşleri ile örtüşmektedir (Florian, Mikulincer & Taubman, 1995). Varoluşçu yaklaşıma göre önce insan gelir ve insanın varoluşu onun yaşamına, davranışlarına, tercihlerine ve işlevlerine göre anlam kazanır. Birey özgürdür ve özgür olmak davranışlarından sorumlu olmak demektir. Yaşam bireyin aldığı kararlarla anlam kazanır. Birey davranışlarının sorumluluğunu üstlenme gücüne sahiptir, kimliğini, gizilgüçlerini, geleceğini ve varoluşunu kendisi şekillendirir (May, 1969). Dayanıklı bireylerin özelliklerini tanımlarken varoluşçu yaklaşımın ilkelerine değinen bir başka araştırmacı da Funk olmuştur. Funk'a (1992) göre dayanıklı birey aktif ve amaç yönelimlidir. Kendini farklı yaşamsal tehditlerin kurbanı olarak değil, değişimin getirdiği sonuçların aktif bir belirleyicisi olarak görür.

Kobasa, Maddi ve Khan (1982) psikolojik dayanıklılığın stres için direnç kaynağı olarak etkin bir kişilik özelliği olduğunu belirtmişlerdir. Dayanıklılığı kişisel bir özellik olarak açıklayan bir diğer araştırmacı da Sagor' dur. Sagor (1996) dayanıklılığı bireysel bir özellik olarak açıklamış, "Dayanıklılık bireydeki güçlüklerle ve sıkıntılarla karşılaştığında, bu sıkıntılarla yüzleşmede ve bu sıkıntıların üstesinden gelmede güç ve tahammül sağlayan özelliklerdir." ifadesini kullanmıştır. Maddi ve Hightower (1999) psikolojik dayanıklılığı kişilik özelliği olarak görmekle beraber psikolojik olarak dayanıklı olan bireylerin yaşamlarında harcadıkları enerji sayesinde etkili olan, kendilerini çok az güçsüz hisseden, bağlanmada güçlü olan ve yaşamda tecrübe ve gelişmeye önem veren kişiler olduklarını ifade etmiştir. Bakıldığında Fraser, Richman ve Galinsky (1999) de, psikolojik dayanıklılık ile ilgili olarak o güne kadar yapılan tanımlardaki ortak noktalara dikkat çekerek psikolojik dayanıklılığı, bireyin belli kişilik özellikleri ve çevresindeki faktörler arasındaki etkileşiminden doğan olumlu bir sonuç olarak açıklamışlardır. Bartone, Roland, Pcicano ve Williams (2008), alan yazında psikolojik dayanıklılığı stresle mücadeleyi artıran bir özellik olarak değerlendirmiştir. Silliman (2004) psikolojik dayanıklılığı, yaşamdaki zorluklarla mücadele etmek için bireyin güçlerini geliştirme kapasitesi olarak tanımlamıştır.

Masten, Best ve Garmezy, (1990) psikolojik sağlamlığın literatürde üç temel olguyu tanımlamak üzere kullanıldığını ifade etmiştir:

a- Psikolojik sağlamlık ilk olarak yüksek risk altında olan, mevcut zorlukları aşan ve beklenenden daha iyi gelişim gösteren bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır.
b- İkinci olarak psikolojik sağlamlık, stresli yasam deneyimleri karşısında bireyin çabucak uyum gösterebilme yeteneğini ifade etmektedir.
c- Son olarak ise psikolojik sağlamlık olgusu ile psikolojik travmanın olası etkilerinden kurtulma ve iyileşme konusunda önemli rol oynayan ortak bireysel özellikleri ve farklılıklarına odaklanılmaktadır.

Dayanıklılık, beklenmeyen olumlu sonucu ifade etmek için kullanılmıştır. Eğer olumlu sonuç, ortamın veya bireyin sahip olduğu olumlu özelliklerden dolayı bekleniyorsa bu olumlu sonuç kişinin dayanıklılığına değil yaşamındaki stresörlerin azlığına atfedilir (Glantz ve Sloboda, 1999). Luthar ve arkadaşları (2000) psikolojik dayanıklılığı tanımlarken; önemli bir tehdit ya da olumsuzluk durumuna maruz kalınması

ve gelişim dönemlerini sekteye uğratacak önemli olumsuzluklara rağmen başarılı uyum gerçekleştirebilmek olmak üzere iki kritik noktadan söz etmektedir. Glantz ve Sloboda'ya göre dayanıklılık birey problemlerle, engellerle, başarısızlıklarla, yetersizliklerle, kendine zarar verici kişisel olumsuz özelliklerle veya güçsüzlüklerle mücadele ederken bireyin gösterdiği direnç ve üstesinden gelme sırasında gözlenebilir. Masten ve Reed (2002) çalışmalarında psikolojik sağlamlıktan yalnızca kişi bir tür risk ya da zorluk yaşadığı zaman bahsedilebileceğini ifade etmiştir. Belirgin bir risk durumunun olmadığı koşullarda yaşayan çocuklara "yetkin" veya "uyumlu" denilebilir, fakat bu çocuk ya da ergenler için "psikolojik sağlamlık" olgusundan bahsedilemez.

Dayanıklılık ile ilgili literatür incelendiğinde birçok araştırmacının psikolojik dayanıklılığı pozitif uyum yeteneği ile eşdeğer olarak değerlendirdiği göze çarpmaktadır. Holohan ve Moos (1985) psikolojik dayanıklılığı fiziksel ve psikolojik zorlanmalar karşısında yaşama uyum sağlama olarak ifade etmiştir. Rutter'e (1985) göre bireyin karşılaştığı zorluklara verdiği tepkiler, onu psikolojik dayanıklılık ve kırılganlık arasında bir noktaya yerleştirir. Dayanıklılığın gelişmesini sağlayan stresli olaylardan kaçınmak değil; karşılaşılan durumda uyum ve kendine güven özelliklerini aktif hale getirmektir. Murphy'e (1987) göre psikolojik sağlamlık bir çocuğun stresle nasıl bas ettiği ve travmadan nasıl kurtulduğu ile ilgilidir. Psikolojik sağlamlık, olumlu baş etmenin sonuçlarından uyum ve yeterlik gibi olumlu gelişme, umut ve geleceğe yönelme ile ilgilidir. Masten, Morison, Pellegrini ve Teliegen'a (1990) göre dayanıklılık zorlayıcı ve tehdit edici koşullara rağmen başarılı bir adaptasyon yeteneğine sahip olmak, bunun için gayret göstermek ve sonucunda başarılı olmaktır.

Block ve Kremen 1996 yılında yaptıkları çalışmalarında psikolojik dayanıklılık kavramını "insanın olumsuz yaşantılar karşısında gösterdiği uyum ve başa çıkabilme becerisi" olarak açıklamıştır (Block ve Kremen, 1996). Rutter (1999) bireylerin yüksek düzeyde stres içeren koşullara rağmen uyumlarını sürdürmelerinin altında yatan faktörleri risk ve koruyucu faktörler ile ilişkili şekilde açıklamaktadır. Norman'ın (2000) yılmazlık tanımı "zararlı durumlarla karşılaşıldığında bu durumlara başarılı bir şekilde uyum sağlama veya bu zararlı durumları atlatma yeteneğidir". Benzer şekilde Hunter (2001) psikolojik dayanıklılığı genel olarak bir başarı veya uyum sağlama süreci olarak tanımlarken, Tusaie ve Dyer (2004) psikolojik dayanıklılığı kişinin çevresinde meydana gelen tehdit, trajedi, ailesel sorunlar, ciddi sağlık problemleri, parasal problemler gibi ciddi zorluklar karşısında uyum sağlama süreci olarak ifade etmiştir (Tusaie ve Dyer, 2004). Sameroff (2005) psikolojik dayanıklılığı tanımlarken kişinin karşılaşmış olduğu

zorluklara atıfta bulunarak zorluklara rağmen sağlıklı gelişim göstermek veya bu risk durumları karşısında olumlu uyum sergileyebilmenin dayanıklılık için ölçüt olduğu üzerinde durmuştur.

Bazı araştırmacılar dayanıklılığın ölçütünü psikiyatrik tanıya sahip olup olmamak ile ilişkilendirmiştir. Radke-Yarrow ve Brown'a göre (1993) dayanıklılık, psikiyatrik bir tanıya sahip olmamayla ilişkilidir. Dayanıksızlık ise zaman içerisinde problemlerle süren, ciddi yapıda bir ya da birden fazla tanının varlığıyla kendini göstermektedir. Vanderpol'e göre de (2002) dayanıklılık, şiddetli travma ya da ihmali psikolojik işlevlerde bir çökme olmadan ya da post-travmatik stres bozukluğu semptomları sergilemeden yaşama yeteneğidir.

Henderson ve Milstein (1990) psikolojik dayanıklılığın tam olarak bir özelliği değil bir süreci ifade ettiğini söylemiştir. Cicchetti (2010) dayanıklılığı bireyin sahip olduğu bir şey olmaktan çok, birçok etken tarafından belirlenen ve değişmez olmayan önemli tehdit, ağır güçlük veya travma koşullarında pozitif adaptasyon gerçekleştirme becerisini içeren, devingen gelişimsel süreç olarak ifade etmiştir. Norman (2000) dayanıklılık ile ilgili üç önemli noktaya dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki dayanıklılığın bireyin sabit bir özelliği olmamasıdır. Aksine dayanıklılık çevresel ve kişisel faktörlerin etkileşiminin ortak bir sonucudur ve şartlar değiştiğinde sonuçlar da değişebilir. Bu ifade Rutter'ın (1999) psikolojik dayanıklılık özelliğinin risk ve koruyucu faktörlerin etkileşimi sonucunda ortaya çıktığını savunan görüşleri ile paralellik göstermektedir. Psikolojik dayanıklılık; boşanma, ebeveyn hastalığı, doğal afet, yoksulluk, bozulmuş aile düzeni gibi yıpratıcı bir durum ile karşı karşıya kalındığında koruyucu faktörler ile risk faktörlerinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan dinamik süreçte, kişinin hayatındaki değişikliğe uyum göstermesini ifade etmektedir. İkinci önemli unsur sıkıntıların zamanla bireyi güçlendirebileceğidir. Çok sayıda faktör bireyi strese sokmaktadır ve bu stres kaynakları daha fazla uyumsuzluk yerine dayanıklılık ile sonuçlanabilmektedir. Son olarak dayanıklılık iyi bir duygusal sağlığın göstergesi değildir ve dayanıklı bireyler davranışsal veya duygusal olarak zorlanma yaşıyor olabilir.

Dayanıklılık iki koşulun etkileşiminden oluşur. Bunlar, risk ve koruyucu faktörlerdir. Her iki faktör de kişisel, ailesel ve çevresel kaynaklıdır. Risk faktörleri, hayattaki stresli olaylar ve zararlı çevresel şartlar olarak tanımlanır ve bireyin incinirliğini artırır. Koruyucu faktörler ise risk altındaki bireylerde destek vazifesi görür, zararlı etkiyi azaltır ve koruyucu bir işlev görür (Kumpfer, 1999; Norman, 2000).

Gordon ve Song (1994) herhangi bir değişkenin, risk faktörü veya koruyucu faktör olarak tanımlarken kullanılabilecek kesin bir kriter olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle olası risk faktörü ve koruyucu faktörlere karar verilirken bireysel, ailesel ve çevresel düzeydeki değişkenler dikkate alınmaktadır.

Masten'a göre (1994) psikolojik dayanıklılığın anlaşılması için olumsuz ortamlara rağmen iyi bir uyumun ortaya çıkmasını sağlayan bütün parçaların oynadığı rollerin ortaya konulmasına ihtiyaç vardır. Psikolojik dayanıklılığı bir bütün haline getiren parçalar, diğer bir deyişle psikolojik dayanıklılığın bileşenleri alan yazında; risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu sonuçlar olarak üç grupta incelenmektedir. Psikolojik dayanıklılığı anlayabilmek için risk faktörü, koruyucu faktör ve olumlu sonuç kavramlarının incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2.1.1. Risk Faktörleri

Dayanıklılık kavramının ortaya çıkmasının ve geliştirilmesinin en temel noktasında, risk faktörlerine yapılan vurgu yer almaktadır. Dayanıklılık, ağır risk şartlarına maruz kalındığı zaman ortaya çıkan başarılı bir şekilde toparlanabilme yeteneği olarak ifade bulmaktadır (Cowen, 1991; Benard, 1999; Joseph, 1994; Gordon ve Song, 1994).

Risk faktörleri, genellikle sıkıntılı olayların yaşanmasına göre tanımlanmıştır. Bu olaylar arasında; ebeveynlerin boşanması ve ayrılması, tek ebeveynli bir ailede yaşamak, anne-babanın önceki ilişkilerinden dünyaya gelmiş olmak, evlatlık olarak bir ailenin yanında büyümüş olmak, kardeş kaybı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, gelişimsel gerilik sayılabilir (Rhodes ve Brown, 1991a).

Psikolojik dayanıklılık, bireydeki sadece olumlu gelişmeleri ve sonuçları, risk ise bireyin henüz karşılaşmadığı her türlü olumsuz sonucu ifade eder (Kaplan, 1999).

Risk faktörleri, bireylerin çocukluk yıllarından itibaren gelişim ödevlerini tamamlamalarını güçleştiren, yetişkinlik yıllarında ise ruh sağlığı bozuklukları ve davranış problemleri geliştirmelerine yol açabilen koşullar olarak ifade edilmektedir (Armstrong, Birnie-Lefcovitch ve Ungar, 2005).

Risk faktörleri, uzun süreli ruhsal problemlerin ortaya çıkma ihtimalini ve bu problemlerin ağırlık derecesini artıran faktörlerdir (Reiss ve Price, 1996).

Genel olarak risk, bireyler yerine belirli grupları tanımlamak için kullanılır. Kirby ve Fraser (1997) risk faktörlerini "olumsuz bir durumun ortaya çıkma olasılığını

arttıracak ya da olası bir sorunun süregelmesine neden olacak etkiler" olarak ifade etmektedir. Risk, psikolojik sağlamlığın oluşabilmesi için bir önkoşuldur. Risk faktörleri var olmadan bireyin dayanıklılığından söz edilemez. Masten ve Reed (2002) belirgin bir risk durumunun olmadığı koşullarda hayatına devam eden çocuklara "yeterli, yetkin ya da uyumlu çocuklar" denebileceğini, bu çocuklar ya da ergenler için "psikolojik dayanıklılık" durumundan söz edilemeyeceğini ifade etmektedir.

Risk faktörleri kişisel risk faktörleri, ailesel risk faktörleri ve çevresel risk faktörleri olarak üç temel kategoride sınıflandırılmaktadır (Carlson, 2001; Rutter, 2006; Luthar ve Zigler, 1992; Flaherty, 1992; Coleman ve Hagell, 2007).

a) Kişisel Risk Faktörleri

Kişisel risk faktörleri, olumsuz yaşantılara maruz kalan bireylerin etkili başa çıkma tutumu sergilemelerini engelleyen ve uyum problemleri yaşama olasılığını arttıran kişilik özellikleri olarak tanımlanmaktadır. Kronik hastalıklar (McCubbin ve diğ., 2002), gelişmemiş problem çözme becerileri (Dwyer, 2000), erken doğum (Bradley ve diğ., 1994), başa çıkma yollarından kaçmaya yönelik yatkınlık (Joseph, Yule ve Williams, 1993), olumsuz/elverişsiz yaşam olayları (Masten, Morison, Pellegrini ve Tellegen, 1990; Tiet ve diğ., 1998) kişisel risk faktörleri kapsamında değerlendirilmektedir.

b) Ailesel Risk Faktörleri

Bireyin ailesinin sahip olduğu özellikler onun olumsuz koşullar altında uyumlarını sürdürmeye yönelik çabalarına engel oluşturan, ya da olumsuz deneyimler yaşamasına ortam hazırlayan yapıda ise aileye bağlı risk faktörleri ortaya çıkmaktadır. Kalabalık aile ortamı (Dwyer, 2000; Gizir 2007; Terzi 2008; Öz ve Yılmaz; 2009), ebeveynlerin hastalığı ya da psikopatolojisi (Ruther, 1987; Baldwin, 1993; Luthar ve Crushing 1999; Kumpfer ve Barye, 2004; Gürgan, 2006), aile içinde birliğin olmaması (Carlson, 2001), ihmalkâr ebeveynler (Carlson, 2001; Campbell-Sills, Cohan ve Stein, 2006), ergenlik döneminde anne olma (Werner ve Smith, 1982), ebeveynlerin ayrılması, boşanması, ölümü ya da tek ebeveyn ile birlikte yaşamak (Mulholland ve ark., 1991); Hetherington ve Hogan, 1999; Hetherington ve Elmore, 2003; Lin, Sandler, Ayers, Wolchik ve Luecken, 2004; Greeff ve Ritman, 2005; Er, 2009), en az dört çocuklu kalabalık aile ortamına sahip olma (Dwyer, 2000; Terzi, 2008; Öz ve Yılmaz, 2009; Tümlü ve Recepoğlu, 2013), iki çocuk arasındaki yaş farkının iki yıldan az olması (Gizir, 2007;

Terzi, 2008; Öz ve Yılmaz, 2009; Tümlü ve Recepoğlu, 2013), yoksulluk (Gürgan, 2006) ailesel risk faktörlerinden bazılarıdır.

Ailedeki risk arttıkça, kötü sonucun ortaya çıkma ihtimali de artmaktadır. Küçük yaşlarda ailenin çocuk üzerindeki etkisi daha fazladır. Fakat çocuk büyüdükçe çevrenin etkisi artmakta ve çevrenin etkisi daha etkin hale gelmektedir (Bendersky ve Lewis, 1994).

Ekonomik sıkıntılar, ebeveynlerin çocuk bakım tarzları üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Ekonomik sıkıntılar, ailenin işlevselliğini ve ailenin yaşam şartlarını etkiler, ergenin gelişimsel görevlerini yerine getirme kapasitesini düşürür (Taylor, 1994).

Aşırı koruyucu tutum dayanıklılığın gelişmesini engellemektedir. Bu çocuklar, arkadaş ilişkilerinde güvensizdirler ve problemlerle baş etmelerini sağlayacak sosyal becerileri geliştirememişlerdir (Beauvais ve Oetting, 1999).

c) Çevresel Risk Faktörleri

Bireyin karşılaştığı olumsuzluklarla başa çıkma çabalarına ket vuran, uyum problemleri yaşamalarına zemin hazırlayan kişisel ve ailesel risk faktörleri dışındaki diğer bir faktör de çevresel risk faktörleridir.

Tüm risk faktörleri, bireyin gelişiminde problemlerin ortaya çıkma ihtimalini arttıran, gelişime yönelik tehditleri ifade eder (Masten ve Reed, 2002). Herhangi bir travmatik ya da olumsuz yaşantının, tehditleri tek başına ortaya çıkarması beklendik bir durum değildir. Aksine stres kaynaklarının birikimli, süreğen ve yaygın olarak ortaya çıkmaları riski arttırır ve olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olur (Masten ve Reed, 2002; Goldstein ve Brooks, 2005).

Düşük sosyo-ekonomik düzey, ekonomik zorluklar ve yoksulluk (Werner ve Smith, 1982, 1992, 2001; Buckner, Mezzacappa ve Beardslee, 2003; Schoon, Parsons ve Sacker, 2004), çocuk ihmali ve istismarı (Flores, Rogosch ve Cicchetti, 2004; Wilcox, Richards ve O'Keeffe, 2004; Lansford ve diğ., 2006), savaş ve doğal afetler gibi toplumsal travmalar (Goodman, 2004; Agabi ve Wilson, 2005), toplumsal siddet ve ailevi felaketler (Criss ve diğ., 2002; O'Donnell, Schwab-Ston ve Muyeed, 2002) ve evsizlik (Reed-Victor, 2000; Reed-Victor ve Stronge, 2002) çevresel risk faktörleri olarak sıralanmaktadır (Akt. Gizir, 2007).

2.1.2. Olumlu Sonuçlar

Olumlu sonuç, kişinin gelişim ödevlerini gelişim dönemine uygun yerine getirmesi ve sağlıklı uyum yapması olarak ifade edilmektedir (Masten ve Coatsworth, 1998). Olumlu sonuç ve yeterlilik alan yazında birbirinin eşdeğeri olarak görülen kavramlardır. Masten ve Reed (2002) çalışmalarında olumlu sonuçları belirleyen ölçütleri sıralamıştır. Sıralama şu şekildedir; olumlu sosyal ilişkiler, akademik başarı, yakın arkadaşlık ilişkileri, gelişim görevlerinin yerine getirilmesi, psikolojik sağlık, suça yönelik davranışlardan uzak olmak, yaşam doyumu, kendini kabul etme, sosyal yardım çalışmalarına katılma, duygusal problemlerin az olması, ders dışı etkinliklere katılım, kurallara uygun davranışlar, psikopatolojinin bulunmaması ve psikososyal açıdan uyum. Yukarıda verilen ölçütler, psikolojik dayanıklılığı yüksek olan, risk durumları ile sağlıklı şekilde başa çıkabilen bireylerin süreç sonunda kazandıkları özellikler olarak da açıklanabilir.

Masten ve Reed (2002) en çok çalışılan olumlu sonuç değişkenlerinin akademik başarı, yaşa uygun ders dışı etkinliklerin içinde yer almak, kurallara uygun davranışlar gibi olumlu davranış örüntüleri, arkadaşlar tarafından kabul görmek ve yakın arkadaşlık ilişkileri kurmak olduğunu ifade etmiştir.

Psikolojik olarak sağlam olan bireyler kendilerini daha az yalnız ve umutsuz olarak tanımlar ve yaşamlarını tehdit edecek davranışlara daha az girer (Rew, Taylor-Seehafer, Thomas ve Yockey, 2001), benlik-saygıları ve içsel denetim odakları (Sameroff ve Seifer, 1990) ve yaşam doyumları (Rossi, Bisconti ve Bergeman, 2007) yüksektir, iyimser, dışadönük ve yeni yaşantılara açıktırlar (Riolli, Savicki ve Cepani, 2002). Crowley (1997) de psikolojik olarak dayanıklı bireyleri tanımlarken bu kişilerin olaylara ve durumlara pozitif yaklaşabilen, destek sistemlerine sahip, karşılaştığı problemlerle etkili başa çıkabilen, öz kontrol sahibi, gerektiğinde destek arayabilen, sorumluluk sahibi, daha az kaçınmacı stratejiler kullanan, yaşamdan doyum sağlayan bireyler olduğunu ifade etmiştir.

2.1.3. Koruyucu Faktörler

Koruyucu faktörler; riskin etkisini azaltan ya da ortadan kaldıran, uyumsuz sonuçların doğma olasılığını azaltan, sağlıklı uyumu ve bireyin yeterliklerini geliştiren durumlar olarak tanımlanmaktadır (Masten, 1994; Iwaniec, 2006). Koruyucu faktörler,

risk faktörlerinin, bireyler üzerinde psikolojik ve biyolojik açıdan olumsuz sonuçlar doğurma olasılığını azaltmaktadır (Garmezy, 1993a)

Koruyucu faktörler olumsuz koşulların problem davranışlara ya da patolojik sorunlara dönüşmesini engelleyen, olumsuz koşullar altında uyumlu bir yaşam sürdürmeyi sağlayan faktörler olarak görülmektedir (Zimmerman ve Arunkumar, 1994; Vanderbilt-Adriance, 2001). Koruyucu faktörler bireyin ya da içinde bulunduğu ortamın olumlu sonuçlarını yordayan özelliklerini temsil etmektedir (Beauvais ve Oetting, 1999; Masten ve Reed, 2002).

Reiss ve Price (1996), koruyucu faktörleri bireyin risk faktörlerine ve yetersizliklere karşı direncini artıran koşullar olarak açıklamaktadırlar. Armstrong ve arkadaşlarına (2005) göre koruyucu faktörler, risk faktörleri ve psikolojik dayanıklılık arasındaki aracı süreçler olarak değerlendirilmektedir.

Koruyucu faktörler, bir taraftan problemi ortaya çıkmadan önlemeyi ve bir problem davranışın oluşumunu azaltırken; diğer taraftan var olan sorunun etkisini azaltarak bireyin zorluklar karşısında ayakta kalmasını sağlar (Korkut, 2007).

Garmezy (1993b) koruyucu faktörler olarak düşündüğü bir dizi bireysel özelliği şu şekilde tanımlamıştır: Sosyal yetenekler, olumlu akran ve yetişkin etkileşimleri, yüksek düzeyde sosyal yanıtlayıcılık ve duyarlılık, IQ ile ölçülen zeka, empati, espri duygusu, yüksek düzeyde benlik-saygısı, içsel denetim odağı ve kritik problem çözme yetenekleri. Masten'in (1994) dayanıklılık üzerinde rol oynadığını düşündüğü koruyucu faktörler ise şunlardır: Kendince ve diğerlerince değer verilen yeteneklere sahip olma, okul başarısı, öz-etkililik, etkili ebeveynlik, diğer yetenekli yetişkinlerle bağlantı içerisinde olma, diğer insanlardan ve özellikle yetişkinlerden yardım alma, kendine değer verme ve sosyo-ekonomik avantajlar.

Koruyucu faktörler sağlık alanında, istenmeyen sonucun ortaya çıkma ihtimalini sosyal olumsuzluklardan ve sıkıntılı şartlardan bağımsız olarak azaltan faktörler olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım, bütün bireylerin istenmeyen sonuçlara sebep olan riske belli düzeyde maruz kaldığını kabul eder ve önleyici çalışmalarda problemli davranışların aktarılmasını önlemeye odaklanır (Windler, 1999). Bu bakış açısına göre olumlu özellikler riskin olumlu karşılığıdır. Düşük sosyo-ekonomik düzey ve düşük zihinsel yeterlilik risk faktörü olarak ele alındığında yüksek sosyo-ekonomik düzey ve yüksek zihinsel yeterlilik de koruyucu faktör olarak görülür (Masten, 2014).

Koruyucu faktörler, risk faktörleri ile mücadele etmeyi sağlayan psikolojik dayanıklılığın kaynağı olarak görülmektedir ve kişisel koruyucu faktörler, ailesel

koruyucu faktörler, çevresel koruyucu faktörler olmak üzere üç sınıfta gruplandırılmıştır (Armstrong ve ark, 2005; Garmezy, 1987; Garmezy, 1993a). Önemli olan koruyucu faktörlerin alt boyutlarından hangisinin var olduğu değil, koruyucu faktörlerin var olan riski nasıl azalttığı, durdurduğu ve önlediğinin belirlenmesidir (Greene ve Conrad, 1999).

Koruyucu faktörler aynı zamanda bazı kaynaklarda içsel ve dışsal faktörler olarak da sınıflandırılmaktadır. Buna göre bireylerin kendilerinden kaynaklanan kişisel koruyucu faktörler içsel faktörler iken; ailesel ve sosyal-çevresel koruyucu faktörler dışsal faktörler olarak değerlendirilmektedir (Abu Bakar ve diğ, 2010).

a) Bireysel Koruyucu Faktörler

Psikolojik sağlamlık ile ilişkili olduğu belirlenen bireysel faktörler; özgüven, özyeterlilik, yüksek entellektüel kapasite, sosyal becerilere sahip olma, yumuşak başlı olma (Masten ve Coasworth, 1998), sosyal yeterlik (Luthar, 1991), zeka (Werner ve Smith, 1992; Masten ve ark., 1999), iç kontrol odağı (Luthar ve Zigler, 1991), yüksek benlik saygısı ve öz yetkinlik (Masten, 1994), etkili problem çözme becerilerine sahip olmak (Luthar, 1991), iyimserlik ve umut (Kumpfer, 1999), motivasyon, geleceğe yönelik amaç sahibi olma, iyimserlik, duyarlı ve empatik olma, duyarlılık, bilinçlilik, atılganlık, genetik yatkınlık ve sorumluluk sahibi olma (Başak, 2012; Eminağaoğlu, 2006) olarak sıralanabilir.

b) Ailesel Koruyucu Faktörler

Haase (2004) psikolojik dayanıklılıkta rol oynayan temel üç faktörden ilkinin aile uyumu ve desteği olduğunu ifade etmektedir. Ailesel özelliklere odaklanan çalışmalar, en azından bir ebeveynle veya ebeveyn yerine geçen birisiyle olan ilişkilerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Fonagy ve diğ., 1994; Hawley ve DeHaan, 1996). Çocuklarla aileleri arasında kurulan destekleyici iletişimle, çocuklar ailelerinden model alma yoluyla problem çözme gibi birçok beceriyi öğrenir (Wills ve Cleary, 1996).

Masten'e (1994) göre aileler ve çocuğun hayatındaki önemli kişiler, çocuk için temel koruyucu faktör işlevi üstlenmektedirler. Etkin bir aile model olarak uygun davranışlar gösterir, uygun davranışları öğretir ve rehberlik eder, destekleyici bir rol üstlenir, çocuğun kendine güvenini oluşturacak deneyimler için uygun zemin sağlar. Ergende dayanıklılığın geliştirilmesi ebeveynlerin çocuk için yüksek beklentilere sahip olmasına ve çocuğun aile yaşamına katılımının desteklenmesine bağlıdır. Aile ortamı

koruyucu nitelikte olmalıdır. Çoğu dayanıklı ergen evden ya da ev dışından en az bir yetişkinle güçlü bir ilişkiye sahiptir. Aile ile kurulacak nitelikli ilişki aile içi sorunlarla ilgili riskleri yok eder ve çocuğu sorunlara karşı korur (Wang, Haertel ve Walberg, 1994). Ailede şefkate dayalı ilişkiler, iletişim, istikrar, ebeveyn beklentilerinin yüksek olması, pozitif disiplin yöntemleri, gözetim, anlamlı bir varoluş için destek verme ve fırsat tanıma gibi davranışlar, çocuğun psikolojik sağlamlığını yükseltebilmektedir (Larsen, 2010). Bu özellikleri taşıyan bir ailede, destekleyici bir yetişkinle kurulmuş uyumlu bir ilişki (ebeveyn ya da bakım veren diğer bir kişi), çocuğun, kayıp, stres ve travmanın etkisinden uzaklaşabilmesini kolaylaştırmaktadır (Brooks, 1994; Akt. Smokowski, Reynolds ve Bezruczko, 1999).

Masten ve Coasworth (1998) aile ile ilgili koruyucu faktörleri; ebeveynlerle kurulacak yakın ilişki, iyi ebeveyn nitelikleri, sosyo-ekonomik açıdan avantajlı olma, çekirdek aile dışında destekleyici ve sıcak aile bağlarına sahip olma olarak sıralamaktadır. Bunun yanında Toprak (2014); anne ile çocuk arasında ilişkinin olumlu olması, ailenin çocuklarıyla ilgili olumlu beklentiler içinde olması, çocuğun ailesiyle birlikte yaşaması, anne, baba ve kardeşlerin dışında da bireyi destekleyen ve samimi aile bağlarının kuvvetli olması, anne-baba tutumunun demokratik olması, çok kalabalık olmayan aile içinde yaşaması, aile ortamının düzenli ve şefkatli olması, ebeveynlerden ve diğer yetişkin bireylerden yardım alması, ebeveynlerinin olumlu özelliklere sahip olması, bir sorun ve sıkıntısı olduğunda kendisinin yanında olan kendisini destekleyen aile bireylerinin olması gibi faktörleri aile ile ilgili koruyucu faktörler olarak açıklamıştır.

c) Çevresel Koruyucu Faktörler

Benard (1991) toplumun; çeşitli kaynaklar sunan sosyal kurumları barındırması, toplumun üyelerinin istenen davranışları öğrenebileceği sosyal normların aktarılması ve çocukların toplumsal hayata dahil olarak kendilerini toplumun değerli bir üyesi olarak hissetmelerini sağlayacak olanakların sunulması olmak üzere dayanıklılığı geliştirecek temel üç özelliğe sahip olduğunu ifade etmektedir.

Ergenin akranları arasında kabul görmesi ve ev dışında ilgili, destek olan bir yetişkinin varlığı (Werner ve Smith, 1992; Masten ve Coasworth, 1998), çevre ve toplumun sunduğu kaynak ve olanakların çeşitliliği ve çokluğu (Mandleco ve Peery, 2000), kaliteli okullarda okuma (Masten, 1994; Masten ve Coasworth, 1998), sağlık kuruluşları, mesleki eğitim olanakları, spor, kültür, sanat ve eğlence olanakları gibi

toplumsal kaynakların varlığı (Wang ve ark., 1994) sosyal bir çevrenin içinde yer alma (Masten ve Coasworth, 1998) çevresel koruyucu faktörler olarak tanımlanmaktadır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, psikolojik dayanıklılık ile ilgili yurtiçinde ve yurtdışında yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Psikolojik Dayanıklılık İle İlgili Araştırmalar

2.2.1.1. Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Yurtiçinde psikolojik dayanıklılık konulu ilk çalışma Gizir (2004) tarafından yoksul çocuklar üzerinde, psikolojik sağlamlığın akademik boyutu olan akademik sağlamlık düzeyi ve bu düzeyi etkileyen koruyucu faktörleri incelemek üzere yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda akademik sağlamlığı olumlu etkilediği düşünülen bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler ortaya konmuştur.

Özcan (2005) 70'i anne-babası boşanmış, 82'si anne-babası birlikte yaşayan olmak üzere, toplam 152 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmada lise öğrencilerinin sahip oldukları yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörleri ailelerinin birliktelik-boşanmışlık durumuna ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre karşılaştırmış. Ayrıca, ailelerinin birliktelik-boşanmışlık durumu ve öğrencilerin cinsiyetinin öğrencilerin sahip oldukları yılmazlık özelliklerini ve koruyucu faktörleri yordayıp yordamadığına bakmıştır. Araştırma sonuçlarında anne-babası birlikte olan lise öğrencilerinin sahip olduğu yılmazlık düzeylerinin daha yüksek ve koruyucu faktörler anne babası boşanmış olanlara göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılırken cinsiyete göre anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Alt ölçeklerle yapılan karşılaştırmalarda ise; Anne-babası birlikte olan lise öğrencilerinin sahip olduğu toplumdaki koruyucu ilişkiler ve yüksek beklentiler; ailedeki koruyucu ilişkiler, yüksek beklentiler ve anlamlı katılımlar için olanaklar; amaçlar ve özlemler; problem çözme düzeylerinin anne-babası boşanmış olanlara göre daha yüksek olduğu; okuldaki koruyucu ilişkiler ve yüksek beklentiler; arkadaş grubundaki koruyucu ilişkiler; öz-yetkinlik ve öz-farkındalık; ve empatinin öğrencilerin ailelerinin birliktelik-boşanmışlık durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği, öğrencilerin cinsiyetine göre sadece empati alt ölçeği puanlarının farklılık gösterdiği, kız öğrencilerin

empati düzeyinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre ailelerin birliktelik-boşanmışlık durumu, ailedeki koruyucu ilişkiler, yüksek beklentiler ve anlamlı katılımlar için olanakları ve problem çözmeyi anlamlı bir şekilde yordarken; ailelerin birliktelik-boşanmışlık durumu, toplumdaki koruyucu ilişkiler ve yüksek beklentiler; okuldaki koruyucu ilişkiler ve yüksek beklentiler; arkadaş grubundaki koruyucu ilişkiler; öz-yetkinlik ve öz-farkındalık; empati; amaçlar ve özlemler üzerinde anlamlı bir yordayıcı değildir. Cinsiyet ise sadece empati üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır.

Siyez (2006) Jessor ve Jessor (1977) tarafından geliştirilmiş olan Problem Davranış Teorisi'ne göre 15-17 yas arası ergenlerde görülen sigara kullanımı, alkol kullanımı, uyuşturucu madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar ve erken yasta cinsel ilişkiye girme problem davranışları ile koruyucu faktörler ve risk faktörleri arasındaki ilişkiyi ve problem davranışların sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, ergenler arasında problem davranışların görülme sıklığının yüksek düzeyde olduğunu ve problem davranışlar arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Koruyucu faktörler ve problem davranışlar arasında negatif yönde düşük, orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu; risk faktörleri ile problem davranışlar arasında pozitif yönde düşük ve orta düzeyde ilişkiler olduğu görülmüştür. Yine aynı araştırma bulgularında problem davranışlar sosyo-demografik değişkenler açısından değerlendirildiğinde problem davranışların görülme sıklığının cinsiyete göre farklılaştığı; yaşın ve sınıf düzeyinin artması ile annenin eğitim düzeyinin düşmesi ve annenin ölmüş olması faktörleriyle birlikte problem davranışların görülme sıklığının da arttığı belirlenmiştir.

Sipahioğlu (2008) farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerini incelediği araştırmasında, ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailesi ile birlikte yoksulluk içinde bulunma, tek ebeveyn ile yaşama, cinsiyet ve okul türü değişkenlerine göre farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır. Yoksulluk içindeki ergenlerin cinsiyete göre arkadaş grubundaki ilgi, empati, amaçlar ve eğitimsel beklentiler gibi koruyucu faktör özellikleri incelendiğinde kızların erkeklere göre daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Yine aynı grupta problem çözme becerilerine ilişkin algılar incelendiğinde ise erkeklerin puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tek ebeveyn ile yaşayan ergenler cinsiyete göre arkadaş grubundaki ilgi, empati ve ev içi ilişkilerde ilgi faktörleri açısından incelendiğinde kızların erkeklere göre

yüksek puan aldığı erkeklerin ise problem çözme becerilerine ilişkin algılarının kızlara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Okul türü değişkenine ait bulgularda; okul içi ilişkilerde ilgi, eğitimsel beklentiler, amaçlar, problem çözme becerilerine ilişkin algılar açısından Fen ve Anadolu Öğretmen Lisesi öğrencilerinin, Anadolu lisesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Atik (2013) lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkide öz yansıtma ve iç görünün rolünü incelediği çalışmasında bağlanmanın psikolojik sağlamlık üzerinde anlamlı seviyede etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmada sağlamlık ve bağlanma puanları ile iç görüye odaklanma, iç görüye ihtiyaç duyma ve iç görü sahibi olma puanları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmüş ancak öz-yansıtma ve iç görünün ara değişken rolü oynamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan (2015) düşük sosyoekonomik düzeye sahip 132 ortaokul ve 289 lise öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırmada ergenlerde öz-yeterlik, benlik saygısı ve olumlu duyguların psikolojik sağlamlığı yordamadaki rolünü incelemiştir. Araştırma sonucunda psikolojik sağlamlık ile öz-yeterlik benlik saygısı ve olumlu duygular arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüş, ayrıca öz-yeterlik, benlik saygısı ve olumlu duyguların psikolojik sağlamlığa ilişkin önemli yordayıcılar olduğu bulunmuştur.

Aktaş (2016) ergenlerin anne babalarının birliktelik durumuna, cinsiyetlerine, kardeş sayılarına, sınıf düzeylerine ve okul türlerine göre psikolojik dayanıklılıkları ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada ergenlerin psikolojik dayanıklılık ve gelecek beklentileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bulgularında ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyi açısından anne babanın birlikte olması, kardeş sayısı ve sınıf düzeyine göre anlamlı farklılığa rastlanmamış ancak psikolojik dayanıklılık düzeyinin okul ve cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür.

Azaklı (2017) ergenlerdeki psikolojik dayanıklılık ve duygusal zekâ ilişkisini incelediği araştırmasında duygusal zekâ ve alt boyutları ile psikolojik sağlamlık arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Psikolojik dayanıklılık puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre erkeklerin psikolojik dayanıklılık puanları daha yüksektir. Ayrıca araştırma sonuçları ailesinde kronik ruhsal rahatsızlık olan ve ailesinde madde bağımlılığı olmayan çocukların psikolojik dayanıklılık puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı seviyede yüksek olduğunu göstermektedir.

Güçlü (2019) yaptığı araştırmada ergenlerin siber zorbalığa maruz kalma durumlarına göre psikolojik sağlamlık puanlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda siber zorbalığa maruz kalmayan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının, siber zorbalığa maruz kalan ergenlere göre istatiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Araştırma bulguları kız öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarının erkeklere göre ve sosyal medyada günlük 1 saat ve daha az zaman geçiren ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının 2 saat, 3 saat ve 4 saat ve daha fazla zaman geçiren ergenlere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalma durumu ve anne eğitim düzeyi ortak etkisine göre ergenlerin psikolojik sağlamlıklarında anlamlı bir farklılaşma olduğunu görülmüştür.

Aydın (2019) farklı Anadolu liselerinde öğrenim gören 251 kız 201 erkek öğrenci ile gerçekleştirdiği araştırmada lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüğü ve kariyer karar verme güçlüğü alt boyutları ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları ile kariyer karar verme güçlüğü arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırma bulgularına göre psikolojik sağlamlık, kariyer karar verme güçlükleri toplam ve alt boyutlarını yordamaktadır.

2.2.1.2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Psikolojik dayanıklılık konusunu inceleyen öncü niteliğindeki çalışmalardan biri Garmezy ve arkadaşları (1984) tarafından gerçekleştirilmiştir. Şizofren ebeveynlere sahip çocuklar 1971-1982 yılları arasında yaklaşık on yıllık süreçte incelenmiş ve incelenen çocukların yetişkinlik yıllarında uyum bozuklukları sergilemedikleri, hatta yakın ilişkiler kurabilen ve sosyal becerileri gelişmiş bireyler oldukları görülmüştür.

Werner ve Smith (1989;1992) dayanıklılık ile ilgili en kapsamlı boylamsal araştırmayı gerçekleştirmiştir. Hawaii'nin Kauai adasında doğan ve Amerika'ya göç eden yüksek risk grubundaki 698 çocuk otuzlu yaşlarına gelene kadar çeşitli periyotlarla incelenmiştir. Araştırma örneklemine alınan çocukların yüksek risk grubu olarak kabul edilmesinin sebebi yarısının ailesinin yoksul olması ve yaklaşık üçte birinin ailesinde şiddet, alkolizm, boşanma, ciddi sağlık problemleri ve akıl hastalığını gibi olumsuz koşullar bulunmasıdır. Araştırmacılar, 2 yaşına gelene kadar bu risk faktörlerinin dördünü ya da daha fazlasını yaşayan bu çocukların yaklaşık üçte birinin oldukça normal birer genç yetişkin olduklarını saptamış ve bu çocukları "sağlam" çocuklar olarak

adlandırmıştır. Bu çocukları diğerlerinden farklı kılan etmenler incelendiğinde akranlarına göre daha özerk, bağımsız, empatik, becerikli ve meraklı oldukları, akranlarıyla daha olumlu ilişkiler kurdukları ve daha iyi sorun çözme becerilerine sahip oldukları bulunmuştur. (Werner, 1994; 1995; Werner ve Smith, 1989; 1992)

Nowack (1989) 198 katılımcı ile gerçekleştirdiği çalışmada başa çıkma stratejisi ile bilişsel psikolojik dayanıklılığın sağlık durumu üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçları kaçınmacı başa çıkma yaklaşımı ve olumsuz düşünmenin psikolojik üzüntü ve fiziksel hastalığın, bilişsel psikolojik dayanıklılığın ise psikolojik üzüntünün anlamlı bir yordayıcısı olduğunu göstermiştir.

Werner (1993) psikolojik dayanıklılık kavramının ortaya atılmasına ve geliştirilmesine öncülük eden çalışmalardan birini gerçekleştirerek doğum öncesi travma, yoksulluk, ruh sağlığı bozuk ebeveynlere sahip olma gibi değişik risk faktörlerine maruz kalan 200 çocuğun yetişkinlik yıllarında sergiledikleri uyuma yönelik tepkilerini incelemiştir. Bu çalışmada, 1955 yılından itibaren her 10 yılda bir olmak üzere toplam dört kez gözlemlenen 200 çocuktan 72'sinin yetişkinlik yıllarında normal gelişimden sapmadıkları belirlenmiştir. Yapılan gözlemlerin sonucunda, yetişkinlik yıllarında fiziksel açıdan sağlıklı, sorumluluk sahibi, uyumlu, başarı odaklı, kolay iletişim kurabilen ve benlik saygısı yüksek bireyler oldukları anlaşılan bu çocuklar, dayanıklı bireyler olarak nitelendirilmişlerdir.

Hart ve arkadaşları (1997), çocukluktaki kişilik özelliklerini; yüksek psikolojik sağlamlık özellikleri gösterenler, aşırı kontrollü olanlar ve kontrolsüz olanlar olarak 3 boyutta karşılaştırmışlardır. Sağlam kişilik türüne sahip çocukların, diğer iki gruba göre daha yüksek düzeyde akademik başarıya ve ergenlik boyunca daha az dikkat problemlerine sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca Araştırma sonuçlarına göre, psikolojik sağlamlığı yüksek çocuklar arkadaşlık kurma ve içsel kontrol geliştirmede daha hızlıdırlar.

Riskli koşullara sahip üniversite öğrencilerini inceleyen bir araştırmada (Phan, 2003), çevresel risk faktörlerinden birine maruz kalan üniversite öğrencileri ele alınmıştır. Bu araştırmada Vietnam savaşı sonrasında Kanada'ya göç eden ve yoksul aileleri olan üniversiteliler incelenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin hepsi akademik başarısı yüksek, burslu öğrencilerdir. Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcılar ırkçılık, yoksulluk ve dışlanma ile karşı karşıya kaldıklarını bildirmişlerdir. Buna karşın gençlerin ailelerine karşı sorumluluk duygusu içinde olmaları, kişisel çabaları ve kararlılıkları sonucunda kendilerine yöneltilen olumsuz tavırlar ile başa

çıkabildikleri, hatta kendilerine ve dünyaya karşı olumlu bir bakış açısı geliştirebildikleri yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Sandel (2007), üniversite öğrencileri ile yıkıcı yaşantılar, duygusal zekâ ve pozitif duygular ile psikolojik dayanıklılık ilişkisini incelediği araştırmada duygusal zekâ ve pozitif duygular ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki çıkarken olumsuz yaşantıların düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında ilişki olmadığı bulunmuştur.

Eisenberg, Ackard ve Resnick (2007) cinsel istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerle yaşama son vermeye yönelik eylemleri inceledikleri araştırmada çocukken cinsel istismara yönelik deneyime sahip olanların, olmayanlara göre daha fazla intihara yönelik düşünce, eylem veya teşebbüse sahip oldukları görülmüştür. Aynı araştırmada psikolojik dayanıklılığın unsuru olan koruyucu faktörlerin önemine dikkat çekişmiştir. Bulgular; aileye bağlılık, destek alınan yetişkinler, okulun güvenli olması, öğretmenden destek alma gibi koruyucu faktörlerin intihara yönelik düşünce ve girişimleri azalttığını ortaya koymuştur.

Cress ve Lampman (2007) 137 kolej öğrencisi ile psikolojik dayanıklılık ve hastalığa neden olan davranışlar arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada psikolojik dayanıklılık ile hastalığa neden olan davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve dayanıklılığın, hastalığa neden olan davranışlar için anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Aynı zamanda araştırma sonuçları psikolojik dayanıklılık ile algılanan stres arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Lees (2009) 63 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırmada psikolojik sağlamlığın baş etme, katılım ve yaşam doyumu ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonuçları psikolojik sağlamlık ile görev odaklı başa çıkma, katılım ve yaşam doyumu arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca psikolojik sağlamlık görev odaklı başa çıkma ve bağlantı arasındaki ilişkide tam bir aracı işlevdedir.

Williams ve Nelson-Gardell (2012) istismar öyküsü olan ergenler ile gerçekleştirdikleri araştırmada okula bağlılık, ebeveynin sağladığı sosyal destek, ebeveynlerin eğitim düzeyi, pozitif gelecek algısı ve beklenti gibi faktörlerin bireyin psikolojik sağlamlığını açıklamada önemli faktörler olduğunu ortaya koymuştur.

Javanmard (2013) 160 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdikleri araştırmada dini inançlar ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda dini inançlarını yerine getirme ile psikolojik dayanıklılık arasında ileri düzeyde anlamlı pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Noorafshan, Jowkarb ve Hosseini (2013), 330 ergenle yaptıkları araştırmada dört farklı aile içi ilişki biçimi ile psikolojik dayanıklılık ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonuçlarında iletişimin yüksek olduğu, ortak karar alan ve herkesin fikrini söyleyebildiği iletişim biçimlerinde ortalama dayanıklılık düzeyinin yüksek; iletişimin düşük olduğu, kararların çocuklardan bağımsız alındığı, koruyucu ve engelleyici tutumun egemen olduğu iletişim tiplerinde dayanıklılık düzeyinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Quinn (2015) gerçekleştirdiği araştırmada psikolojik sağlamlığın, ergenlerin zorbalık mağduriyetleri ile psikolojik uyumları üzerindeki etkisini incelemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki devlet okulları ve özel okullarında eğitim görmekte olan 117 kız öğrenci ile yürütülen çalışma sonucunda zorbalık mağduriyetinden kaynaklanan psikolojik uyum sorunlarının gelişiminde psikolojik sağlamlığın önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma lise öğrencisi ergenlerde psikolojik dayanıklılığın cinsiyet, aile risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından nasıl farklılaştığını ortaya koymaya yönelik karma desenli bir araştırmadır.

Araştırmanın verileri "karma yöntem" kullanılarak elde edilmiştir. Karma yöntem, bir araştırma sorusuna cevap bulmak için tek bir çalışmada ya da bir dizi çalışmada nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanılarak verilerin toplanması, analiz edilmesi ve "karşılaştırılması" yöntemidir. Nicel ve nitel veriler bir araya getirildiğinde, "güçlü bir karışım" elde edilir (Creswell & Clark, 2007; Creswell, 2013; Jupp, 2006).

Araştırmada psikolojik dayanıklılık ölçek puanlarının cinsiyet ve ailesel risk faktörlerine göre farklılık gösterip göstermediği nicel yöntemler kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca psikolojik dayanıklılık düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin aile koruyucu faktörleri açısından incelenmesi ise nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın nicel boyutunda bağımlı değişken psikolojik dayanıklılık iken; bağımsız değişkenler cinsiyet, ebeveynlerden biri ya da her ikisinin hayatta olmaması, ebeveynlerin boşanmış olması, ebeveynlerden ayrı yaşama, üç veya daha fazla kardeşe sahip olma, tek ebeveynle yaşama, ailenin ekonomik zorluk yaşaması, ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığı/engeli olması, kardeşlerden en az biriyle yaş farkının iki yaştan az olmasıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Van ilinin İpekyolu ilçesinde 2019-2020 eğitim - öğretim yılında örgün eğitime devam etmekte olan lise düzeyinde ergenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise 2019-2020 eğitim – öğretim yılında Van ilinin İpekyolu ilçesinde Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Anadolu Liselerinde öğrenime devam eden ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenen 155 (%53) kız ve 136 (%47) erkek olmak üzere toplam 291 öğrenciden oluşmaktadır. Yaklaşan YKS sınavı ve öğrencilerin çalışma programlarındaki yoğunluk gözetilerek 12. sınıf öğrencileri

örnekleme dahil edilmemiştir. Örnekleme katılan öğrenciler 9, 10 ve 11. sınıf olmak üzere üç farklı sınıf düzeyinde öğrenim görmektedirler. Bu öğrencilerin cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Öğrencilerin Cinsiyetlerinin Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı ve Yüzdeleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
Sınıf Düzeyi	n	%	n	%	n	%
9.sınıf	52	17,9	53	18,2	105	36,1
10.sınıf	45	15,5	34	11,7	79	27,2
11.sınıf	58	19,9	49	16,8	107	36,7
Toplam	155	53,3	136	46,7	291	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin 105'i (%36,1) 9. sınıf, 79'u (%27,2) 10. sınıf, 107'si (%36,7) 11. sınıf düzeyinde öğrenim görmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sahip oldukları ailesel risk durumlarına göre dağılımı ve yüzdeleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2

Öğrencilerim Sahip Oldukları Ailesel Risk Durumlarına Göre Dağılımı ve Yüzdeleri

Risk Durumu	f	%
Ebeveynlerimden biri ya da her ikisi hayatta değil		
Var	9	3,1
Yok	282	96,9
Toplam	291	100
Ebeveynlerim boşandı		
Var	2	0,7
Yok	289	99,3
Toplam	291	100
Ebeveynlerim ayrı yaşıyor		
Var	4	1,4
Yok	287	98,6
Toplam	291	100
Üç veya daha fazla kardeşim var		
Var	178	61,2
Yok	113	38,8
Toplam	291	100
Tek ebeveynimle yaşıyorum		
Var	10	3,4
Yok	281	96,6
Toplam	291	100

Ailem ekonomik zorluk yaşıyor		
Var	27	9,3
Yok	264	90,7
Toplam	291	100
Ebeveynlerimden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığı/engeli var		
Var	14	4,8
Yok	277	95,2
Toplam	291	100
Kardeşlerimden en az biriyle yaş farkımız iki (2) yaştan az		
Var	94	32,3
Yok	197	67,7
Toplam	291	100

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin 9'unun (%3.1) ebeveynlerinden biri ya da her ikisinin hayatta olmadığı, 282'sinin (%96,9) ebeveynlerinin her ikisinin de hayatta olduğu; Öğrencilerin 2'sinin (%0,7) ebeveynlerinin boşandığı, 289'unun (%99,3) ebeveynlerinin evli olduğu; 4'ünün (%1,4) ebeveynlerinin ayrı, 287'sinin (%98,6) ise beraber yaşadığı; Öğrencilerden 178'inin (%61,2) üç veya daha fazla, 113'ünün (%38,8) ise bir veya iki kardeşe sahip olduğu; Öğrencilerin 10'unun (%3,4) tek ebeveyniyle, 281'nin (%96,6) ise her iki ebeveyniyle beraber yaşadığı; Öğrencilerin 27'sinin (%9,3) ailesinin ekonomik zorluk yaşadığı, 264'ünün (%90,7) ise ekonomik zorluk yaşamadığı; Öğrencilerin 14'ünün (%4,8) ebeveynlerinden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığı ve engelinin olduğu, 277'sinin (%95,2) ebeveynlerinin bedensel hastalığa ya da engele sahip olmadığı; Öğrencilerin 94'ünün (%32,3) kardeşlerinden en az biriyle yaş farkının iki yaştan az olduğu, 197'sinin (%67,7) ise kardeşleriyle olan yaş farkının iki yaştan fazla olduğu görülmektedir.

Araştırmanın nitel boyutunda gerçekleştirilen görüşmelere katılımcı seçilmesinde aşırı ve aykırı durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelere katılan düşük ve yüksek dayanıklılık puanlarına sahip öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3

Görüşmeye Dahil Edilen Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

	N	Min.	Max.	$\bar{X}$
Düşük Dayanıklılık	7	68.00	74.00	71,66
Yüksek Dayanıklılık	7	92.00	98.00	94,43

Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puanları baz alınarak psikolojik dayanıklılık puanı düşük olan 7 öğrenci, yüksek olan 7 öğrenci seçilerek örnekleme dahil edilmiştir. McCracken (2002) nitel araştırmalarda örnekleme dahil edilen katılımcı sayısının fazla önem arz etmediğini, önemli olanın araştırılan fenomene ilişkin kaliteli bilgiler elde etmek olduğunu ifade etmektedir. Creswell (2007) nitel bir araştırmaya dahil edilecek katılımcı sayısının 5-25 arasında olmasının yeterli ölçüt sayılabileceğini ifade etmiştir. Dolayısı ile bu araştırmada görüşmelerin toplamda 14 katılımcı ile gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Nitel verilerin toplandığı katılımcıların cinsiyete ve sınıf düzeyine göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

Görüşmeye Dahil Edilen Öğrencilerin Sınıf Düzeyi ve Cinsiyete Göre Dağılımları

		9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	
		n	n	n	Toplam
Düşük Dayanıklılık	Kadın	2	1	1	4
	Erkek	1	1	1	3
Yüksek Dayanıklılık	Kadın	1	2	1	4
	Erkek	1	1	1	3
	Toplam	5	5	4	14

Tablo 4'te görüldüğü üzere görüşmeye 3'ü kadın, 2'si erkek olmak üzere 9. Sınıf düzeyinde öğrenim gören 5 öğrenci; 3'ü kadın, 2'si erkek olmak üzere 10. Sınıf düzeyinde öğrenim gören 5 öğrenci ve 2'si kadın, 2'si erkek olmak üzere 11. Sınıf düzeyinde eğitim gören 4 öğrenci katılmıştır. Örneklem seçiminde maximum çeşitliliğe ulaşmak amacıyla katılımcılar belirlenirken her sınıf düzeyi ve cinsiyetten orantılı seçim yapılmasına dikkat edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların isimleri (görüşme yapılacak öğrencilere ulaşabilmek için) cinsiyeti, sınıf düzeyi ve ailesel risk durumlarına sahip olup olmadıklarının belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

3.3.2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (EPDÖ)

Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (EPDÖ) lise öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerini ölçmeye yönelik geliştirilen ve bireyin kendisi hakkında bilgi vermesi esasına dayalı olan bir ölçme aracıdır. Ölçek 4'lü likert tipi bir ölçek olup, 29 madde ile 'aile desteği (7 madde)', 'akran desteği (5 madde)', 'okul desteği (5 madde)', 'uyum (4 madde)', 'mücadele azmi (5 madde)', 'empati (3 madde)' olmak üzere 6 alt boyuttan oluşmaktadır. EPDÖ' den alınabilecek puanlar 29 ile 116 arasında değişmekte ve puanların yükselmesi, kişinin psikolojik dayanıklılık düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir (Bulut, Doğan ve Altundağ, 2012).

Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nin (EPDÖ) yapı geçerliğini incelemek amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın %56,99'nu açıklayan 6 faktörlü bir yapıdan oluşan 29 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. Aile desteği boyutu toplam varyansın %23,26'sını açıklamakta ve maddelerin faktör yükleri .71 ile .79 arasında; akran desteği boyutu toplam varyansın %9,81'ini açıklamakta ve maddelerin faktör yükleri .67 ile .78 arasında, okul aile desteği boyutu toplam varyansın %8,06'sını açıklamakta ve maddelerin faktör yükleri .67 ile .78 arasında, uyum alt boyutu toplam varyansın %7,25'ini açıklamakta ve maddelerin faktör yükleri .57 ile .82 arasında, mücadele azmi alt boyutu toplam varyansın %4,54'ünü açıklamakta ve maddelerin faktör yükleri .51 ile .70 arasında, ve empati alt boyutu toplam varyansın %4,08'ini açıklamakta ve maddelerin faktör yükleri .64 ile .76 arasında değişmektedir (Bulut, Doğan ve Altundağ, 2013). Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin (EPDÖ) güvenirlik çalışması kapsamında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısına bakılmış ve alfa değerinin toplam puan için .87 olduğu bulunmuştur. Alt ölçeklerin alfa değerleri ise .61 ile .89 arasında değişmektedir.

3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu açık uçlu dokuz sorudan oluşmaktadır. Görüşme yolu ile psikolojik dayanıklılığı yüksek ve düşük

olan ergenlerin aileyle ilgili koruyucu faktörler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla hazırlanan görüşme formu ile ergenin çekirdek ailesi ve geniş ailesi ile ilişkilerinin niteliğini açıklamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Hazırlanan formdaki sorular tez danışmanı tarafından kontrol edilmiş olup, tez danışmanının önerisi ile iki sorunun birleştirilmesine karar verilmiştir. Temel uygulamalar öncesinde 4 öğrenci ile pilot uygulama yapılmış ve pilot uygulamalar sonucunda görüşme formunda herhangi bir düzenleme yapılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2019-2020 yılı güz döneminde Ekim, Kasım ve Aralık aylarında toplanmıştır. Verileri toplamak için öncelikle Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin yazarlarından elektronik posta yoluyla izinler alınmıştır. MEB bağlı liselerde uygulama yapmak için gerekli olan yasal izinler ise, Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla alınmıştır. Veri toplama işlemlerine başlanmadan önce belirlenen okulların idarecilerine yapılacak olan çalışmaya yönelik gerekli bilgiler verilmiş, okul idarecileri ve okul psikolojik danışmanları ile gerçekleşen ön görüşmelerden sonra okullarda hangi günlerde uygulama yapılacağı kararlaştırılmıştır. Ölçek uygulamaları ve görüşmeler, araştırmacı tarafından belirlenen gün ve ders saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçek uygulamaları öğrencilerin kendi sınıflarında, görüşmeler ise okulun psikolojik danışma servisinde birebir görüşme için uygun ortam sağlanarak yapılmıştır. Uygulamalar öncesinde öğrencilere uygulamaların gönüllülük esasına dayalı olduğu, soruların içten ve samimi cevaplanmasının önemi vurgulanmış ve gizlilik esasları açıklanmıştır. Kişisel bilgi formu ve Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin uygulanması ortalama 40 dakika, görüşmeler ise ortalama 30 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen nicel veriler ilk adım olarak dijital ortama aktarılmış ve SPSS 21.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle veri setinde kayıp veri ve uç değerlerin tespiti için temel frekans analizleri yapılmıştır. Uç değerlerin analizi için ölçek puanlarının z değerleri hesaplanmış, ±3.0 değeri dışında kalan 20 öğrenciye ait veri, değerlendirme dışı bırakılmış ve analizler 291 öğrenciye ait verilerle sürdürülmüştür.

Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden aldıkları puanların "cinsiyet", "ebeveynlerinden biri ya da her ikisinin hayatta olmaması", "ebeveynlerin

boşanmış olması", "ebeveynlerin ayrı yaşaması", "üç ya da daha fazla kardeşe sahip olma", "tek ebeveynle yaşama", "ailenin ekonomik zorluk yaşaması", "ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığa/engele sahip olması", "kardeşlerden en az biriyle yaş farkının iki yaştan az olması" durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için t testi analizi yapılması planlanmıştır.

Analize geçmeden önce kişisel bilgi formu ile toplanan kategorik verilerin araştırma soruları doğrultusunda analize uygunluğu incelenmiştir. İnceleme sonucunda bazı kategorilerdeki frekans değerlerinin çok az olmasının t testi analizinin uygulanması için gerekli koşulları sağlamadığı gözlenmiş ve analize uygun hale getirmek amacıyla bazı değişkenlerin kategori sayıları azaltılmıştır. Buna göre "ailesel risk faktörü" değişkeni sekizden beşe düşürülerek yeniden kodlanmıştır.

Ailesel risk faktörü kapsamında tanımlanan; "ebeveynlerinden biri ya da her ikisinin hayatta olmaması", "ebeveynlerin boşanmış olması", "ebeveynlerin ayrı yaşaması" ve" tek ebeveynle yaşama" değişkenlerinin "tek ebeveynle yaşama" başlığı ile yeniden kodlanmasına ve değerlendirmeye tek bir değişken olarak dahil edilmesine karar verilmiştir. Bu kararın alınmasında kategorilerin ifade ettiği durumların birbirlerine benzer olması da etkili olmuştur.

Analizin gerçekleştirebilmesi için öncellikle her iki gruptaki öğrencilerin ölçek puanlarının gruplar içinde normal dağılıp dağılmadığına bakmak için z puanları hesaplanmıştır. Analiz sonucunda değerlerin ±1.5 arasında olduğu, dolayısı ile normallik varsayımını karşıladığı görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2013). Grupların varyanslarının eşitliğini kontrol etmek amacıyla Levene testinin p değerine bakılmış ve varyansların eşit olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

"Cinsiyet", "üç ya da daha fazla kardeşe sahip olma" ve "kardeşleri ile yaş farkının iki yaştan az olması" durumları için t testi analizi yapılmıştır. Ayrıca grup içi frekans sayısı 30'dan düşük olan "tek ebeveynle yaşama", "ailenin ekonomik zorluk yaşaması", "ebeveynlerinden en az birinin bedensel hastalığı/engeli olması" durumları için parametrik olmayan analizlerden Mann Whitney U analizi yapılmıştır.

Analiz sonuçlarının yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır.

Nitel veri toplama yöntemlerinden yüz yüze görüşme yöntemiyle elde edilen veriler yine nitel analiz yöntemlerinden olan tümevarıma dayalı içerik analizi yaklaşımıyla analiz edilmiştir. İçerik analizi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kod ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması biçimindeki dört aşamada gerçekleşir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Analize görüşmelerde alınan ses

kayıtlarının araştırmacı tarafından yazılı metin haline getirilmesi ile başlanmış ve 155 sayfalık veri elde edilmiştir.

Görüşme formunda yer alan her soru başlığının altına, düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip olanların ifadeleri belli olmak üzere katılımcıların yanıtları yazılmış, ifadeler arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelenerek kodlama işlemine başlanmıştır. Yapılan kodlamalar, belirli kategoriler ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek anlaşılabilir biçimde düzenlenmiş ve bulgular yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırma elde edilen bulguların geçerliğini arttırmak için aşağıda sıralanan stratejiler izlenmiştir;

- Araştırmanın dış geçerliğini arttırmak için örnekleme giren öğrenciler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.
- Görüşmelerde alınan ses kayıtlarından elde edilen yazılı haldeki veriler öncelikle araştırmacı tarafından incelenmiş ve kodlama yapılarak belirli kategorilere ayrılmıştır. Kodlaması yapılan veriler, ses kayıtlarından elde edilen ham veriler ile birlikte nitel araştırma ve analiz yöntemleri konusunda uzman olan tez danışmanı ve nitel araştırma/analiz uygulamalarında bulunmuş deneyimli bir öğretim elemanı tarafından incelenmiştir. Alanında uzman tez danışmanı ve deneyimli öğretim elemanı, araştırmacı tarafından belirli kategorilere ayrılarak kodlaması yapılan verileri yazılı haldeki ham veriler ile karşılaştırmış ve araştırmacının belirlediği bazı kod, kategori, alt kategoriler üzerinde kavram ve isim önerilerinde bulunmuştur. Bu işleme nitel araştırmalarda iç geçerliği arttırmak amacıyla başvurulmakta ve "uzman incelemesi" adı verilmektedir.
- Okuyucuların bulguları transfer edebilmesine olanak sağlamak için bulgular zengin tanımlamalar kullanılarak betimlenmiştir.
- Elde edilen bulgular araştırma konusuyla ilgili mevcut kuramsal bilgiler ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.
- Araştırma bulgularından yola çıkılarak yapılan tahmin ve genellemelerin verilerle tutarlı olmasına özen gösterilmiştir.
- Araştırmanın sonuç ve öneriler başlığında bulguların verimli bir şekilde test edilebileceği ortamlar önerilmiştir.

- Transfer edilebilirlik ile ilgili sınırlılıklar tartışılmıştır.
- Araştırmanın bulgular kısmında sıklıkla katılımcıların doğrudan ifadeleri şeklinde alıntılara yer verilmiştir.

Araştırma elde edilen bulguların güvenirliğini arttırmak için aşağıda sıralanan stratejiler izlenmiştir;

- Araştırma sorularının açık ve araştırma deseni ile uyum içinde olmasına özen gösterilmiştir.
- Görüşme formu hazırlanırken araştırma konusu ile ilgili detaylı bir literatür taraması yapılmış ve literatürde ilgili konuya ilişkin yer alan bilgiler dikkate alınmıştır. Görüşme formunda soruların genelden özele sıralanmasına ve birbiri ile bütünlük oluşturmasına özen gösterilmiştir. Soruların araştırma amacına uygunluğunu değerlendirmek için uzman görüşüne başvurulmuş ve değerlendirme sonucunda iki sorunun birleştirilmesine karar verilmiştir. Asıl görüşmelere başlamadan görüşme formunda ihtiyaç duyulabilecek herhangi bir değişikliği tespit edebilmek amacıyla dört öğrenciyle pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir.
- Görüşmelere ilişkin veri kaybı yaşanmasını engellemek için tüm görüşmelerin ses kaydı alınmış ve yazılan transkriptler ses kayıtlarıyla karşılaştırılarak doğruluğu kontrol edilmiştir.
- Temaların belirlenmesinde sıkça alanında uzman tez danışmanının fikirlerine başvurulmuştur. Kavramlar belirlenirken literatürde yer alan kuramsal çerçeve içinde hareket edilmiştir.
- Araştırmanın yöntem ve prosedürünün açık ve ayrıntılı olarak tanımlanmasına özen gösterilmiştir.
- Araştırma ortamındaki araştırmacının rolü ve statüsü açıkça tanımlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında gerçekleştirilen nicel ve nitel analizlere ilişkin bulgulara aşağıda yer alan sıra ile yer verilmiştir:

- Ergenlerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden aldıkları puanların cinsiyet ve ergenlerin sahip oldukları ailesel risk durumları açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin elde edilen istatistiksel analizlerin sonuçları,
- Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden düşük ve yüksek puan alan yedişer öğrenci olmak üzere toplam 14 ergenin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aileyle ilişkili koruyucu faktörler açısından incelenmesine ilişkin ergenlerle gerçekleştirilen görüşme verilerinin analizinden elde dilen sonuçlar.

4.1. Nicel Bulgular

4.1.1. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 5

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	Ss	t	sd	p
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Kadın	155	83,63	5,42	0.306	289	,760
	Erkek	136	83,43	5,78			

Tablo 5 'de öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden aldığı puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan t testinin sonuçları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde kız öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puan ortalamaları 83.63 (Ss=5.42) iken erkek öğrencilerin puan ortalamalarının 83.43 (Ss=5.78) olduğu görülmektedir. Ölçekten alınan puanların ortalamaları birbirine oldukça yakındır. Ayrıca Tablo 5'te yer alan analiz sonuçlarına göre

ergenlerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden (t=0.306) aldıkları puanlar cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır (p>.05).

4.1.2.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Üç veya Daha Fazla Kardeşe Sahip Olma Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 6'da öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden aldığı puanların üç veya daha fazla kardeşe sahip olma ve olmama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan t testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6

Öğrencilerin Üç ve ya Daha Fazla Kardeşe Sahip Olmaya Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin T Testi Sonuçları

	Üç veya Daha Fazla Kardeşe Sahip Olma	n	$\bar{X}$	Ss	t	sd	p
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	178	83,36	5,69	-0,696	289	,487
	Yok	113	83,83	5,42			

Tablo 6 incelendiğinde üç veya daha fazla kardeşe sahip olan öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puan ortalamaları 83.36 iken (Ss=5.69), sahip olduğu kardeş sayısı üçten az olan öğrencilerin puan ortalamalarının 83.83 (Ss=5.42) olduğu görülmektedir. Her iki gruba dahil olan öğrencilerin puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Üç veya daha fazla kardeşe sahip olma ve olmama risk durumları arasında çıkan farkın anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla t testi analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (t=-0.696) puanları üç veya daha fazla kardeşe sahip olma risk durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır (p>.05).

4.1.3.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Kardeşlerinden En Az Biriyle Yaş Farkının İki Yaştan Az Olması Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 7'de öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden aldığı puanların kardeşlerinden en az biri ile yaş farkının iki yaştan az olması ve olmaması durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan t testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 7

Öğrencilerin Kardeşlerinden En Az Biriyle Yaş Farkının İki (2) Yaştan Az Olmasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin t Testi Sonuçları

	Kardeşlerinden En Az Biriyle Yaş Farkının İki (2) Yaştan Az Olması	n	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	p
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	94	83,53	5,67	-,031	289	,975
	Yok	197	83,55	5,55			

Tablo 7 incelendiğinde kardeşlerinden en az biriyle arasındaki yaş farkı iki yaştan az olan öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puan ortalamaları 83.53 iken (Ss=5.67), kardeşlerinden en az biriyle arasındaki yaş farkı iki ve daha fazla olan öğrencilerin puan ortalamalarının 83.55 (Ss=5.55) olduğu görülmektedir. Her iki gruba dahil olan öğrencilerin puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden (t=-.031) aldıkları puanların, kardeşlerinden en az biriyle yaş farkının iki yaştan az olmasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>.05).

4.1.4.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Tek Ebeveynle Yaşama Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 8

Öğrencilerin Tek Ebeveynle Yaşamaya Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Maximum ve Minimum Puan Değerleri

	Tek Ebeveynle Yaşama	N	$\bar{X}$	Ss	Max	Min
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	15	84.24	5.25	94.00	75.00
	Yok	276	83.50	5.61	98.00	68.00

Tablo 8 incelendiğinde tek ebeveyni ile yaşayan öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puan ortalamaları 84.24 iken (Ss=5.25), iki ebeveyni ile yaşayan öğrencilerin puan ortalamalarının 83.50 (Ss=5.61) olduğu görülmektedir. Her iki gruba dahil olan öğrencilerin puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Ölçek puanlarının tek ebeveynle yaşama ve yaşamama değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9

Öğrencilerin Tek Ebeveynle Yaşamaya Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Tek Ebeveynle Yaşama	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	15	155,93	2339,00	1921,000	,638
	Yok	276	145,46	40147,00		

Tablo 9'da sunulan bulgular incelendiğinde öğrencilerin Ergen Psikolojik dayanıklılık Ölçeği'nden (U=1921.000) aldıkları puanların tek ebeveynle yaşama durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>.05).

4.1.5.Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşaması Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 10

Öğrencilerin Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşamasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Maximum ve Minimum Puan Değerleri

	Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşaması	N	$\bar{X}$	Ss	Max	Min
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	27	83.70	6.94	97.00	70.00
	Yok	264	83.52	5.44	98.00	68.00

Tablo 10 incelendiğinde ailesi ekonomik zorluk yaşayan öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puan ortalamaları 83.70 iken (Ss=6.94), ailesi ekonomik zorluk yaşamayan öğrencilerin puan ortalamalarının 83.52 (Ss=5.44) olduğu görülmektedir. Her iki gruba dahil olan öğrencilerin puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Ölçek puanlarının ailenin ekonomik zorluk yaşaması ve yaşamaması değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi analizi sonuçları Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 11

Öğrencilerin Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşamasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Ailenin Ekonomik Zorluk Yaşaması	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	27	151,91	4101,50	3404,500	,701
	Yok	264	145,40	38384,50		

Tablo 11'de sunulan sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nden (U=3404.500) aldıkları puanlarda ailenin ekonomik zorluk yaşaması durumuna göre anlamlı farklılaşma olmadığı görülmektedir (p>.05).

4.1.6. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olması Risk Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Tablo 12

Öğrencilerin Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olmasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Maximum ve Minimum Puan Değerleri

	Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olması	N	$\bar{X}$	Ss	Max	Min
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	14	83.45	5.98	94.00	76.00
	Yok	277	83.55	5.57	98.00	68.00

Tablo 12 incelendiğinde ebeveynlerinden birinde ya da her ikisinde bedensel hastalık ya da engel olan öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği puan ortalamaları 83.45 iken (Ss=5.98), ebeveynlerinden herhangi birinde bedensel hastalık ya da engel olmayan öğrencilerin puan ortalamalarının 83.55 (Ss=5.57) olduğu görülmektedir. Her iki gruba dahil olan öğrencilerin puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Ölçek puanlarının ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığa/engele sahip olması ve olmaması değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 15'de sunulmuştur.

Tablo 13

Öğrencilerin Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olmasına Göre Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Ebeveynlerinden Birinin ya da Her İkisinin Bedensel Hastalığı/Engeli Olması	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Psikolojik Dayanıklılık (EPDÖ)	Var	14	138,14	1934,00	1829,000	,720
	Yok	277	146,40	40552,00		

Tablo 13 ‘de sunulan veriler incelendiğinde öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği’nden (U=1829.000) aldıkları puanların ebeveynlerinden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığı/engeli olması ve olmaması durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0.05).

4.2. Nitel Bulgular

4.2.1. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği’ nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ailelerinin Temel Yapısına İlişkin Bilgiler

Tablo 14

Ailenin Temel Yapısı

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-1: Kardeş sayısı	3-7	3-7
K-2: Aynı evde yaşayan birey sayısı	3-7	7-9

Tablo 14’de dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin ailelerin temel yapısına ilişkin bilgiler sunulmuştur. Buna göre kardeş sayısı ve aynı evde yaşayan birey sayısı olmak üzere iki kategori oluşturulduğu görülmektedir.

Dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin kardeş sayısının 3-7 arasında değiştiği görülmüştür. Bununla birlikte dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin aynı evde yaşadıkları birey sayısı 3-7 arasında değişirken, dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin 7-9 arasında değişmektedir.

4.2.2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ebeveynlerinin Eğitim Düzeyine İlişkin Bilgiler

Tablo 15'de dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeylerine ilişkin bulgular sunulmaktadır. Bulgular incelendiğinde dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ebeveynlerine ait en yüksek frekansın ilkokul kategorisine ait olduğu ve bu sırayı ortaokul kategorisinin izlediği görülmüştür. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim düzeylerine ilişkin en yüksek frekansın ise ilkokul ve üniversite kategorilerine ait olduğu, sırayı lise kategorisinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 15

Ebeveynlerin Eğitim Düzeyi

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-3: Eğitim almamış	1	2
K-4: İlkokul	5	4
K-5: Ortaokul	4	1
K-6: Lise	3	3
K-7: Üniversite	1	4

4.2.3. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Çekirdek Aile Üyeleri ile İlişkilerine İlişkin Görüşleri

Dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin ebeveynleriyle ilişkilerine yönelik veriler analiz edildiğinde; Tablo 16'da da görüldüğü gibi iki ebeveynle de iyi ve yakın ilişki içinde olma, iki ebeveynle de yakın olmayan, sınırlı ilişki içinde olma ve ebeveynlerden biriyle yakın, diğeriyle sınırlı ilişki içinde olma gibi kategoriler belirlenmiştir.

Tablo 16

Ebeveynlerle İlişkinin Niteliği

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-8: İki ebeveynle de iyi ve yakın ilişki	3	5
K-9: Ebeveynlerden biriyle yakın, diğeriyle sınırlı ilişki	2	2
K-10: İki ebeveynle de yakın olmayan, sınırlı ilişki	2	-

İki ebeveynle de iyi ve yakın ilişki içinde olma kategorisinde iyi bir ilişki ve iletişim, sevgi, yakınlık, rahat hissetme, paylaşma, demokratik ve destekleyici olma gibi özellikler ön plana çıkarken; anneyle daha çok paylaşım ve babayla sınırlı paylaşım ve anneyle tartışma ebeveynlerden biriyle yakın diğeriyle sınırlı ilişki kategorisinde görülen ilişki özellikleri olmuştur. Sadece düşük dayanıklılık düzeyindeki öğrencilerde görülen iki ebeveynle de ilişkinin iyi olmaması kategorisinde ise yüksek beklenti, gerginlik ve sınırlı ilişki ortaya çıkmıştır. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin daha çok her iki ebeveynle de iyi ve yakın ilişki içinde oldukları görülmüştür. Bununla birlikte bu grupta bir ebeveynle yakın diğeriyle sınırlı ilişkisi olduğunu ifade eden öğrenciler de bulunmaktadır. Dayanıklılık düzeyi düşük olan öğrencilerin ise her iki ebeveynle iyi ve yakın ilişki başta olmak üzere iki ebeveynle de iyi ilişki içinde olmama ve biriyle yakın biriyle sınırlı ilişki içinde olma gibi ilişkilere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Aşağıda öğrencilerin ebeveynleriyle kurdukları ilişkiye yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Mesela sorunlarım olduğunda onlara rahatça anlatabiliyorum. Kötü bir şey yapsam da yine de çok kızmıyorlar dinliyorlar beni, duygularımı da anlıyorlar. Böyle olduğunda ben kendimi rahat ifade edebiliyorum onlara hissettiklerimi söyleyebiliyorum. Onların da bir sorunları olduğunda mesela ben çok iyi bir dinleyiciyim bir şey olduğunda danışmak istediklerinde bana söylüyorlar." (K-8/Yüksek)

"İkisine sevgi saygı duyuyorum, karşılıklı sevgi saygı ortamı var. Çok özel konu olunca paylaşamıyorum onlarla ama onun dışında okul hayatıyla ilgili annemle konuşmayı seviyorum, bu babamla biraz daha şey... Aslında babam benimle samimi

olmak istiyor ama ben çekiniyorum hani baba… Yani bir de babam nasıl söyleyeyim toplumdan kaynaklı anneyle daha yakınız." (K-9/Yüksek)

"Çok iyi değil. Biraz gergin bir ortam var sanırım benden beklentileri biraz yüksek. Nitelikli bir okul ama buraya geldiğim içinde baya üzülmüşlerdi. İlişkimiz biraz bu nasıl desem eğitsel yaşamla ilgili durumlar çok etkiliyor. Biraz şey gibiyim hani askeri okulda gibiyim onlar başımda öğretmen de ben şey gibiyim. Şimdi de baya gergin bir ortam eve girdiğim gibi şey oluyor hemen elini yüzünü yıka dersine başla ben yemeğini odana getiririm. Öyle çok şey bir hayatımız yok. Öyle rutin olsun her zaman yaptığımız mesela yaz tatilinde falan yapalım bir yere gidelim yok" (K-10/Düşük)

Tablo 17'de görüldüğü gibi dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin anne babalarının birbiriyle olan ilişkisini nasıl gördükleriyle ilgili verilerin analizinden ilişkilerin çok iyi olması (samimi ve destekleyici olması) ile ilişkilerin soğuk, kopuk ve tartışmalı olması şeklinde iki kategori ortaya çıkmıştır.

Tablo 17

Ebeveynlerin Birbiriyle İlişkisinin Niteliği

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-11: Çok iyi ilişki (ya da samimi, destekleyici ilişki)	4	6
K-12: Soğuk, kopuk ve tartışmalı ilişki	3	1

Dayanıklılığı yüksek öğrencilerin neredeyse tamamı, dayanıklılığı düşük öğrencilerin ise yarıdan fazlası anne babalarının birbiriyle ilişkisini çok iyi ve iyi olarak nitelendirmişler; iyi anlaştıklarını, birbirlerini sevdiklerini, destekliklerini, problemleri birlikte çözdüklerini, birbirine saygı duyup bireyselliğe izin verdiklerini dile getirmişlerdir. Daha çok dayanıklılığı düşük öğrenciler tarafından dile getirilen anne baba ilişkisinin soğuk, kopuk ve tartışmalı olarak ele alındığı kategoride ise sıcak ilişkinin olmaması, yakın olmama, sürekli kavga etme ve tartışma gibi özellikler dikkati çekmiştir. Aşağıda öğrencilerin ebeveynlerinin birbirleri ile olan ilişkilerine yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Birbirlerine gerçekten bağlandıklarını biliyorum. Birbirlerine hitaplarından, normal olan ilişkilerinden kolay kolay birbirlerinden kopmayacaklarını görüyorum. Bizim yanımızda, başka yerlerde bunları görebiliyorum fark edebiliyorum. Aralarında sevgi bağı fazlasıyla var. Birbirlerini dengeliyorlar, aslında tamamlıyorlar gibi. Birbirlerine çok yardım ediyorlar. Tıkandıkları zaman birbirlerine çok kolay yardım edebiliyorlar, güvenebiliyorlar." (K-11/Yüksek)

"Çok şey yapmıyorlar ya belli etmiyorlar. Normal davranıyorlar nasıl desem birbirlerini seviyorlar mı falan hiç bilmiyorum, emin de değilim açıkçası. Sürekli kavga ediyorlar, tartışıyorlar açıkçası yani öyle. Söyleyince de biz tartışmıyoruz siz ne zaman gördünüz bizim tartıştığımızı falan diyorlar. Pek anlaştıkları söylenemez. Annem duygularını çok dile getiren biri değil açıkçası babam da çok sert davranır. Eskiden daha sertmiş şimdi daha iyi diyorlar ama ben rahatsız oluyorum açıkçası yani evde sürekli bir tartışma ortamı. Bundan ben de etkileniyorum normal olarak, tartıştıklarında ben de kötü oluyorum. Onlardan etkilendiğim için işte ben de bazen kötü davranabiliyorum fevri kararlar verebiliyorum." (K-12/Düşük)

Dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin kardeşleri ile ilişkilerine yönelik veriler analiz edildiğinde; Tablo 18'de görüldüğü gibi paylaşıma dayalı yakın ilişki içinde olma ve yakın olmayan mesafeli ilişki içinde olma gibi kategoriler ortaya çıkmıştır.

Tablo 18

Kardeşlerle İlişkinin Niteliği

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-13: Paylaşıma dayalı yakın ilişki	5	7
K-14: Yakın olmayan mesafeli ilişki	2	-

Paylaşıma dayalı yakın ilişki içinde olma kategorisinde; birlikte zaman geçirme, parka gitme, gezme, oyun oynama, sırları paylaşma ve rahat hissetme, abi ile mesafeli ilişki ve çekinme, ablalarla daha güçlü ilişki içinde iken abiler ve erkek kardeşlerle mesafeli olma, bazen baskı görme bazı kardeşlerle anlaşmazlık yaşarken diğerleriyle iyi geçinme, ablalar ile çok iyi ilişki kurarken kardeşlerle yaş farkı yüzünden anlaşamama özellikleri ön plana çıkmaktadır. Yakın olmayan mesafeli ilişki içinde olma kategorisinde ise; yakın olmayan ilişki ve ev içinde ablanın ön planda tutulması, bazen vakit geçirme,

genel olarak iletişim kurmama özellikleri bulunmaktadır. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin tamamının, dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ise büyük çoğunluğunun kardeşleri ile paylaşıma dayanan yakın ilişki içinde oldukları görülmüştür. Bu kategori içindeki özellikler incelendiğinde öğrencilerin bazı kardeşlerle yakın ilişki içinde olması ve yakın olan kardeşin çoğunlukla abla olması; bazılarının ise kardeşlerle mesafeli, çekingenlik gösterilen ya da anlaşmazlık yaşanan ilişki içinde olması ve mesafeli olunan kardeşin çoğunlukla abi ya da erkek kardeş olması dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte dayanıklılığı düşük olan öğrenciler arasında kardeşleri ile mesafeli ve yakın olmayan ilişki içinde olduklarını ifade edenler de bulunmaktadır. Aşağıda öğrencilerin kardeşleri ile ilişkilerine yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Kardeşimle yaş aralığımız biraz az olduğu için pek anlaşamıyoruz aslında ama ablamla da çok iyi anlaşıyoruz. O da bayağı dinliyor beni sorunlarım olduğunda ona daha rahat anlatabiliyorum. Erkek kardeşimle 10 yaş ablamla 6 yaş far var aramızda, ablamla daha iyi anlaşabiliyorum. Erkek kardeşimle izlediğimiz filmler uyuşmuyor, yaptığımız davranışlar uyuşmuyor, onun için bazen kavga edebiliyoruz tartışabiliyoruz ama ablamla öyle bir sorun olmuyor. Ablamla benim daha büyük olduğunuz için, daha olgun olduğumuz için daha iyi anlaşıyoruz. Ödevlerimde de yardım ediyor. O zaman da eğleniyoruz." (K-13/Yüksek)

"Kardeşlerimle ilişkim pekiyi değil, hiçbiriyle. Pek beni sevmiyorlar doğrusu biraz geçimsizim diyorlar. Alışmışım gerçi küçüklükten beri böyle olduğu için. Hep böyle hissettim En küçük kardeşim var üçüncü sınıfa gidiyor. O genelde telefonla falan uğraşıyor yani pek yanıma gelmiyor. Benden iki yaş küçük var onunla da aynı odada kalıyoruz." (K-14/Düşük)

4.2.4. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Geniş Aile Üyeleri ile İlişkilerine İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin geniş aile üyeleri ile olan ilişkilerinin niteliği incelendiğinde anne ve babalarının aileleri ile olan ilişkilerini ayrı ayrı değerlendirdikleri görülmüştür. Bu nedenle geniş aile üyeleriyle ilişkinin niteliği iki ayrı başlık altında farklı tablolarda sunulmuştur.

Tablo 19'da görüldüğü gibi dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin annelerinin aileleriyle olan ilişkilerine yönelik verilerin analizinden ilişkilerin çok iyi olması, sürekli görüşme halinde olunması ile ilişkilerin çok iyi olmaması ve ara sıra görüşülmesi şeklinde iki kategori ortaya çıkmıştır.

Tablo 19

Geniş Aile Üyeleriyle İlişkinin Niteliği (Annenin ailesi ile)

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-15: Annenin ailesiyle ilişkinin çok iyi olması ve sürekli görüşme	1	7
K-16: Annenin ailesiyle ilişkinin çok iyi olmaması ve ara sıra görüşme	6	-

Dayanıklılığı yüksek öğrencilerin tamamı, annelerinin ailesi ile olan ilişkilerini çok iyi olarak nitelendirerek sürekli görüştüklerini ifade ederken, dayanıklılığı düşük öğrencilerin ise neredeyse tamamı annelerinin aileleriyle ilişkilerinin çok iyi olmadığını belirtmiştir. Annenin ailesi ile ilişkinin çok iyi olmaması ve ara sıra görüşülmesi kategorisinde; sevmeme, onlarla görüşmeme, ilişkilerin iyi olmaması sadece dede ve anneanneyle görüşme, görüşmeyi sevmeme, teyzelerin öğütlerinden olumsuz etkilenme özellikleri yer almaktadır.

Aşağıda öğrencilerin annelerinin aileleri ile ilişkilerine yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Annemin akrabalarıyla çok çok sık görüşürüz, onlar da yani bildiğiniz biz genel olarak geniş aileyiz. Annemin annesi yaşıyor, çok güzel iletişim var nenemle. Çoğu zaman torunları arasında en çok beni sevdiğini söyler." (K-15/Yüksek)

"Teyzelerimle de çok konuşmuyorum açıkçası onlarla da yine aynı şekilde uzak ama sadece ben değil yani diğer ablalarım da onlara karşı daha şey uzak çünkü hareketleri tavırları falan çok hoşlandığımız şekilde davranmıyorlar hepsi bir kıyaslama içinde diğerlerine karşı biz. Bize geldikleri zaman genelde evde olmuyorum ama işte gördüğüm zaman da konuşmak zorunda kalıyorum çok az da olsa yani nasılsın iyi misin o kadar onun dışında pek konuşmuyorum hiçbirisiyle. Benim annemin çocuklarını hep

ayrı tutuyorlar. Diğerleri gibi değil onlara ayrı bir sevgi gösteriyorlar diğerleriyle hiç konuşmuyorlar falan tüm teyzelerim böyle." (K-16/Düşük)

Tablo 20' de görüldüğü gibi dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin babalarının aileleri ile ilişkilerine yönelik veriler analiz edildiğinde; ilişkinin çok iyi olması ve sürekli görüşülmesi ile ilişkinin çok iyi olmaması ve ara sıra görüşülmesi olmak üzere iki kategori belirlendiği görülmektedir.

Tablo 20

Geniş Aile Üyeleri ile İlişkinin Niteliği (Babanın ailesi ile)

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-17: Babanın ailesiyle ilişkinin çok iyi olması ve sürekli görüşme	4	7
K-18: Babanın ailesiyle ilişkinin çok iyi olmaması ve ara sıra görüşme	3	-

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin tamamı ve dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin yarısından çoğu babalarının akrabaları ile olan ilişkilerini çok iyi olarak nitelendirerek; sürekli görüştüklerini, babalarının akrabalarını daha çok sevdiklerini, ilişkilerinin çok iyi olduğunu, yakın olduklarını, ilişkilerinin annelerinin akrabalarıyla olan ilişkilerinden daha samimi olduğunu dile getirmişlerdir. Yalnızca dayanıklılığı düşük olan öğrenciler tarafından dile getirilen babanın ailesiyle ilişkinin çok iyi olmaması ve ara sıra görüşülmesi kategorisinde ise; yüzeysel ilişkiler, görüşmeyi sevmeme, amcalarla görüşme, sadece önemli günlerde görüşme gibi özellikler dikkat çekmiştir. Aşağıda öğrencilerin babalarının aileleri ile ilişkilerine yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Babamın tarafıyla daha samimiyim, amcalarım beni arıyor soruyor bir derdin sıkıntın var mı diye onlarla daha açık konuşabiliyorum. İstanbul'da yaşıyorlar yine de soruyorlar. Onlar İstanbul'da oldukları için yaz tatilinde bize geliyorlardı 3ay boyunca kalırlardı birlikte geçirirdik. Babamın babası öldü. Ona çok üzüldüm. Çok iyi ilişkimiz vardı o dedemle, o bütün torunlarına çok samimiydi." (K-17/Yüksek)

"Ailem daha çok amcalarımla görüşür ama ben pek görüşmeyi sevmiyorum. Anneannem ve dedemle de pek görüşmüyoruz. Ben akraba ilişkilerine çok sıcak bakmıyorum yani sevmiyorum." (K-18/Düşük)

4.2.5. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Model Aldıkları Aile Üyelerine İlişkin Bulgular

Tablo 21' de dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin model aldıkları aile üyelerine yönelik bulgular incelendiğinde; herhangi bir aile üyesini model almama, çekirdek aileden bir üyeyi model alma ve geniş aileden bir üyeyi model alma olmak üzere üç kategori oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 21

Model Alınan Aile Üyeleri

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-19: Herhangi bir üyeyi model almama	2	-
K-20: Çekirdek aileden bir üyeyi model alma (tıp okuyan ablam, babam, ablam, ablam, annem, abim, babam)	2	5
K-21: Geniş aileden bir üyeyi model alma (babamın amcasının oğlu, amcamın çocukları ve dayım, anneannem, amcam, dayım ve yengem)	3	2

Yüksek dayanıklılık düzeyine sahip öğrencilerin çoğunun çekirdek aile üyelerini model aldıkları görülmüştür. Bununla birlikte bu grupta geniş aile üyelerinden model aldıklarını ifade eden öğrenciler de bulunmaktadır. Düşük dayanıklılık düzeyine sahip öğrencilerin ise geniş aileden bir üyeyi model alma başta olmak üzere çekirdek aileden bir üyeyi model alma ve aileden herhangi bir üyeyi model almama gibi özelliklere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Aşağıda öğrencilerin model aldıkları aile üyelerine ilişkin ifadelerden alıntılara yer verilmiştir.

"Annemi örnek alıyorum daha çok. Annem çok güçlü duruyor hani bizim yanımızda herhangi bir şey olduğunda çok güçlü duruyor. Mesela bu kazadan yine örnek

vereyim annem çok şey yapmamıştı hani güçlü bir kadın olduğunu düşünüyorum annemin." (K-20/Yüksek)

"Babamın amcasının oğlu var avukat onu örnek alıyorum. Benim de hayalim avukat olmak. Onun o azmini görüyorum çok çalışkan bir öğrenciydi hep burslu okurdu onu kendime örnek alıyorum." (K-21/Düşük)

4.2.6. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Yaşanan Bir Olumsuzluk Karşısında Aile Üyelerinden Gördükleri Tepkilere İlişkin Görüşleri

Tablo 22'da dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin karşılaştıkları olumsuz bir duruma ilişkin ebeveynlerinin sahip olduğu yaklaşımlara yönelik bulgular sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde olumsuzluğu fark etme, destek olma ve ilgilenme ile ilgilenmeme olmak üzere iki kategori belirlendiği görülmektedir.

Tablo 22

Olumsuz Bir Duruma İlişkin Ebeveyn Yaklaşımları

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-22: Fark etme, destek olma ve ilgilenme	3	6
K-23: İlgilenmeme	4	1

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin neredeyse tamamı bir olumsuzluk ile karşılaştıklarında ebeveynlerinin bu olumsuzluğu fark ettiğini, destek olduğunu ve ilgilendiğini ifade etmiştir. Dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ise yarısından fazlası bir olumsuzluk ile karşılaştıklarında ebeveynlerinin kendileriyle ilgilenmediğini ifade ederek; ebeveynlerinin genellikle olumsuzluğu fark etmediğini, onlara anlatmayı tercih etmediklerini, ebeveynleri tarafından anlaşılmadıklarını ve destek görmediklerini dile getirmişlerdir. Aşağıda öğrencilerin karşılaştıkları olumsuz bir durum karşısında ebeveynlerinin yaklaşımlarına yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Fark ederler, çok soruyorlar bugün okulda neler yaşadın diye çok konuşmak istemediğimi fark edince, bana bunun üstünde duruyorlar bir şey mi oldu acaba falan

diye. Üzerinde duruyorlar kardeşlerime de soruyorlar sana söyledi mi diye üstünde dururlar fazla. Çok vazgeçmiyorlar sonradan söylemediğimde. Güven duyduğum için de paylaşabiliyorum. Yani bana enerji veriyorlar daha çok mesela bu şeyleri söylediği zaman bir anda üzüntüm gidiyor." (K-22/Yüksek)

"Pek fark etmezler. Annem soruyor falan ama ben pek söylemem böyle çok büyük bir sorunsa anlatmam. Ben anlatmıyorum sorularımı çoğunlukla, pek hoşlanmıyorum sorunlarımı paylaşmaktan. Yani çoğunlukla anlamıyorlar ve farklı konularda bir şeyler söylüyorlar ben sinirleniyorum." (K-23/Düşük)

Tablo 23' de dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin karşılaştıkları olumsuz bir duruma ilişkin kardeşlerinin sergilediği yaklaşımlara yönelik bulgular sunulmuştur. Bulgular incelendiğinde ilgilenme ve destek olma ile ilgilenmeme olmak üzere iki kategori ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 23

Olumsuz Bir Duruma İlişkin Kardeş Yaklaşımları

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-24: İlgilenme ve destek olma	3	7
K-25: İlgilenmeme	4	-

İlgilenme ve destek olma kategorisinde öne çıkan özellikler; erkek kardeşin ilgilenmesi, olumsuz durumun fark edilmesi, ilgilenme, destek olma ve sorunu anlatma iken, ilgilenmeme kategorisinin özellikleri; söyleyince fark etme, sadece bir kardeşin fark etmesi ve diğerlerinin ilgilenmemesidir.

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin tamamı bir olumsuzluk ile karşılaştıklarında kardeşlerinin kendileri ile ilgilendiklerini ve destek olduklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin yarısından fazlası karşılaştıkları bir olumsuzluk olduğunda kardeşlerinin kendileriyle ilgilenmediğini belirtmişlerdir. Aşağıda öğrencilerin karşılaştıkları olumsuz bir durum karşısında kardeşlerinin yaklaşımlarına yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Onlar da fark ederler. Ablamla çok paylaşırım. Bana çok olağanüstü gelen bir şey onlara çok normalmiş gibi gelebilir. İçimi rahat ettirecek şeyler söylerler. Beni iyi

hissettirirler güvende olduğumu düşünüyorum. Bazen eleştirilmekten çekinirim ama çoğunlukla söyleyebilirim." (K-24/Yüksek)

"Yani ben söylemezsem fark etmezler. Genelde zaten bana şey diyorlar derslerine çalış derslerinle alakadar ol derslerinle uğraş. Onun dışında pek bir şey de konuşmuyorlar benimle zaten sadece derslerine çalış." (K-25/Düşük)

Tablo 24'de sunulan dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin karşılaştıkları olumsuz bir duruma ilişkin geniş aile üyelerinin yaklaşımlarına yönelik bulgular incelendiğinde, ilgilenme ve destek olma ile ilgilenmeme olmak üzere iki kategori ortaya çıktığı görülmektedir. İlgilenme ve destek olma kategorisinde öne çıkan özellikler; fark etme ve destek olma, fark etme ve ilgilenme, sorunu anlatma, anlayacaklarını düşünme iken, ilgilenmeme kategorisinin özellikleri; bilmemeleri, paylaşmama, destek görmeme, bazılarından destek görme şeklindedir.

Tablo 24

Olumsuz Bir Duruma İlişkin Geniş Aile Üyelerinin Yaklaşımları

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-26: İlgilenme ve destek olma	3	7
K-27: İlgilenmeme	4	-

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin tamamı bir olumsuzluk ile karşılaştıklarında geniş aile üyelerinin kendileri ile ilgilendiklerini ve destek olduklarını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin yarısından fazlası karşılaştıkları bir olumsuzluk olduğunda geniş aile üyelerden ilgi görmediklerini ifade etmişlerdir.

Aşağıda öğrencilerin karşılaştıkları olumsuz bir durum karşısında geniş aile üyelerinin yaklaşımlarına yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Anlarlar hatta bana bile sormazlar hemen bulurlar, bakışımdan anlarlar ne olduğunu atıyorum işte birisi seni rahatsız etmiş bir şey olmuş anlarlar. Onların yanında daha güvende hissediyorum açıkçası, çünkü kendi tahminleri var özellikle arayıp bulmaları beni etkiliyor mutlu ediyor."(K-26/Düşük)

"Çok yakın değiliz ya birbirimize pek gidip gelmiyoruz konuşmuyorum da telefonda falan önemseyeceklerini pek düşünmüyorum. Kendi çocukları aileleri sorunları zorlukları var. O yüzden bir sorunu varmış da hadi gelin çözelim demezler." (K-27/Düşük)

4.2.7. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ailelerinin Beklentilerine İlişkin Görüşleri

Düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin ebeveynlerinin beklentilerinin niteliğine yönelik veriler analiz edildiğinde; Tablo 25'de de görüldüğü gibi eğitsel, mesleki ve hem eğitsel hem de mesleki olarak yüksek beklentiye sahip olma gibi kategoriler belirlendiği görülmektedir.

Tablo 25

Öğrencilerin Ebeveyn Beklentilerinin Niteliği

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-28: Eğitsel olarak yüksek beklenti	2	2
K-29: Mesleki olarak yüksek beklenti	2	5
K-30: Hem eğitsel ve hem mesleki olarak yüksek beklenti	3	-

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin çoğunun ebeveynlerinin mesleki olarak yüksek beklentiye sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerden ebeveynlerinin eğitsel olarak yüksek beklenti içinde olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.

Dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ebeveynlerinin hem eğitsel ve hem mesleki olarak yüksek beklentiye sahip olma başta olmak üzere, bazılarının eğitsel, bazılarının ise mesleki olarak yüksek beklentiye sahip oldukları görülmektedir. Ek olarak görüşmelere katılan dört tanesi düşük ve dört tanesi yüksek dayanıklılığa sahip olmak üzere sekiz öğrenci ebeveynlerinin kendilerinden tıp fakültesinde okumalarını beklediklerini ifade etmişlerdir. Bu durumda görüşmeye katılan toplam 14 öğrenciden yarısından fazlasının ebeveynlerinin çocuklarının tıp fakültesinde eğitim görmesini beklediği ortaya

çıkmaktadır. Aşağıda öğrencilerin, ebeveynlerinin beklentilerine yönelik ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Ben ortaokula kadar okul birincisiydim. Liseye geldiğimde bir düşüş oldu bende 10.sınıfım şuan notlarımda düşüş oldu ama çok kötü değil hani takdir yerine teşekkür aldım ve bu çok çok büyük bir fark gibi anneme şey oldu. Hani biz senden çok çok daha büyük şeyler bekliyorduk diyorlar." (K-28/Düşük)

"Kariyer konusunda beklentileri var, meslek konusunda. Ya ben zaten doktor olmayı istiyorum çok küçük yaştan beri. Onlar da bu doğrultuda çok istiyorlar yani benden beklentileri var o konuda." (K-29/Yüksek)

"Akademik olarak beni çok fazla zorluyor, sürekli çok başarılı olmam gerektiğini düşünüyorum oda öyle söylüyor. Sürekli mesela üniversitede çok iyi bir bölümü okumam lazım diyor tıp okumamı istiyor doktor olacaksın diyor." (K-30/Düşük)

Tablo 26'da düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin ebeveynlerinin beklentilerine yönelik duygu ve düşüncelerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde toplamda dört kategori oluşturulduğu; olumlu ve özelliklerine uygun olduğunu düşünme, olumsuz ve özelliklerine uygun olmadığını düşünme kategorilerinin ebeveynlerin beklentilerine yönelik düşüncelerini temsil ettiği; hoşnut hissetme, baskı altında ve stresli hissetme kategorilerinin ise ebeveynlerin beklentilerine yönelik duyguları temsil ettiği görülmektedir.

Tablo 26

Öğrencilerin Ebeveyn Beklentilerine Yönelik Düşünceleri ve Duyguları

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-31: Olumlu ve özelliklerine uygun olduğunu düşünme	2	4
K-32: Olumsuz ve özelliklerine uygun olmadığını düşünme	3	-
K-33: Hoşnut hissetme (hoşnut olma)	-	2
K-34: Baskı altında ve stresli hissetme	2	1

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin yarısından fazlasının ebeveynlerinin beklentilerine yönelik olumlu ve beklentilerin kişisel özelliklerine uygun olduğunu düşündüğü; ayrıca ebeveynlerinin beklentilerinden dolayı hoşnut olma, baskı altında ve stresli hissetme gibi duygular yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ebeveynlerinin beklentilerinin olumsuz ve özelliklerine uygun olmadığı düşüncesi başta olmak üzere olumlu ve özelliklerine uygun olduğu düşüncesine ve baskı ve stres hissetme gibi duygulara sahip oldukları görülmüştür. Aşağıda öğrencilerin, ebeveynlerinin beklentilerine ilişkin düşünce ve duygularından alıntılara yer verilmiştir.

"Ya bu dönemde zaten Türkiye'de tıp dışında bence başka hiç iş yok. Onlar da bunu biliyor, bu da onları biraz etkiliyor ya bir de şey aldığı maaş olsun onlar da etkilediğini düşünüyorum onları. Dönemsel özellikler koşullar yüzünden olumlu bir beklenti bence. Ben de istediğim için bana uygun bir beklentileri var." (K-31/Yüksek)

"Hani şey gibi düşünüyorum ne kadar doğru bilmiyorum hani onlar yapamamış ya benim yapmamı istiyorlar galiba. Biz yapamadık çocuğumuz yapsın. İstesem yaparım ama istemiyorum istesem gerçekten yaparım kafama koysam onun için onların demesine bile gerek kalmaz ama hani dediğim gibi öyle çok büyük beklentilerim yok. Şurada ki yüzüncü yılı kazansam yeter. Benim özelliklerimle uyuşmuyor. Çünkü düzeyleri farklı onlar çok hırs bekliyor ama bende o kadar yok." (K-32/Düşük)

"O beklentiyi baskıcı gibi algılıyorum. Bir sınavdan kötü aldım diyelim korka korka söylüyorsun onlar üzülür mü benden böyle bir şey bekliyorlardı onları kırmış olur muyum emeklerini boşa çıkarmış olur muyum böyle kaygılarım oluyor. Baskı altında hissediyorum." (K-34/Düşük)

Tablo 27' de düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin ebeveynlerinin beklentilerinin etkisine yönelik bulgular yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde olumlu etki ve olumsuz etki olmak üzere iki kategorinin oluştuğu görülmüştür.

Tablo 27

Öğrencilerin Ebeveynlerin Beklentilerinin Etkisi Konusundaki Görüşleri

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-35: Olumlu etki	1	7
K-36: Olumsuz etki	6	-

Olumlu etki kategorisinde; ilgi görme, gurur duyulması, başarıyı görev olarak görme, ödüllendirilme isteği, ortak hedef, rahatlık hissi, karşılığını verme isteği, haklı bulma özellikleri dikkat çekerken olumsuz etki kategorisinde; yoğun baskı hissetme, boşa çıkarma korkusu, fazla zorlanma, anlayış görmeme, mecbur bırakılma, mutlu olamama, kendinden beklenen çabayı göstermeme özellikleri öne çıkmaktadır. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin tamamı ebeveynlerinin beklentilerinin olumlu etkilerinin olduğunu ifade ederken; dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ise tamamına yakını ebeveynlerinin beklentilerinden olumsuz etkilendiklerini dile getirmişlerdir.

Aşağıda öğrencilerin, ebeveynlerinin beklentilerinin etkisine ilişkin görüşlerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Böyle bir şey beklemeleri gerekiyor tabi her aile gibi. Güzel bir beklenti yapabilirsem benim için de iyi ben de istiyorum öyle bir yer kazanmak. Onların destekleriyle belki ulaşabilirim." (K-35/Yüksek)

"Onlara göre ya doktor olacaksın ya eczacı diş hekimliğini de pek istemiyorlar ikisinden biri diyorlar. Ama ben hiç işte istemiyorum rahatsız oluyorum açıkçası ama onların da haklı yanları var bir yandan da dershaneye falan gönderiyorlar. Ama bilmiyorum yani bişey seçmek zorunda bırakılınca ben hiçbir zaman kendimi mutlu hissedemiyorum. Çok olumsuz etkisi var bana bu durumun, yani ben kan görünce korkan birisiyim açıkçası o yüzden asla doktorluk tıp falan düşünmüyorum." (K-36/Düşük)

4.2.8. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Önemli Durumları Danıştıkları Aile Üyelerine İlişkin Bulgular

Tablo 28'de sunulan öğrencilerin önemli bir konuda danıştıkları aile üyelerine ilişkin veriler incelendiğinde; hem çekirdek hem de geniş aileden üye, çekirdek aileden üye ve geniş aileden üye olmak üzere üç kategori oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 28

Önemli Bir Konuda Danışılan Aile Üyeleri

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-37: Hem çekirdek hem geniş aileden üye (abla ve dayı, dede, amca ve baba)	1	1
K-38: Çekirdek aileden üye (abla, anne ve baba, anne, kardeş, anne ve abi, abla ve anne)	3	6
K-39: Geniş aileden üye (hala, dayı, dede ve amca)	3	-

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin neredeyse tamamı önemli bir konuda çekirdek ailelerinden bir üyeye danıştıklarını ifade etmiştir. Dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ise bazıları önemli bir konuda çekirdek ailelerinden bir üyeye, bazıları geniş ailelerinden bir üyeye danıştıklarını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerden birer tanesi önemli bir konu olduğunda hem çekirdek ailelerinden hem de geniş ailelerinden üyelere danıştıklarını belirtmiştir. Aşağıda öğrencilerin, önemli bir konuda danıştıkları aile üyelerine ilişkin ifadelerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Dedem vardı o da öldüğü için genellikle babama soruyorum. Babam da bana yardımcı oluyor ondan sonra en büyük amcam ve diğer amcama danışıyorum bir de onlar yardımcı oluyor." (K-37/Düşük)

"Ablam ve annem. Mesela arkadaşımla ilgili olan bir sorunum vardı onu danışmıştım. Onlar da o konuda benim haksız olduğumu söylediler. Ben de gerçekten düşününce haksızdım sonra ben de o arkadaşımdan özür diledim ve barıştık." (K-38/Yüksek)

"Dayım var bir tane öğretmen dayım o beni anlıyor dinliyor bir de yengem var. Bir şey diyorum dayıma şu şekilde o da notlarımı düzeltmem gerektiğini söylüyor derslerim hakkında. Ama ben bir karar aldım şu şekilde dayı ben çalışacağım diye. Onları söylediğimde dayım beni destekliyor güveniyorum sana diyor şunu yapsan daha iyi bu daha iyi gibi…" (K-39/Düşük)

4.2.9. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği' nden Düşük ve Yüksek Puan Alan Ergenlerin Ebeveynlerinin Benimsediği Ebeveyn Tutumlarına İlişkin Görüşleri

Tablo 29' da görüldüğü gibi düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin ebeveyn tutumları konusundaki görüşlerine ilişkin veriler analiz edildiğinde; otoriter, demokratik ve izin verici olmak üzere üç kategori belirlenmiştir.

Tablo 29

Öğrencilerin Ebeveyn Tutumları Konusundaki Görüşleri

Kategoriler	Dayanıklılığı Düşük Öğrenciler	Dayanıklılığı Yüksek Öğrenciler
K-40: Otoriter	4	-
K-41: Demokratik	3	6
K-42: İzin verici	-	1

Otoriter tutum kategorisinde; annenin çok otoriter davranması, kararların çoğunluğunu annenin alması, başarısı düşük olan çocuğu dışlama, izin verici olmama, sevgisini göstermeme, boğucu olma, fikirlere değer vermeme özellikleri dikkat çekmektedir. Demokratik tutum kategorisinde ise; her konuda ilgilenme, fikir alma, eşit davranma, izin verme, sıkmama, kararına saygı duyma, ortak karar alma, fikirlerin rahat ifade edilmesini destekleme, gerektiği zaman koruma, izin konusunda ılımlı yaklaşma, eşit hak tanıma özellikleri ön plana çıkmaktadır. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin tamamına yakını ebeveynlerinin tutumunu demokratik olarak değerlendirmektedir. Dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin ise yarısından fazlası ebeveynlerinin tutumunu otoriter olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte bu grupta ebeveynlerinin tutumunu demokratik olarak değerlendiren öğrenciler de bulunmaktadır. Ek olarak dayanıklılığı düşük olan öğrencilerden ebeveynlerinin tutumunu izin verici olarak değerlendiren, dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerden ise ebeveynlerinin tutumunu otoriter olarak değerlendiren öğrenci bulunmamaktadır.

Aşağıda öğrencilerin, ebeveynlerinin tutumlarına ilişkin görüşlerinden alıntılara yer verilmiştir.

"Serbest değilizdir yani hiç değilizdir hem de. Ben bir yere gidecek olursam söylemem genel olarak, çünkü söylersem izin vermeyeceklerini düşünüyorum. Nereye

gidiyorsun, ne zaman döneceksin, gitme tarzı konuşmalar geçeceğinden söylemiyorum genelde. Yani kendileri ilgisiz olduklarını düşünmezler ama bana göre ilgisizler. Aşırı bir sevgi gösterilmiyor hiç. İlgi de yok. Benimle konuşmaya bile bazen şey yapmıyorlar konuşmuyorlar bile yani ayrı odalardayız gelip konuşmazlar, durumumu sormazlar nasılsın bugün iyi misin gibi konuşmalar asla geçmez. Babam daha baskıcıdır. Annem de baskıcıdır ama genelde belli etmez babamdan ona çok fırsat kalmaz. Babam da ilgisiz davranır ama o sevdiğini bazen söyler yani ama annem hiç söylemez." (K-40/Düşük)

"Demokratik yaklaşırlar açıkçası onu söyleyeyim. Mesela nasıl diyeyim yani herkese aynı demokratik yaklaşım sergilerler ikisi de. İzin konusunda da babam biraz daha olumlu olur. Bizi kayırmıyor herhangi bir tanesini bizden kayırmadıkları için öyle düşünüyorum. Eşit haklarımız var. Evde genel olarak birlikte karar alırız." (K-41/Yüksek)

"Bence izin verici yani bizi çok sıkmıyorlar arkadaşlarımla bir yere gitmek istesem sormuyorlar diyebilirim. Nedenini falan soruyorlar ama gidince sorgulamıyorlar. Arkadaşlarımın da aileleri çok sıktığı için bu yüzden öyle düşünüyorum." (K-42/Yüksek)

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

5.1. Nicel Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

5.1.1. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmadan elde edilen bulguya göre ergenlerin cinsiyetlerine göre psikolojik dayanıklılık düzeylerinde anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durum kız ve erkek öğrencilerin psikolojik dayanıklılık açısından benzer düzeyde olduklarını göstermektedir. Bu sonuç cinsiyeti genetik bir bireysel etmen olarak psikolojik dayanıklılıkla ilişkili gören ve risk altındaki çocuklarda, kızların psikolojik sağlamlıklarının daha yüksek olduğunu, öte yandan erkeklerin risk faktörlerine karşı daha savunmasız olduğunu ifade eden çalışmalar ile örtüşmemektedir (Kumpfer, 1999; Luthar, 1999). Erkeklerin psikolojik dayanıklılık düzeyinin kızlardan yüksek olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar olduğu gibi (Yılmaz-Irmak, 2011; Bahadır, 2009; Boyraz ve Sayger, 2011) kızların dayanıklılık puanlarının erkeklerden yüksek olduğunu ifade eden araştırmalar da bulunmaktadır (Friborg, Hjemdal, Rosenvinge ve Martinussen, 2003; Önder ve Gülay, 2008).

5.1.2. Öğrencilerin Ergen Psikolojik Dayanıklılık Puanlarının Ailesel Risk Durumlarına Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmanın temel amaçlarından biri de ergenlerin psikolojik puanlarını ailesel risk faktörlerine göre incelemektir. Bu amaçla psikolojik dayanıklılık puanlarının "üç veya daha fazla kardeşe sahip olma" ve "kardeşlerinden en az biriyle yaş farkının iki yaştan az olması" risk faktörlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için t testi analizi yapılmıştır. Ayrıca psikolojik dayanıklılık puanlarının "tek ebeveynle yaşama", "ailenin ekonomik zorluk yaşaması", "ebeveynlerden en az birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığa/engele sahip olması" risk faktörlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için Mann Whitney U analizi yapılmıştır.

Analizlerin sonucunda psikolojik dayanıklılık puanlarının üç veya daha fazla kardeşe sahip olma, kardeşlerinden en az biriyle yaş farkının iki yaştan az olması, tek

ebeveynle yaşama, ailenin ekonomik zorluk yaşaması, ebeveynlerden en az birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığa/engele sahip olmasına göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Aktaş (2016) da ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmasında benzer şekilde ergenin sahip olduğu kardeş sayısının ve anne-babalarının boşanmış ya da evli olmasının dayanıklılık puanları üzerinde anlamlı fark oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Azaklı (2017) ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarını ebeveynlerinin gelir düzeyi açısından incelemiş ve gelir düzeyi açısından dayanıklılık puanlarının anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Toprak (2014) yaptığı araştırma sonucunda sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığını bulmuştur. Çataloğlu (2011) ergenler ile gerçekleştirdiği araştırmasında dayanıklılığı ölçmek için Psikolojik Sağlamlık ve Ergen Gelişim Ölçeği'ni kullanmış ve gelir düzeyinin artmasıyla "çevresel ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler", "arkadaş grubundaki yüksek beklentiler", "eğitimsel beklentiler" gibi alt ölçek puanlarının yükseldiğini gözlemiştir. Bu bulguların bu araştırmadan elde edilen sonuçlarla örtüşmediği görülmektedir.

Toprak (2014) ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarını çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmada annenin ve babanın sağ olmasının psikolojik sağlamlıkla ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucun, araştırmanın bulguları ile örtüştüğü görülmektedir.

Araştırma bulguları aynı zamanda kardeşlerden en az biri ile yaş farkının iki yaştan az olması ve bedensel engel/hastalığa sahip ebeveynlere sahip olma risk faktörlerinin dayanıklılık üzerinde anlamlı etkisi olmadığını göstermiştir. Alan yazında kardeşler arasında ikiden az yaş farkı olması (Terzi, 2008; Gizir, 2007; Öz ve Yılmaz, 2009) ve bedensel hastalık ya da engeli bulunan ebeveynlere sahip olmak (Baldwin, 1993; Luthar ve Crushing, 1999; Gürgan 2006) dayanıklılığı azaltan aileden kaynaklı risk faktörleri içinde yer almaktadır. Bu durumda araştırmada elde edilen sonuçların literarürde yer alan bilgilerle tutarlı olmadığı söylenebilir. Öte yandan ergenlerin dayanıklılığının incelendiği araştırmalarda sözü edilen "kardeşler arasında ikiden az yaş farkı olması" ve "bedensel hastalık ya da engeli bulunan ebeveynlere sahip olmak" risk faktörlerinin dayanıklılık üzerinde etkisinin incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

5.2. Nitel Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

5.2.1. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Ailelerinin Temel Yapısına İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Bu araştırmanın temel amaçlarından biri psikolojik dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin dayanıklılık düzeylerini ailenin koruyucu etkisini açısından incelemektir. Araştırmanın nitel bulguları incelendiğinde dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin ailelerinin genellikle farklı özelliklere sahip olmakla beraber benzer özellikler de gösterdiği görülmüştür.

Her iki gruptaki öğrencilerin de sahip olduğu kardeş sayısı 3-7 arasında değişmektedir. Üç veya daha fazla kardeşe sahip olmak literatürde birey için risk teşkil eden aile özelliklerinden biridir (Dwyer, 2000) . Bu sonuç göstermektedir ki araştırmaya katılan düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip her iki gruptaki öğrenciler de sahip oldukları kardeş sayısı açısından risk grubundadır, diğer bir deyişle dezavantajlı durumdadır. Buna karşılık düşük dayanıklılığa sahip öğrencilerin aynı evde yaşadığı birey sayısı evlenme ya da üniversite okumak üzere evden ayrılan kardeşler dolayısı ile 3-7 arasında değişmekte iken; yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin aynı evde yaşadığı üye sayısı 7-9 arasında değişmektedir. Yani yüksek dayanıklılığa sahip öğrenciler düşük dayanıklılığa sahip öğrencilere göre daha kalabalık bir aileye sahiptir ve daha dezavantajlı konumdadır. Ancak araştırmanın yapıldığı bölgenin kültürel özellikleri dikkate alındığında, kalabalık aileye sahip olmanın avantaj olarak kabul edildiği bir kültürel yapı elde edilen bulguyu açıklamaktadır. Kaya (2004, s. 120) çok çocuk sahibi olmanın, bazı kültürlerdeki topluluk anlayışı nazarında bir prestij ve politik güç olarak değer gördüğünü ifade etmektedir. Benzer şekilde Kağıtçıbaşı (1990, s.26), araştırmasında aile yapısının kültüre özgü olduğunu öne sürerek geleneksel kültürlerde çocuk sahibi olmanın yaşlılıkta güvence olarak görüldüğünü, anne babaların çocukları büyüdüğünde onların kendilerine yakın ve vefakâr olmalarını istediklerini ifade etmektedir. Açıkça görülmektedir ki kültüre bağlı ortaya çıkan bazı özellikler ergenlerin dayanıklılığı üzerinde koruyucu özellik göstererek risk faktörlerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırabilmektedir.

5.2.2. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Çekirdek ve Geniş Aile Üyeleri ile İlişkilerinin Niteliğine Yönelik Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Ebeveynleri ile kurdukları ilişkinin niteliği açısından iki gruptaki öğrencilerin görüşlerinde farklılıklar dikkat çekmiştir.

Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin ebeveynleriyle ilişkileri dayanıklılığı düşük olanlara göre daha olumlu özellikler içermektedir. Yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin tamamına yakını ebeveynlerinin her ikisiyle de yakın ilişkilere sahipken, düşük dayanıklılığa sahip öğrencilerden iki ebeveyniyle de yakın ilişkiler kuran ve biriyle yakın biriyle sınırlı ilişki içinde olanların sayısı eşittir. Buna karşılık dayanıklılığı yüksek olan öğrenciler arasında ebeveynlerinin her ikisi ile sınırlı ilişkiler kuran öğrenci bulunmazken, düşük dayanıklılığa sahip öğrenciler arasında bulunmaktadır.

Bu durum açıkça göstermektedir ki, ergenlerin dayanıklılıkları üzerinde ebeveynler ile olan ilişkilerinin niteliği önemli rol oynamaktadır. Masten (1994) ailelerin ve çocuğun hayatındaki önemli kişilerin çocuk için temel koruyucu faktör işlevi üstlendiğini ifade ederek aile ile kurulacak etkili ilişkinin önemine dikkat çekmektedir. Ailesel özelliklere odaklanan çalışmalar, en azından bir ebeveynle veya ebeveyn yerine geçen birisiyle olan ilişkilerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Fonagy ve ark. 1994, Hawley ve DeHaan 1996).

Öğrencilerin ebeveynleri ile ilişkilerinin niteliğine ilişkin araştırma bulguları ergenlerin psikolojik dayanıklılıkları üzerinde ebeveynleri ile kurdukları olumlu ve destekleyici ilişkinin önemini göstermektedir. Aile faktörleri açısından, psikolojik sağlamlığı yüksek olan çocukların ailelerinde, duygusal bağlar, iletişim, destek, yakınlık ve uyumluluk düzeyi yüksektir (Meredith ve ark., 2011). Masten ve Coasworth (1998), aile ile ilgili temel teşkil eden koruyucu faktörleri sıralarken ilk sıraya ebeveynlerle kurulacak yakın ilişkiyi almaktadır. Haase (2004) ise, psikolojik dayanıklılığın açıklanmasında rol oynayan temel üç faktörden ilkinin aile uyumu ve desteği olduğunu ifade etmektedir.

Düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin ebeveynleri arasındaki ilişki ve kardeşleri ile olan ilişkileri benzer özellikler göstermektedir. Her iki gruptaki öğrencilerin çoğu ebeveynleri arasındaki ilişkiyi çok iyi, samimi ve destekleyici olarak tanımlarken, birkaçı bu ilişkinin soğuk ve kopuk olduğunu söylemiştir. Benzer şekilde her iki grupta yer alan öğrencilerin neredeyse tamamı kardeşleri ile paylaşıma dayalı, yakın ilişkilere sahiptir.

Bu sonuçlar, ebeveynler arasındaki ilişki ve kardeşler ile olan ilişkiler açısından dayanıklılığı düşük ve yüksek olan ergenler arasında belirgin farklılıklar bulunmadığını göstermektedir.

Dayanıklılığı düşük ve yüksek olan öğrencilerin geniş aile üyeleri ile olan ilişkilerine ait bulgular incelendiğinde iki grup arasında benzer özellikler olduğu kadar farklı özelliklerin de bulunduğu görülmüştür. Öncelikle her iki gruptaki ergenler geniş aile üyeleri ile olan ilişkilerini; annenin akrabaları ve babanın akrabaları ile olan ilişkiler şeklinde ayırarak ifade etmiştir ve yine iki gruptaki öğrencilerin büyük kısmı babalarının akrabaları ile kurdukları ilişkileri, annelerinin akrabaları ile kurdukları ilişkilere göre daha iyi, yakın ve olumlu olarak tanımlamıştır.

Buna karşılık yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin tamamı hem annelerinin hem de babalarının akrabaları ile çok iyi ilişkilere sahipken; dayanıklılığı düşük öğrencilerin neredeyse tamamı annelerinin akrabaları ile çok iyi olmayan ilişkilere, yarısından fazlası ise babalarının akrabaları ile çok iyi ilişkilere sahiptir.

Bu sonuçlara göre, geniş aile üyeleri ile kurulan ilişkilerin niteliği dayanıklılık üzerinde önemli rol oynamaktadır. Yüksek dayanıklılığa sahip ergenler, ebeveynleri ve kardeşleri ile olduğu gibi geniş ailelerindeki üyelerle de iyi, yakın ve olumlu ilişkilere sahiptir. Bu durumda geniş aile üyeleri ile kurulacak yakın ilişkinin dayanıklılık üzerinde olumlu etki yarattığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Wang, Haertel ve Walberg (1994) dayanıklılığı yüksek çoğu ergenin evden ya da ev dışından en az bir yetişkinle güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu söylemektedir. Aile ile kurulacak nitelikli ilişki aile içi sorunlarla ilgili riskleri yok eder ve çocuğu sorunlara karşı korur. Ailede şefkat gösterilen ilişkiler olması, iletişim, ebeveyn beklentilerinin yüksek olması, pozitif disiplin yöntemleri, gözetim, destek verme gibi davranışlar, çocuğun psikolojik sağlamlığını yükseltebilmektedir (Larsen, 2010). Bu özellikleri taşıyan bir ailede, destekleyici ebeveyn ya da bakım veren diğer bir kişiyle kurulmuş uyumlu bir ilişki, çocuğun, kayıp, stres ve travmanın etkisinden uzaklaşabilmesini kolaylaştırmaktadır (Brooks, 1994).

5.2.3. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Model Aldıkları ve Önemli Konularda Danıştıkları Aile Üyelerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Dayanıklılığı düşük ve yüksek öğrencilerin model aldıkları aile üyelerine ilişkin bulgular incelendiğinde yüksek dayanıklığa sahip öğrencilerin büyük çoğunluğunun

çekirdek aile üyelerini model aldıkları görülürken; düşük dayanıklılığa sahip öğrenciler arasında çekirdek ve geniş aile üyelerini model aldıklarını ifade edenler olduğu gibi herhangi bir aile üyesini model almadığını ifade edenlerin de olduğu görülmüştür.

Bu durum dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin büyük çoğunluğunun ebeveynleri ve kardeşleri ile olumlu ve destekleyici ilişki içinde olması ile açıklanabilir. Wills ve Cleary'e (1996) göre, çocuklarla aileleri arasında kurulan destekleyici iletişimle, çocuklar ailelerinden model alma yoluyla birçok beceriyi öğrenir. Mandleco ve Peery (2000), dayanıklılığı yüksek olan ergenlerin aile yaşamlarında, aile üyelerinin çocuklarının bakımlarını yeterince karşıladıklarının, yeterlik davranışı için model olduklarının, güvenli bir ilişki ile birlikte kendilerini geliştirmeleri için fırsatlar sağladıklarının, zor koşullarla karşılaştıkları zaman başarmaları için cesaretlendirdiklerinin ve birlikte zaman geçirdiklerinin göze çarptığını ifade etmektedir. Ebeveynleri ve kardeşleri ile iyi ilişkiler kuran dayanıklılığı yüksek ergenler, aynı zamanda onlarla özdeşim kurmakta ve aile içinde model aldıkları üyeleri daha çok ebeveynleri ile kardeşleri arasından seçmektedirler. Ancak araştırma bulgularına göre çoğu ebeveynlerinden biri ya da her ikisi ile sınırlı ilişki içinde olan düşük dayanıklılığa sahip ergenler model alacakları aile üyesini geniş ailelerinden seçmeye ya da aileden herhangi bir üyeyi model olarak görmemeye eğilimli olabilmektedirler.

Düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin kendileri için önemli konuda danıştıkları aile üyelerine ilişkin bulgular incelendiğinde iki grup için farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin neredeyse tamamı danışacağı aile üyesini çekirdek ailelerinden seçerken, düşük dayanıklılığa sahip ergenlerin danışmak üzere çekirdek aileden ve geniş aileden bir üyeye başvurma oranları eşittir. Ortaya çıkan bu sonuç yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin ebeveynleri ve kardeşleri ile kurdukları ilişkinin niteliği ile ilişkilendirilebilir. Ebeveynleri ve kardeşleri ile yakın, destekleyici ilişki içinde olan ergenler önemsedikleri bir konuda danışacakları aile üyesini öncelikli olarak çekirdek ailelerinden seçmeye yönelmektedirler. Ancak ergen, çekirdek ailesindeki üyelerden biri ya da birkaçı ile sınırlı ilişkilere sahip ise, önemsediği konularda danışacağı aile üyeleri çeşitlilik göstermekte ve geniş ailelerindeki üyelerle de yakın oranda paylaşımda bulunmaya yönelebilmektedir.

5.2.4. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Karşılaştıkları Olumsuzluklarda Ailelerinin Benimsediği Yaklaşımlara İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Aile üyelerinin ergenlerin yaşadıkları olumsuz durumlara ilişkin yaklaşımlarına ait bulgular; ebeveyn yaklaşımları, kardeşlerin yaklaşımları ve geniş aile üyelerinin yaklaşımları olmak üzere üç grupta incelenmiş ve her iki gruba ait bulguların benzerlikler gösterdiği görülmüştür. Dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin neredeyse tamamı olumsuz bir durumla karşılaştıklarında ebeveynlerinden, kardeşlerinden ve geniş ailelerindeki üyelerden ilgi ve destek görmektedirler. Buna karşılık düşük dayanıklılığa sahip öğrencilerin yarısından fazlası yaşadığı olumsuz bir durumda ebeveynlerinden, kardeşlerinden veya geniş ailelerindeki üyelerden ilgi görmemektedir. Mandleco ve Peery (2000) dayanıklılığı yüksek olan çocukların aile üyelerinin onları zor koşullarla karşılaştıkları zaman başarmaları için cesaretlendirdiklerini ifade etmektedir. Toprak (2004) da benzer şekilde, bireyin bir sorun ve sıkıntısı olduğunda kendisinin yanında olan kendisini destekleyen aile bireylerinin olmasını aile ile ilgili koruyucu faktörlerden biri olarak açıklamıştır.

Bu sonuçlar psikolojik dayanıklılık üzerinde aile desteğinin önemli bir yere sahip olduğunu yeniden vurgulamaktadır. Yüksek dayanıklılığa sahip ergenler ihtiyaç duyduklarında ailelerindeki üyeler tarafından açıkça desteklenmektedirler.

5.2.5. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Ebeveynlerinin Beklentilerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin ebeveynlerinin beklentilerinin niteliğine ilişkin bulgular incelendiğinde iki grup arasındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin büyük çoğunluğunun ebeveynleri mesleki beklentilere, geriye kalan birkaçının ebeveynleri ise eğitsel beklentiye sahiptir. Ancak dayanıklılığı düşük öğrencilerin bir kısmının ebeveyni eğitsel ya da mesleki beklentilere sahipken, bir kısmı da ergenden hem eğitsel hem de mesleki beklenti içerisindedir. Bu verilere ek olarak dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin çoğu ebeveynlerinin beklentilerinin olumlu ve kendi özellikleri ile uyum içerisinde olduğunu düşünmekte ve hoşnut hissetmektedir. Buna karşılık dayanıklılığı düşük olan öğrencilerin çoğu ebeveynlerinin beklentilerine ilişkin ya olumsuz, uyumsuz olduğunu düşünmekte

ya da baskı altında ve stresli hissetmektedir. Bu gruptaki ergenler içerisinde beklentilere yönelik hoşnut hissettiğini ifade eden öğrenci bulunmamaktadır.

Ebeveynlerinin beklentileri araştırmaya katılan yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin tamamı üzerinde olumlu etki bırakırken, düşük dayanıklılığa sahip olanların tamamına yakını üzerinde olumsuz etki göstermektedir. Wang, Haertel ve Walber (1994) ergende dayanıklılığın geliştirilmesinin yolunun ebeveynlerin çocuk için yüksek beklentilere sahip olmasından geçtiğini belirtmişlerdir.

Mevcut sonuçlar ışığında ebeveyn beklentilerinin niteliğinin, ergenin beklentilere ilişkin görüşlerinin, duygularının ve düşüncelerinin psikolojik dayanıklılık ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Ergenin ebeveynlerinin beklentileri ile ilgili olumlu, uyumlu düşüncelere sahip olması, hoşnut hissetmesi, bu beklentilerin kendisine olumlu etki ettiğine inanması dayanıklılığını yükselmesine katkıda bulunmaktadır.

5.2.6. Dayanıklılığı Düşük ve Yüksek Olan Ergenlerin Ebeveynlerinin Tutumlarına İlişkin Görüşlerine Yönelik Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Görüşmelere katılan ergenlerin ebeveynlerinin tutumlarına ilişkin görüşlerine ait bulgular incelendiğinde her iki grubun farklı özellikler gösterdiği gözlenmiştir. Yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin neredeyse tamamının ebeveynleri demokratik ebeveyn tutumuna uyumlu özellikler göstermekte iken, düşük dayanıklılığa sahip olanların yarısından fazlasının ebeveynleri otoriter tutuma sahiptir. Ayrıca dayanıklılığı yüksek olan öğrencilerin olduğu grupta ebeveynlerinin otoriter tutuma sahip olduğunu ifade eden öğrenci bulunmazken, dayanıklılığı düşük öğrencilerden oluşan diğer grupta ise ebeveynlerinin izin verici özellikler gösterdiğini ifade eden öğrenci gözlenmemiştir. Noorafshan, Jowkarb ve Hosseini (2013), 330 ergenle yaptıkları araştırmada iletişimin yüksek olduğu, ortak karar alan ve herkesin fikrini söyleyebildiği iletişim biçimlerinde ortalama dayanıklılık düzeyinin yüksek; iletişimin düşük olduğu, kararların çocuklardan bağımsız alındığı, koruyucu ve engelleyici tutumun egemen olduğu iletişim tiplerinde dayanıklılık düzeyinin daha düşük olduğu görülmüştür.

Bu sonuçlar göstermektedir ki ebeveynlerin demokratik özellikler göstermesi ergenlerin dayanıklılıkları üzerinde olumlu etkiye sahipken, otoriter özellikler göstermesi negatif etkiye sahiptir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ile uygulamaya ve gelecekte yapılacak araştırmalara katkı sağlayabileceği düşünülen önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuç

6.1.1. Nicel Bulgulara İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın nicel araştırma ve analiz yöntemleri kullanılarak elde edilen bulgularına göre ergenlerin dayanıklılık düzeylerinin cinsiyet ve ailesel risk faktörlerine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

6.1.2. Nitel Bulgulara İlişkin Sonuçlar

Araştırmada görüşme yöntemi ve içerik analizi kullanılarak elde edilen bulgular dayanıklılığı yüksek ve düşük olan öğrenciler arasında benzerlikler yanında bazı belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin; sahip oldukları kardeş sayısı, ebeveynleri arasındaki ilişkinin niteliği, kardeşleri ile ilişkilerinin niteliği ve babalarının akrabaları ile olan ilişkilerinin niteliği açısından benzer özelliklere sahip oldukları görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar dayanıklılığı düşük ve yüksek olan ergenler arasında; aynı evde yaşayan aile üyesi sayısı, ebeveynlerin eğitim düzeyi, ebeveynlerle kurulan ilişkinin niteliği bakımından küçük de olsa bazı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Buna karşılık iki gruptaki ergenler arasında; annenin ailesi ile kurulan ilişkilerin niteliği, model alınan aile üyeleri, yaşanan bir olumsuzluğa ilişkin çekirdek ve geniş aile üyelerinin yaklaşımları, ebeveynlerin beklentilerinin niteliği, beklentiye yönelik duygu ve düşünceler, önemli bir konuda danışılan aile üyeleri ve ebeveynlerin benimsediği tutumlar açısından önemli farklılar olduğu gözlenmiştir.

Yüksek dayanıklılığa sahip öğrencilerin büyük çoğunluğunun ebeveynleri, kardeşleri ve geniş ailelerindeki üyeler ile ilişkileri oldukça yakın ve destekleyicidir. Bu gruptaki ergenler ailelerindeki üyelere yaşadıkları sorunları güvenle anlatabilmekte, destek arayabilmekte ve önemli konularda danışabilmektedirler. Öte yandan düşük

dayanıklılığa sahip ergenlerin yalnızca bir kısmı çekirdek ailelerindeki ya da geniş ailelerindeki üyelerle destekleyici yakın iletişim kurabilmekte ve önemsedikleri konularda paylaşım sağlayabilmektedirler.

Düşük ve yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin ebeveynlerinin beklentilerinin niteliği benzerlik gösterse de iki gruptaki ergenlerin bu beklentilere yönelik duyguları, düşünceleri ve değerlendirmelerinde farklılıklar görülmektedir. Yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin büyük çoğunluğu ebeveynlerinin beklentilerinin olumlu olduğunu ve bu beklentilerin olumlu etkiler bıraktığını düşünmekte iken, dayanıklılığı düşük olan ergenlerin çoğu bu beklentilerin özelliklerine uygun olarak oluşturulmadığını ve olumsuz etkiler bıraktığını düşünmektedir.

Yüksek dayanıklılığa sahip ergenlerin ebeveynleri evde ortak karar almaya özen göstermekte, aile üyelerine eşit haklar tanımakta ve demokratik tutum sergilemekte iken düşük dayanıklılığa sahip ergenlerin ebeveynleri aile içinde kararları kendileri alma eğilimi göstermekte ve otoriter tutum sergilemektedirler.

6.2. Öneriler

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1) Liselerde görev yapan psikolojik danışmanlar ebeveynler ile gerçekleştirecekleri çalışmalarda; çocuklarından olumlu ve gerçekçi beklentiler içinde olma ve beklentilerini dile getirirken yapıcı ifadeler kullanma, demokratik tutumu benimseme, olumlu model olma, zorlandıklarında danışabilecekleri bir atmosfer yaratabilme, çekirdek ve geniş aile üyeleriyle yapıcı ilişkiler kurmanın önemine yer verebilirler.

6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1) Bu araştırma Van ilinin İpekyolu ilçesinde Anadolu liselerinde 9. 10. ve 11. sınıflarda öğrenim gören ergenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Farklı bölgelerde, farklı lise türlerinde öğrenim gören örneklemlerle çalışılabilir.
2) Bu araştırmada psikolojik dayanıklılık araştırmanın amacına uygun olarak yalnızca sekiz ailesel risk faktörü açısından incelenmiştir. Literatürde tanımlanan farklı ailesel risk faktörlerinin etkisi de incelenebilir.
3) Bu araştırmada ailenin koruyucu rolü yalnızca görüşme formunda yer alan özellikler açısından incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Abu Bakar, A., Jamaluddin, S., Symaco, L. ve Darusalam, G. (2010). Resiliency among secondary school students in malaysia: Assessment measurement model. [Çevrimiçi sürüm]. *The International Journal of Educational and Psychological Assessment,* 4, 68 – 76.

Aktaş, E. (2016). Ergenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile gelecek beklentileri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Aktay, E. T. (2010). Risk altındaki ortaöğretim 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin kendini toparlama güçlerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Armstrong, M. E., Birnie-Lefcovitch, S. ve Ungar, M. T. (2005). Pathways between social support, family well-being, quality of parenting, and child resilience: what we know? [Çevrimiçi sürüm]. *Journal of Child and Family Studies,* 14 (2), 269 – 281.

Arslan, G. (2015). Ergenlikte algılanan duygusal istismar ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Atik, E. L. (2013). Liseli ergenlerde bağlanma stilleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkide öz-yansıtma ve iç görünün rolü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydin, F. (2019). Lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlükleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Azaklı, A. (2017). Liseli ergenlerde psikolojik sağlamlığın duygusal zekâ ve bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahadır, E. (2009). Sağlıkla İlgili Fakültelerde Eğitime Başlayan Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Baldwin, A. L., Baldwin, C. P., Kasser, T., Zax, M., Sameroff, A., & Seifer, R. (1993). Contextual risk and resiliency during late adolescence. *Development and Psychopathology*, 5, 741–761.

Bartone, P.T., Roland, R.R., Picano, J.J. and Williams, T.J. (2008), Psychological Hardiness Predicts Success in US Army Special Forces Candidates. *International Journal of Selection and Assessment,* 16: 78-81.

Beauvais, F. ve Qetting, E. R. (1999). Drug use, resilience, and the myth of the golden child. In M. D. Glantz, ve J. L. Johnson, (Eds.). *Resilience and development: Positive life adaptations* (101-107). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Benard, B. (1999). Applications of Resilience: Possibilities and Promise. In M. D. Glantz, J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and Development: Positive Life Adaptations* (pp. 269-277). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Benard, B. (1991). *Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in The Family, School and Community*. Porland: Northwest Regional Educational Laboratory.

Bendersky, M., Lewis, M. (1994). Environmental Risk, Biological Risk, and Developmental Outcome. *Developmental Psychology,30* (4), 484-494.

Blocher, D. (2000). *The evolution o f counseling psychology*. New York: Springer Publishing Co.

Block, J. ve Kremen, A.M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*(2), 349-361.

Boyraz, G. ve Sayger, T. V. (2011). Psychological Well-Being Among Fathers of Children With and Without Disabilities: The Role of Familiy Cohesion, Adaptability and Paternal Self-Efficacy. *American Journal of Meins Health, 5*(4), 286-296.

Bradley, R. H., Whiteside, L. Munford, D. J., Casey, P. H., Kelleher, K. J. ve Pope, S. K. (1994). Early indications of resilience and their relation to experiences in the home environments of low birthweight, premature children living in poverty. *Child Development, 65*(2), 346-360.

Brooks, R. B. (1994). Children at risk: Fostering resilience and hope. *American Journal of Orthopsychiatry,* 64(4), 545-553.

Buckner, J. C., Mezzacappa, E. ve Beardslee, W. R. (2003). Characteristics of the resilient youths living in poverty: The role of self-regulatory processes. *Development and Psychopathology,* 15, 139-162.

Bulut, S., Doğan, U. ve Altundağ, Y. (2012). Ergen psikolojik dayanıklılık ölçeği (EPDÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *International Counseling and Education Conference(ICEC 2012),* May, 3-5, 2012, İstanbul, Turkey.

Campbell-Sills, L., Cohan, S. L. ve Stein, M. B. (2006). Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults. [Çevrimiçi sürüm]. *Behaviour Research and Therapy, 44*, 585 – 599.

Carlson, D. J. (2001). Development and validation of a college resilience questionnaire. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Nebraska, Nebraska.

Cicchetti, D. (2010). Aşırı Stres Altında Dayanıklılık: Çok Katmanlı bir Bakış Açısı. World

Psychiatry (Türkçe Basım), 9, s. 145-154.

Conger, R.D. ve Conger, K.J. (2002). Resilience in midwestern familios: Selected findings, from the frist decade of a prospective, longitudial study. *Journal Of Marriage family. 64*, 361-373.

Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor‐Davidson resilience scale (CD‐RISC). *Depression and anxiety*, *18*(2), 76-82.

Conrad, D. & Hedin, D. (1981). *Instrument and Scoring Guide of the Exprimental Education Evaluation Project*. Minnesota: Center for Youth Development and Research.

Cowen, E. L. (1991). In Pursuit of Wellness. *American Psychologist, 46* (4), 404-408.

Cress, V. C. and Lampman, C. (2007). Hardiness, stres and health-promoting behaviors among college students. *Journal of Undergraduate Research*, *12*(1), pp. 18-23.

Creswell, J.W. (2013).*Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches.* Thousand Oaks, CA: Sage publications.

Creswell, J.W., Clark, L.V. (2007).*Designing and conducting mixed methods research.*

Crowley, B. (1997). The Relationships Between Hardiness and Responses to Life Events in Adulthood. Unpublished Master"s Thesis. University of North Texas, Denton, Texas.

Çakıcı, S. (2006). Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilşkilerinin aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çataloğlu, B. (2011). Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık ve Aile İşlevleri Açısından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Dacey, J., & Kenny, M. (1994). *Adolescents at risk: Prevalence and prevention.* New York: Oxford University Press.

Dilmaç, B. (2002). *İnsanca değerler eğitimi.* Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

Dinçel, E. (2006). Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim.*Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Duru, E. ve Arslan, G. (2014). Evlenmek amacıyla evden kaçan kız ergenler: Bir olgu bilim çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5* (41), 36-48.

Dündar, Ü. (2016). Lise öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Gaziosmanpaşa ilçesi örneği, Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Dwyer, M. C. (2000). An exploration of resiliency amongst college students: Investigating the relationship amongst a measure of resilience, life stressors, social sources, and overall adjustment to college during the first year. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Truman State University, Truman.

Earvolino-Ramirez, Marie. (2007). Resilience: A Concept Analysis. Nursing forum. 42. 73-82.

Eisenberg, M. E., Ackard, D. M., & Resnick, M. D. (2007). Protective Factors And Suicide Risk İn Adolescents With A History Of Sexual Abuse. *The Journal Of Pediatrics, 151*(5), 482-487.

Eminağaoğlu, N. (2006). Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık). Yayımlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Flaherty, M (1992). Risk and resilience in young adolescents. *Journal of Youth and Adolescence,* 21 (5), 529-550.

Florian, V., Mikulincer, M., & Taubman, O. (1995). Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? The roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*(4), 687–695.

Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Higgitt, A. and Target, M. (1994), The Emanuel Miller Memorial Lecture 1992 The Theory and Practice of Resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 35*, 231-257

Frasser, M. W., Richman, J.M. ve Galinsky, M. J. (1999). Risk, protection, and resilience: Toward a conceptual framework for social practice. *Social Work Research, 23* (3), 129- 208.

Friborg, O., Hjemdal, O., Rosenvinge, J. H. ve Martinussen, M. (2003). A New Rating Scale for Adult Resilience: What Are the Central Protective Resorces Behind Health Adjusment? *International Journal of Methods in Psychiatric Research, 12*(2), 65-76.

Funk, S.C.(1992). Hardiness: A review of theory and research. *Health Psychology, 11,* 335-345.

Garmezy, N., Masten A. S. ve Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. [Çevrimiçi sürüm]. *Child Development, 55* (1), 97 – 111.

Garmezy, N. (1993a). Children in poverty: Resiliency despite risk. [Çevrimiçi sürüm]. *Psychiatry, 56* (1), 127 – 136.

Garmezy, N. (1993b). Vulnerability and resilience. In D. C. Funder & R. D. Parke (Eds.), *Studying lives through time: Personality and development* (pp.377-398). Washington DC: American Psychological Association.

Garmezy, N. (1991). Resilience and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist, 34*(4), 416–430.

https://doi.org/10.1177/0002764291034004003

Garmezy, N. (1987). Stress, competence, and development: Continuities in the study of schizophrenic adults, children vulnerable to psychopathology, and the search for stress-resistant children. [Çevrimiçi sürüm]. *American Journal of Orthopsychiatry, 57* (2), 159 – 174.

Gizir, C. A. (2004). Academic Resilience: An Investigation of Protective Factors Contributing to the Academic Achievement of Eight Grade Students in Poverty. M.E.T.U. Institute of Social Sciences, Doctorate Thesis, Ankara.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerinde bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi,3*(28),113-128.

Glantz, M. D. and Sloboda, Z. (1999). Analysis and Reconceptualization of Resilience. İçinde M. D. Glantz, J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and Development: Positive Life Adaptations* (pp. 109-126). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Goldstein, S. ve Brooks, R. (2005), Why study resilience?. In S. Goldstein & Robert B. (Eds.). *Handbook of Resilience in Children* (1th. Ed.) (3-17). New York: Springer.

Gordon, E. W. and Song, L. D. (1994). Variations in the Experience of Resilience. In M. C. Wang, E. W. Gordon (Eds.), *Educational Resilience in Inner-City America: Challenges and Prospects* (pp. 27-43). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Inc.

Greeff, A. P. ve Ritman, I. N. (2005). Individual characteristics associated with resilience in single-parent families. *Psychological Reports*, *96*(1), 36-42.

Greene, R. (2002). *Human behavior theory: A resilience orientation. (Ed: R. Greene) Resiliency: An integrated approach to practice, policy, and research.* Washington, DC: NASW Press.

Greene, R. ve Conrad, A. P. (2002). *Basic as-sumptions and terms. (Ed: R. Greene) Resiliency: An integrated approach to practice, policy, and research.* Washington, DC: NASW Press.

Grotevant, H.D. (1995). Kişilik gelişimi. J.F. Adams. (Ed) *Ergenliği anlamak* (153-184). (Çev. Ö. Hakan Ersever). B. Onur (Ed.). Ankara: İmge Yayınevi.

Güçlü, G. (2019). Ergenlerde siber zorbalığa maruz kalma durumuna göre psikolojik sağlamlığın incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Gürgan, U. (2006). Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Haase, J. E. (2004). The adolescent resilience model as a guide to interventions. *Journal of 12 Pediatric Oncology Nursing, 21,* 289-299. doi: 10.1177/1043454204267922.

Hart, D., Hofmann, V., Edelstein, W., Keller, M. (1997). The Relation of Childhood Personality Types to Adolescent Behavior and Development : A Longitudinal Study of Icelandic Children. *Developmental Psychology, 33* (2), 195-205.

Hawley, D. R., & DeHaan, L. (1996). Toward a definition of family resilience: Integrating life-span and family perspectives. *Family Process, 35*(3), 283–298. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00283.x

Henderson, N., & Milstein, M. (2003).*Resiliency in schools:Making it happen for students and educators.* Thousand Oaks,California: Corwin Press.

Henderson, S. H., Hetherington, E. M., Mekoz, D., Reiss, D. (1996). Stress, Parenting, and Adolescent Psychopathology in Nondivorced and Stepfamilies: A Within-Family Perspective. In E. M. Hetherington, E. A. Blechman (Eds.), *Stress, Coping and Resiliency in Children and Families* (pp. 39-66). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Inc.

Hetherington, E., & Stanley-Hagan, M. (1999). The Adjustment of Children with Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 40*(1), 129-140. doi:10.1111/1469-7610.00427

Holahan, C. J., & Moos, R. H. (1985). Life stress and health: Personality, coping, and family support in stress resistance. *Journal of Personality and Social Psychology, 49*(3), 739–747.

Hunter AJ. (2001). A cross-cultural comparison of resilience in adolescents. *J Pediatr Nurs.* June *16,*172–179.

Iwaniec, D. (2006). *The emotionally abused and neglected child: Identification, assessment and ıntervention a practice handbook.* England: JohnWileyveSon, Ltd.

Javanmard, G. H. (2013). Religious beliefs and resilience in academic students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 84,* 744-748.

Jessor, R., & Jessor, S. L. (1977). *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth.* New York: Academic.

Joseph, J. M. (1994). The Resilient Child: Preparing Today's Youth for Tomorrow's World. Cambridge: Perseus Publishing.

Joseph, S., Yule, W. ve Williams, R. (1993). Post-traumatic stress: Attributional aspects. [Çevrimiçi sürüm]. *Journal of Traumatic Stress, 6* (4), 501 – 513.

Jupp, V. (2006).*The Sage dictionary of social research methods*: Sage.

Kaplan, H. B. (1999). Toward an understanding of resilience: A critical review of definitions and

models. In M. D. Glantz, J. L. Johnson, (Eds.). *Resilience and Development: Positive Life Adaptations* (17-83). New York: Kluwer Academic Publisers.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan-Aile-Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, III,* 26, 129-139.

Kaya, M. (2004). "Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Çokeşlilik Olgusu (Şanlıurfa Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Kılıççı, Y. (1988). Kendini Kabul Envanteri Genç Yetiskin ve Ergen Formları Uygulama Klavuzu. Hacettepe üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.

Kirby, L.D. ve Fraser, M. W. (1997). Risk and resilience in childhood. (Ed: M. Fraser).*Risk and resilience in childhood.* Washington, DC: NASW Press.

Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*(1), 1–11.

Kobasa, S., Maddi, S. R. ve Kahn, S. (1982). Hardiness and health: A prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology, 42,* 168-177.

Korkut, F. (2007). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma* (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi.* İstanbul: Remzi Yayınevi.

Kumpfer, K. L. (1999). Factors and Processes Contributing to Resilience: The Resilience Framework. In M. D. Glantz, J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and Development: Positive Life Adaptations* (pp. 179-224). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Kumpfer, K. L. ve Barye, B. (2004). Parent/child transactional processes predictive of resilience or vulnerability to 'substance abuse disorders. *Substance Use and Misuse, 39,* 671-698.

Lees, N. F. (2009). The ability to bounce back: the relationship between resilience, coping and positive outcomes: a thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts in Psychology at Massey University, Auckland, Doctoral dissertation, New Zealand, Massey University.

Lerner, A. I. (1999). Introduction. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds), *Resilience and development: Positive life adaptations* (pp.1-3). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Lin, K. K., Sandler, I. N., Ayers, T. S., Wolchik, S. A. ve Luecken, L. J. (2004). Resilience in parentally bereaved children and adolescents seeking preventive services. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 33*(4), 673-683.

Luthar, S. S. (1999). *Poverty and children's adjustment.* Newbury Park, CA: Sage.

Luthar, S. (1991). Vulnerability and resilience: A study of high-risk adolescents. *Child Development, 62,* 600-616.

Luthar, S. S., Cicchetti, D., ve Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development, 71*(3), 543–562.

Luthar S. S., & Cushing, G. (1999). Measurement issues in the empirical study of resilience: An overview. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: Positive life adaptations* (pp. 129–160). New York: Plenum.

Luthar, S. ve Zigler, E. (1992). Intelligence and social competence among high-risk adolescents. *Development and Psychopathology, 4* (2), 287-299.

Luthar, S. ve Zigler, E. (1991). Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American Journal of Orthopsychiatry, 61*(1), 6-22.

Maddi, S. R., Hightower, M. (1999). Hardiness and optimism as expressed in coping patterns. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 51*, 95-105.

Mandleco, B. L., et al. & Peery, J. C. (2000). An organizational framework for conceptualizing resilience in children. *Journal ofChild and AdolescentPsychiatricNursing,* 13, 99 – 115.

Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. C.Wang, ve E. W. Gordon (Eds.). *Educational Resilience in Inner-City America: Challenges and Prospects (*3-25).

Masten, A. S. (2014). *Ordinary Magic: Resilience Process in Development*. New York: The Guilford Press.

Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology,* 2(4), 425–444. http://doi.org/10.1017/S0954579400005812

Masten, A. S. ve Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favourable and unfavourable environments: Lesson from research on succesful children. *American Psychologist, 53* (2), 205-220.

Masten, A. S., Hubbard, J. J., Gest, S. D., Tellegen, A., Garmezy, N. ve Ramirez, M. (1999). Competence in the context of adversity: Pathways to resilience and maladaptation from childhood to late adolescence, *Development and Psychopathology, 11*, 143-169.

Masten, A. S., Morison, P., Pellegrini, D. & Tellegen, A. (1990). Competence under stress: risk and protective factors. (Ed: J. Rolf, A. S. Masten, D. Cicchetti, K. H. Nuechterlein ve S. Weintraub) *Risk and protective factors in the development of psychopathology*. New York: Cambridge University Press.

Masten, A. S. ve Reed, M.J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder ve S. J. Lopez

(Eds.). *The Hadbook of Positive Psychology.* Oxfort University Pres.

May, R. (1969). *Existential Psychology. Random House* (2 nd Ed). New York.

McCubbin, M., Balling, K., Possin, P., Frierdich, S. ve Bryne, B. (2002). Family resiliency in childhood cancer. *Family Relations, 51,* 103-111.

Meredith, L. S., Sherbourne, C. D., Gaillot, S., Hansell, L., Ritschard, H. V., Parker, A. M., et al. (2011). *Promoting psychological resilience in the US military.* Santa Monica, CA: Rand Corporation.

Metzl, E.S. ve Morrell, M.A. (2008). The role of creativity in models of resilience: theoretical exploration and practical applications. *Journal of Creativity in Mental Health, 3*(3), 303-318.

Murphy, L. B. (1987). Further reflections on resilience. (Ed: E. J. Anthony ve B. J. Cohler) *The Invulnerable Child.* New York: The Guilford Press.

Noorafshan, L., Jowkarb, B., & Hosseini F. S. (2013). Effect of family communication patterns of resilience among Iranian adolescents. *Procedia - Social and Behavioral Sciences 84,* 900 – 904.

Norman, E. (2000). Introduction: The Strengths Perspective and Resiliency Enhancement-A Natural Partnership. In E. Norman (Eds.), *Resiliency Enhancement* (p.1-16). New York: Columbia University Press.

Nowack, K. M. (1989). Coping Style, Cognitive hardiness, and Health Status. *Journal of Behavioral Medicine, 12,* 145-157.

Oktan, V. (2008). Üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Önder, A. ve Gülay, H. (2008). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlığının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 23,* 192-197.

Öz, F. & Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram. Psikolojik Sağlamlık, *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi:* 82-89.

Özcan, B. (2005). Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özdemir, M. S. (2018). Üniversiteye giriş sınavına hazırlanan öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının anksiyete düzeyleri ve aile tutumlarıyla ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Purmut, E. C. (2016). Ergenlerde benlik imgesi ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Phan, T. (2003). Life in school: Narratives of resiliency among vietnamese-canadian youths. [Çevrimiçi sürüm]. *Adolescence, 38* (151), 555 – 566.

Quinn, A. (2015). *The Moderating Effect of Resilience Factors on Bully Victimization and Subsequent Psychological Adjustment Problems Among Adolescent Girls.*

Radke-Yarrow, M., & Brown, E. (1993). Resilience and vulnerability in children of multiple-risk families. *Development and Psychopathology, 5,* 581-592.

Reis, D. and Price, R. H. (1996). National Research Agenda for Prevention Research: The National Institute of Mental Health Report. *American Psychologist, 51* (11), 1109-1115.

Rew, L., Taylor-Seehafer, M., Thomas, N. Y. ve Yockey, R. D. (2001). Correlates of resilience in homeless adolescents. *Journal of Nursing Scholarship, 33*(1), 33-40.

Rhodes, W. A. and Brown, W. K. (1991a). Introduction and Review of the Literature. In W. A. Rhodes, W. K. Brown (Eds.), *Why Some Children Succeed Despite the Odds* (pp. 1-5). New York: Praeger Publishers.

Rhodes, W. A. and Brown, W. K. (1991b). Factors That Promote Invulnerability and Resiliency in At-Risk Children. In W. A. Rhodes, W. K. Brown (Eds.), *Why Some Children Succeed Despite the Odds* (pp. 1-5). New York: Praeger Publishers.

Riolli, L., Savicki, V., ve Cepani, A. (2002). Resilience in the face of catstrophe: Optimism, personality, and coping in the Kosovo crisis, *Journal of Applied Social Psyhology, 32*(8), 1604-1627.

Rossi, N.E., Bisconti, T.L., ve Bergeman, C.S. (2007). The role of dispositional resilience in regaining life satisfaction after the loss of a spouse. *Death Studies,31,* 863-883.

Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Resilience in Children.* 1–12.

Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. [Çevrimiçi sürüm]. *Journal of Family Therapy, 21,* 119 – 144.

Rutter, M., Graham, P., Chadwick, O. F. D., & Yule, W. (1976). Adolescent Turmoıl: Fact Or Fıctıon? *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17*(1), 35–56. doi:10.1111/j.1469-7610.1976.tb00372.x

Rutter, M. (1985). Resilience in the Face of Adversity: Protective Factors and Resistance to Psychiatric Disorder. *British Journal of Psychiatry, 147,*598-611

Sagor, R. (1996). Building Resiliency in Students. *Educational Leadership, 541* (1), 38-43.

Sameroff, A. (2005). Early resilience and its developmental consequences. In: Encyclopedia on early childhood development [online]. [Elde edilme tarihi: 28 Temmuz 2013, childencyclopedia.com/documents/SameroffANGxp.pdf]

Sameroff, A.J., ve Seifer, R. (1990). Early contributors to developmental risk. içinde J. E. Roff, A.S. Masten, D. Cicchetti, K. Nuechterlein, ve S. Weintraub (Eds.). *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (pp. 52-66). New York: Cambridge University Press.

Sandel, Keranen J. (2007).*The Effects Of Trauma Exposure, Emotional Intelligence And Positive Emotion On Resilience,* Fielding Graduate University.

Sarıkaya, A. (2015). 14-18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Silliman, B. (2004). Concept development of family resilience: A study of Korean families with a chronically ill child. *Journal of Clinical Nursing, 13* (5), 636-645.

Sipahioğlu, Ö. (2008). Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Siyez, D. M. (2006) 15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Şerefli, A.K., (2003). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin akademik başarılarını etkileyen zihinsel olmayan faktörler. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Niğde.

Taylor, R. D. (1994). Risk and Resilience: Contextual Influences on the Development of African-American Adolescents. In M. C. Wang, E. W. Gordon (Eds.), *Educational Resilience in Inner-City America: Challenges and Prospects* (pp. 119-130). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Inc.

Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerin kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniveristesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35,* 297-306.

Tiet, Q. Q., Bird, H., Davies, M., Hoven, C., Cohen, P., Jensen, P. ve Goodman, S. (1998). Adverse life events and resilience. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 37,* 1191-1200.

Topçu, F. (2017). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde beş faktör kişilik özelliklerinin yordayıcı etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toprak, H. (2014). Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu. Yüksek Lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Tuğral, R. (2020). Ergenlerde yalnızlık, psikolojik sağlamlık, algılanan sosyal destek ve sosyal görünüş kaygısı. Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turgut, Ö. (2015). Ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin, önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Tusaie K. ve Dyer J. (2004). Resilience: a historical review of the construct. Holist Nurs Pract, 18, pp. 3-8.

Üste, B. (2007). İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi. *Ege Akademik Bakış. 7*(1), 280-281.

Vanderbilt-Adriance, E. (2001). Protective factors and the development of resilience among boys from low-income families. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Pittsburg, Pittsburg.

Vanderpol, M. (2002). Resilience: A missing link in our understanding of survival. *Harvard Review of Psychiatry, 10,* 302-306.

Wang, M. C., Haertel, G. D. ve Walberg, H. J. (1994). Educational resilience in inner cities. (Ed: M.C. Wang ve E.W. Gordon) *Educational resilience in innercity America: Challenges and prospects*. Hillsdale, NJ: Lawrance Erlbaum.

Werner, E. (1994). Overcoming the odds. *Developmental and Behavioral Pediatrics, 15,* 131–136.

Werner, E. (1995). Resilience in development. *American Psychological Society, 4*, 81–85.

Werner, E. E. (1993). Risk, resilience, and recovery: perspectives from the Kauai longitudinal study. [Çevrimiçi sürüm]. *Development and Psychopathology, 5*, 503 – 515.

Werner, E. E. ve Smith, R. S. (2001). Journeys from childhood to midlife: risk, resilience, and recovery. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Werner, E., & Smith, R. (1989). *Vulnerable but invincible*. New York: Adams, Bannister, Cox

Werner, E., & Smith, R. (1992*). Overcoming the odds*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Werner, E. ve Smith, R., (1982). *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth.* Adams, Bannister, and Cox, New York.

Williams, J. Ve Nelson-Gardell, D. (2012). Predicting Resilience In Sexually Abused Adolescents, *Child Abuse & Neglect, 36,* 53– 63.

Wills, T. A., & Cleary, S. D. (1996). How are social support effects mediated? A test with parental support and adolescent substance use. *Journal of Personality and Social Psychology,* 71(5), 937–952. https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.5.937

Yeşilyaprak, B. 2002. *Gelişim ve öğrenme psikolojisi.* Ankara: Pegem Yayıncılık

Yeşilyaprak, B. (1988). *Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, K. P. (2014). Ergenlerde psikolojik dayanıklılık ile benlik kurgusu arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz-Irmak, T. (2011). Fiziksel İstismara Uğrayan Ergenlerde Dayanıklılığın İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi, 12*(2), 1-21.

Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk.* (6. basım). Ankara: Özgür yayınları.

Zimmerman, M. A. ve Arunkumar, R. (1994). Resiliency research: Implications for schools and policy. [Çevrimiçi sürüm]. *Social Policy Report, 3* (4), 1 – 19.

EKLER

EK 1. Bilgilendirilmiş Onay Formu

Sayın öğrenci,

Sizden yüksek lisans tezim kapsamında yürüttüğüm araştırmada tarafımca hazırlanan ve gerçekleştirilecek olan yarı yapılandırılmış görüşme sürecinde katılımcı olarak yer almanızı rica ediyorum. Araştırmanın amacına ulaşması adına size yöneltilen soruları samimiyetle yanıtlamanız gerekmektedir. Süreç içerisinde verilerin asıl haliyle korunması ve aktarılması önem arz etmektedir. Bu nedenle görüşme sürecinde ses kayıt cihazı kullanmaya ihtiyaç duymaktayım.

1. Görüşme sürecinin yazılı dökümleri isminiz ifşa edilmeden ve belgeler herhangi bir yerde yayınlanmadan sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır.

2. Veriler araştırma amacıyla kullanıldıktan sonra araştırmacı tarafından ortadan kaldırılacaktır. Araştırmada isminiz yer almayacaktır.

Bu formu imzalamanız, araştırmada katılımcı olmak istediğiniz ve görüşme sürecinde ses kaydı alınmasına izin verdiğiniz anlamı taşımaktadır; ancak istediğiniz zaman vazgeçme hakkınız bulunmaktadır.

Zülal TANRITANIR
Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı

Tarih:

Adı ve Soyadı:

İmza:

EK 2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

(Örnek Maddeler)

Sevgili Öğrenciler:

Lütfen aşağıdaki maddeleri dikkatle okuyarak her maddede yer alan ifadenin size ne derece uygun olduğuna (sizi ne derece tanımladığına) karar veriniz. Vereceğiniz cevapların doğru ya da yanlışı yoktur. Verdiğiniz karara göre aşağıdaki ifadeleri dikkate alarak yanındaki boşluklardan bir tanesine çarpı (X) işareti koyunuz. Lütfen boş bırakmadan hepsini işaretlemeye çalışınız. Samimi olarak cevap vereceğinize inanıyor ve katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

		Bana Çok Uygun	**Bana Uygun**	**Bana Uygun Değil**	**Bana Hiç Uygun Değil**
2	Ailem başarılı olacağıma inanır.				
3	Ailemle eğlenceli zaman geçiririm				
6	Zor şartlarda dahi serinkanlı davranabilirim.				
8	Ailem paylaşacak bir şeyim olduğunda beni dinler.				
11	Öğretmenlerim içinde yaptığımı takdir eden kimse yok				
13	Şartlar değiştiğinde ne yapmam gerektiğini çabucak anlarım				
17	Öğretmenlerim arasında beni dinleyecek kimse yok				
23	Okulda güzel bir şey yaptığımda kimse bunu takdir etmez				
24	Yokluğumu fark edecek arkadaşlarım vardır.				
29	Güzel zaman geçirdiğim arkadaşlarım vardır				

EK 3. Kişisel Bilgi Formu

Ad – Soyad:

Cinsiyet:

Kadın ( ) Erkek ( )

Sevgili öğrenciler,

Bu form bilimsel bir araştırmaya katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıda sıralanan durumlardan sizin için geçerli olanların karşısındaki kutucuğu işaretlemeniz gerekmektedir. Araştırmanın doğru sonuçlara ulaşabilmesi için yanıtlarınızın samimi olması önemlidir. Lütfen cinsiyetinizi belirtmeyi ve sizinle görüşme sağlayabilmemiz için adınızı & soyadınızı belirtmeyi unutmayınız.

Not: Formda yer alan tüm bilgileriniz sadece araştırmacı tarafından incelenecek, herhangi bir kişi ya da kurumla paylaşılmayacaktır.

İlginiz için teşekkür ederim.

1- Ebeveynlerimden biri ya da her ikisi hayatta değil.....( )
2- Ebeveynlerim boşandı.....( )
3- Ebeveynlerim ayrı yaşıyor.....( )
4- Üç veya daha fazla kardeşim var.....( )
5- Tek ebeveynimle yaşıyorum..... ( )
6- Ailem ekonomik zorluk yaşıyor/Yaşadığım evde ekonomik zorluk yaşanıyor..( )
7- Ebeveynlerimden birinin ya da her ikisinin bedensel hastalığı/engeli var.....( )
8- Kardeşlerimden en az biriyle yaş farkımız iki (2) yaştan az.....( )

EK 4. Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

1- Ailenizin temel yapısından/fiziksel yapısından bahseder misiniz?
2- Ebeveynlerinizin eğitim düzeyi nedir?
3- Aile ortamınızı biraz anlatır mısınız? Mesela;
   a- Sizin anne ve babanızla ilişkiniz nasıldır?
   b- Anne ve babanızın ilişkisi nasıldır?
   c- Sizin diğer aile üyeleriyle ilişkiniz nasıldır?
4- Geniş aile üyeleriyle ilişkileriniz nasıldır?
5- Model aldığınız bir aile üyesi var mı?
6- Yaşadığınız olumsuz bir durum karşısında ile üyelerinizin yaklaşımı nasıl olur?
   a- Anne ve babanızın yaklaşımı nasıl olur?
   b- Kardeşler yaklaşımı nasıl olur?
   c- Geniş ailenizdeki üyelerin yaklaşımı nasıl olur?
7- Ebeveynlerinizin sizden beklentileri var mı? Varsa nelerdir? Siz bu beklentileri nasıl değerlendiriyorsunuz?
8- Sizin için önemli bir konuda, danıştığınız bir aile üyesi var mı?
9- Ebeveynlerinizin çoğunlukla benimsediği ebeveyn tutumu nasıldır?

EK 5. İzin Belgesi

T.C.
VAN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 77157353-821.99-E.6445292 28/03/2019
Konu : Veri Toplama Talebi

İL MAKAMINA

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Zülal TANRITANIR'ın "Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Sorumluluk İlişkisinin Risk Faktörleri ve Ailenin Koruyucu Etkisi Açısından İncelenmesi" konulu anket çalışması kapsamında ilimiz İpekyolu, Edremit, Tuşba ilçelerindeki Anadolu liselerindeki öğrencilere yönelik anket uygulama çalışması yapılması hususundaki yazıları incelenmiştir.

Söz konusu anket uygulama çalışması Müdürlüğümüzce oluşturulan "Anket uygulama ve Araştırma İzin Talepleri Komisyonu" tarafından incelenmiş olup 27/03/2019 tarih ve 76 nolu karar ile belirtilen açıklamalar doğrultusunda uygulanması; Ayrıca denetimleri ilgili okul ilçe milli eğitim müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmek üzere derslerin aksatılmaması kaydıyla ve gönüllülük esasına göre yapılması müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Adem ÇİFTCİ
İl Milli Eğitim Müdür Yardımcısı

Uygun görüşle arz ederim.

Hasan TEVKE
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
28/03/2019

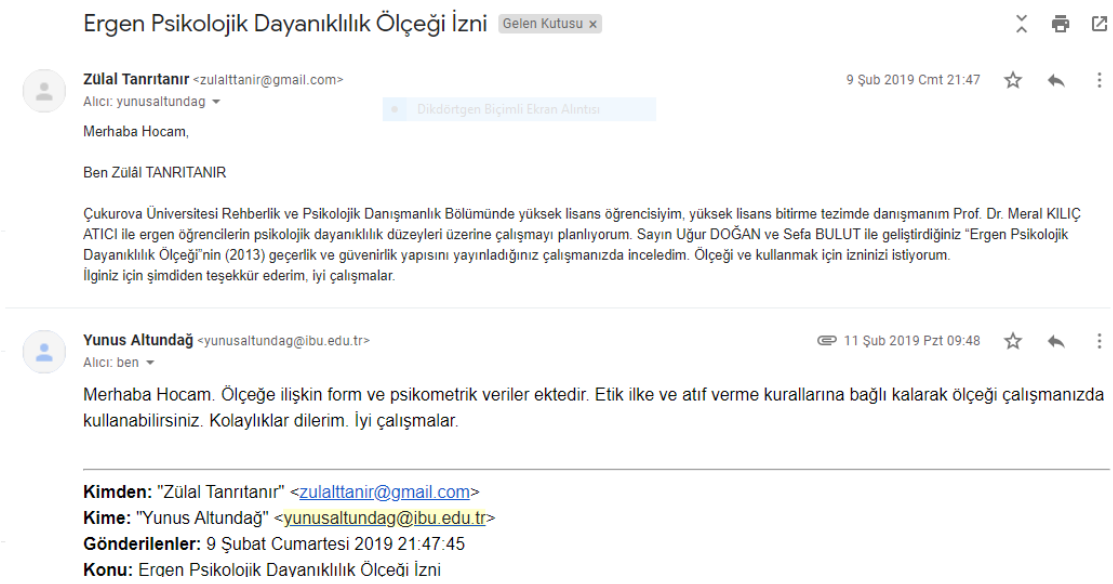
Sinan ASLAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres: Abdurrahman Gazi Mah.İskele cad.Çalı durağı 65040 VAN
Elektronik Ağ: http://van.meb.gov.tr
e-posta: ahperiaras@hotmail.com

Bilgi için: P.ARAS
Tel: 0 (432) 222 41 62
Faks: 0 (432) 222 41 61

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden c035-3549-3c75-b600-5937 kodu ile teyit edilebilir.

EK 6. Ölçek İzinleri

Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği İzni Gelen Kutusu ×

Zülal Tanrıtanır <zulalttanir@gmail.com> 9 Şub 2019 Cmt 21:47
Alıcı: yunusaltundag

Merhaba Hocam,

Ben Zülâl TANRITANIR

Çukurova Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim, yüksek lisans bitirme tezimde danışmanım Prof. Dr. Meral KILIÇ ATICI ile ergen öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri üzerine çalışmayı planlıyorum. Sayın Uğur DOĞAN ve Sefa BULUT ile geliştirdiğiniz "Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği"nin (2013) geçerlik ve güvenirlik yapısını yayınladığınız çalışmanızda inceledim. Ölçeği ve kullanmak için izninizi istiyorum.
İlginiz için şimdiden teşekkür ederim, iyi çalışmalar.

Yunus Altundağ <yunusaltundag@ibu.edu.tr> 11 Şub 2019 Pzt 09:48
Alıcı: ben

Merhaba Hocam. Ölçeğe ilişkin form ve psikometrik veriler ektedir. Etik ilke ve atıf verme kurallarına bağlı kalarak ölçeği çalışmanızda kullanabilirsiniz. Kolaylıklar dilerim. İyi çalışmalar.

Kimden: "Zülal Tanrıtanır" <zulalttanir@gmail.com>
Kime: "Yunus Altundağ" <yunusaltundag@ibu.edu.tr>
Gönderilenler: 9 Şubat Cumartesi 2019 21:47:45
Konu: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği İzni

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı & Soyadı: Zülal TANRITANIR

Doğum Tarihi: 02.01.1993

E-posta: zulalttanir@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2017 – 2020: Yüksek Lisans - Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Adana.

2012 – 2016: Lisans - Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Adana.

YABANCI DİL

İngilizce